

DE TVENDA

brorum ceu ros quidam continetur. Quæ humiditas propriè nutrimentum est, quod dum adponitur, agglutinatur, & assimilatur, nutritio fit. Est enim nutritio perfecta alimenti assimilatio.

De uirtute uitali.

Vitalis est, quæ corpori uniuerso uitalem calorem præbet. Huius sedes est cor, à quo per arterias cum sanguine in omnes partes corporis distribuitur. Huc & adfectus pertinent, de quibus in secunda parte agetur.

De uirtute animali.

Virtus animalis est, quæ corporis partibus uiuificandi & mouendi præstat. Huius domicilium Galenus, contra Aristotelem, cerebrum esse, rectè affirmat. Sicut autem e par uenis, cor arterijs, ita cerebrum neruis, ceu canalibus quibusdam utitur, per quos sensum & motum omnibus partibus reliquis impartit. Sensus sunt duplices: Exteriores, & interiores. Exteriores quinque: Visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Interiores: Imaginatio, cogitatio, seu ratiocinatio, & Memoria.

Motus animalis est, quo membra seu partes corporis pro arbitrio mouentur. Organa eius sunt musculi.

De Actionibus, & Spiritibus.

Tot sunt actiones & spiritus, quot uirtutes, scilicet, Naturales, uitales, & animales. Virtutes enim actionum causæ sunt, spiritus instrumenta.

Sunt

BONA VALETVDINE. 14

Sunt autem spiritus purissimæ & tenuissimæ substantiæ, in principalibus membris, ut sint organa uirotutum, genitæ. Vulgo spiritus definitur esse uapor sanguinis purus, subtilis &c.

Hæc de prima parte dixisse sufficiat. Qui integram de constitutione hominis noticiam habere cupit, legat Commentarium D. Philippi de Anima, in quo totus homo egregiè describitur.

SECUNDA PARS.

PRÆCEPTA GENERALIA, de sanitate tuenda, siue de usu rerum, ad uitam necessariarum.

ERgo age quisquis eris, siue ista sequenda putabis,

Seu minus, & forsân splendidiora petis.

Hic quoq; ne dubita, pars est tibi iusta salutis,

Parua etiam magnum plurima pondus habent.

Sit tibi præcipuè simplex & recta uoluntas,

Velle animi sana conditione frui.

Quo si non ualeas, frustra seruare laboras

Corpora, quæ medica munera mentis egent.

Omnia curarum fomenta relinque, nec ullis

Pectus habere pressum sollicitudinibus.

Anxia mens non ipsa sibi non rebus agendis

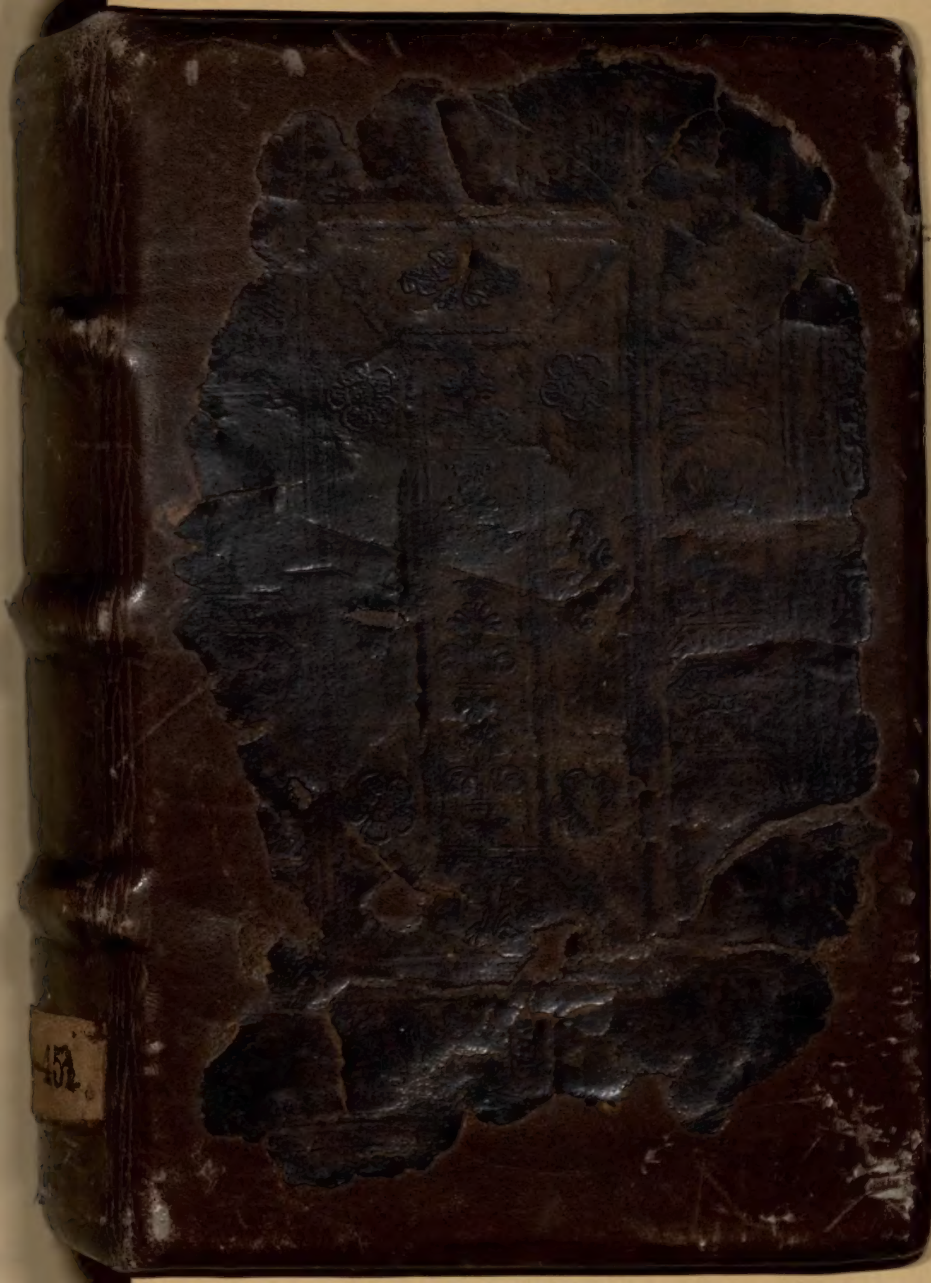
Constat, ab hac uitium corpora sæpe trahunt.

Hinc

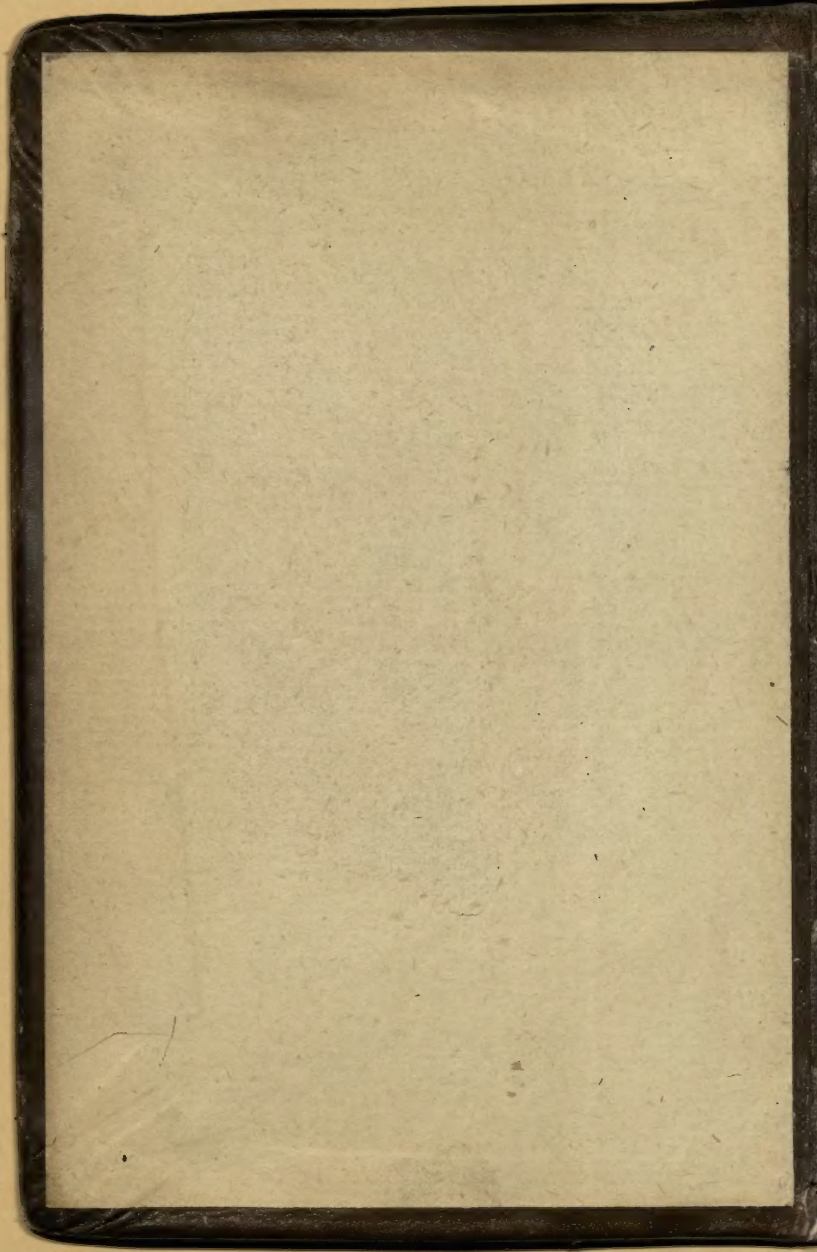
De affectibus animi.

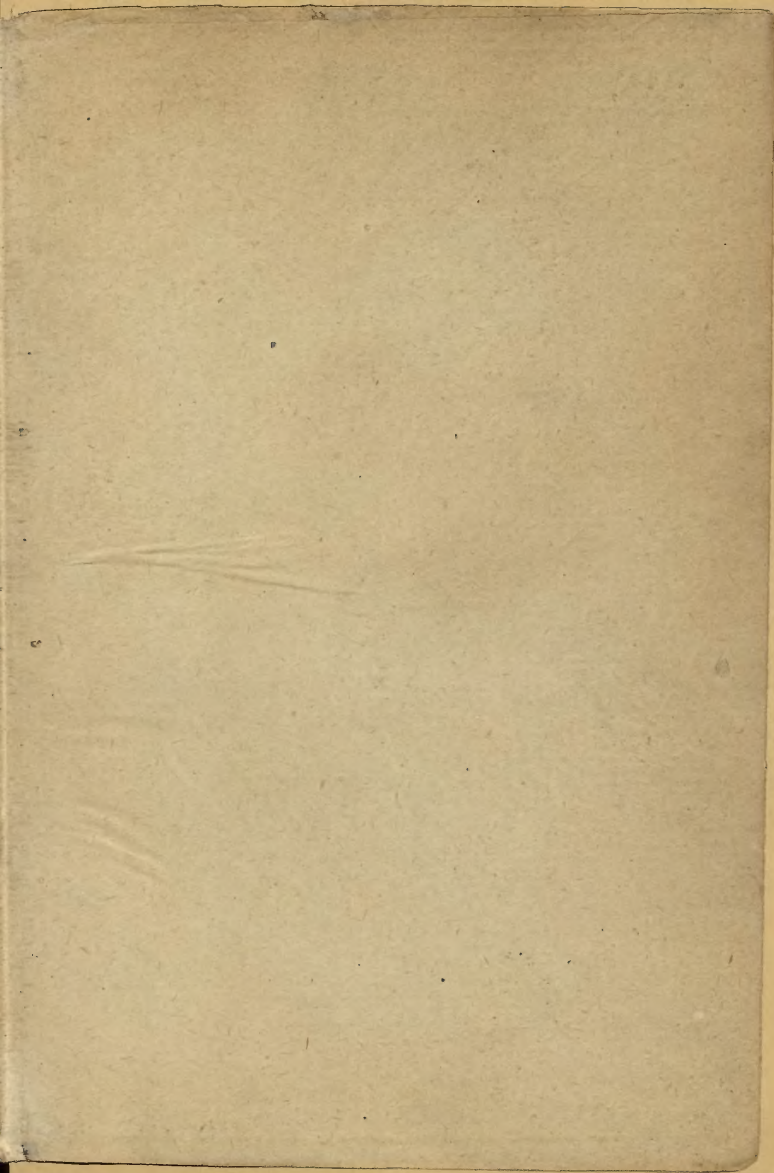
Tristitia.

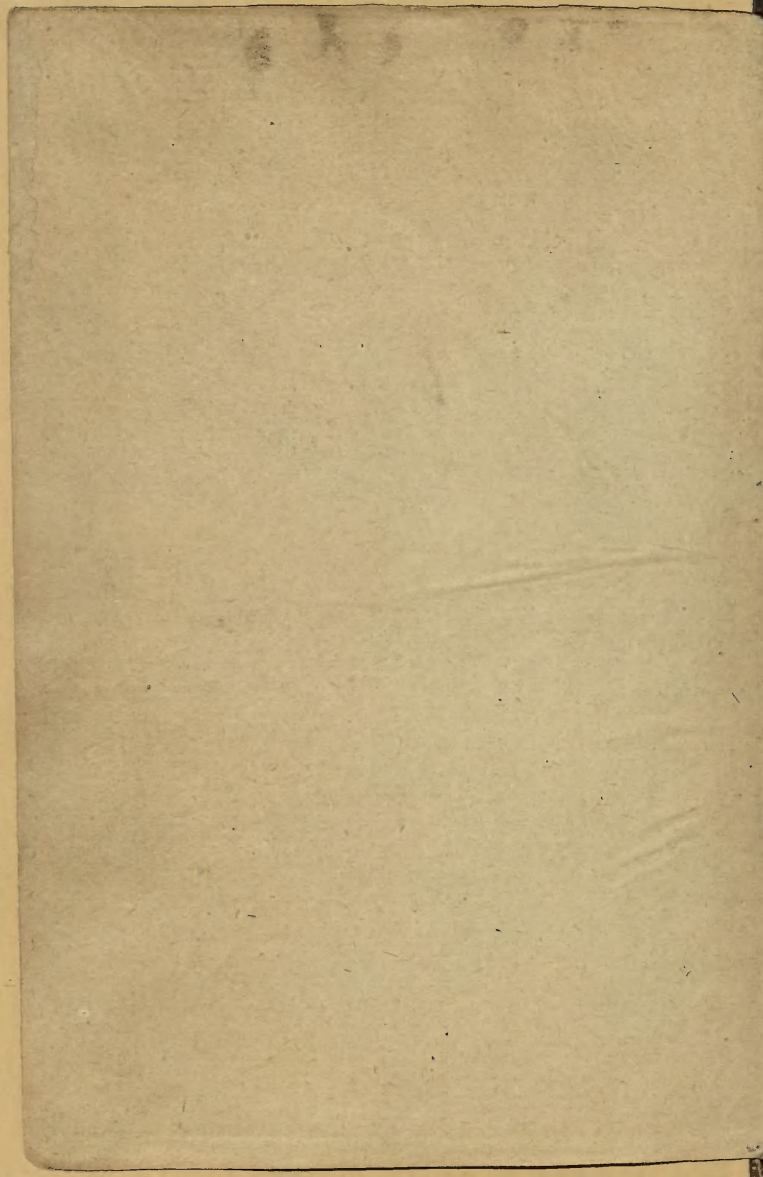

152

Ros. solam.

et p. m. m.

officium

et hanc

et hanc

et hanc

et hanc

et hanc

Et secundum

ut meam

Innotescence

DE CON-

SERVANDA BONA VALETVDINE
Opusculum Scholæ Salernitanæ, ad Re-
gem Angliæ, uersibus conscriptum: Cum
Arnoldi Nouicomensis, Medici & Philosophi cele-
berrimi, breuissimis ac utilissimis Enarrationibus. Et
hec omnia à barbarie, & infinitis, quibus scatebant,
mendis, tam accuratè repurgata, ut iam quasi
nouam faciem induerint, citraq; offen-
sionem legi possint.

Opera & studio Ioannis Curionis, &
Iacobi Crellij.

ACCESSERE

De electione meliorum Simplicium, ac Spe-
cierum Medicinalium, Rhythmi M.O.
thonis Cremonensis.

Ioannis Laure. h. Zadorenki
ITEM,

S. Augustini Concio, de uitanda ebrietate,
Carminè reddita.

Deysaue 16

Cum Priuilegio Imper.

FRANC. Apud Chr. Egen.

AVTORVM, QVI IN HOĆ
Opusculo citantur, Catalogus.

A.	Ioannes Mesuſs.
Alexander Trallianus.	Ioannes Manardus.
Aristoteles.	Isaac.
Auenzoar.	L.
Auerrhois.	Liuius.
Auicenna.	M.
B.	Macer.
Bertrutius.	Moyſes.
C.	N.
Cōſtantineſ Apfricanus.	Nicander.
Conciliator.	P.
Cornelius Celfus.	Paulus Aegineta.
D.	Philotheus.
Democritus.	Platearius.
Dioscorides.	Plinius.
Diogenes.	R.
E.	Rhazes.
Galenus.	Rhuffus.
Gellius.	S.
H.	Salomon.
Haly.	Serapion.
Hippocrates.	Simon Iahuenſis.
I.	Suetonius.
Ianus Cornarius.	V.
Iſidorus Damascenus.	Valerius Max.

REVERENDO ET

AMPLISSIMO IN CHRISTO PA-

tri ac Domino, D. Ioanni P^{re}co, Cœnobij diui Petri

apud Erphordienſeis, Abbati digniſſimo, Do-

mino & Meccœnati ſuo plurimum ob-

ſeruando, Ioannes Curio, Ber-

ckeñ. & Iacobus Crel-

lius, & y^oia^ovesp.

ER VENIT AD MANVS

noſtras, Ampliſſime pater, opuscu-

lum quoddam de tuenda bona ua-

letudine, à Doctõribus quondam

Scholæ Salernitanæ, memoriæ pro-

ſpiciendæ gratia, ut adparet, uerſibus conſcriptum.

Multò enim facilius uerſus, Fabio teſte, quàm pro-

ſam orationem ediscimus. Adiuncta erat luculenta

ſimul & ſuccincta Arnoldi Nouicomenſis, Medici

& Philoſophi celeberrimi, in ſingula capita è Græc

ſis. Nos itaq; ſititores alioqui rerum nouarum,

magna cum uoluptate, curſim primò, atq; ſerè ſine

interſpiratione perlegimus. Dehinc cunctatius &

accuratius ſingula relegentes, librum inuenimus, mo-

le quidem paruum, ſed qui plurima in medica arte

non ſpectatu modò, ſed & cognitu quàm digniſſi-

ma complectatur, & in quo nihil ſerè ex omnibus ijs

quæ ad corporis cuiuſq; incolumitatem ſeruandam

P R A E F A T I O.

*f*aciant, desideres. Hunc ergo ubi intimis quibus-
dam amicis communicassemus, dignum iudicarunt,
qui ceu nouo adsumpto habitu, in publicum prodi-
ret, quiq; in omnium incolumitatis suae studiofo-
rum manibus non haberetur tantum, sed etiam ab
ijsdem diligentius perlegeretur, neq; (ut haectenus) à
tineis amplius & blattis corroderendus delitesceret.
Summisq; precibus à nobis contenderunt, ne sibi no-
stram hac in re operam polliceri, neq; hanc editionis
molestiam nobis imponi grauaremur. Ita enim fore,
& ut cuncti φιλοφρονεῖς maximis beneficij uincu-
lis nobis obstringeremur: & ut ipsi in arte, cui nos
iam totos mancipârimus, multò cùm promptiores,
tum expeditiores redderemur. Omnes siquidem ar-
tes, & ut Xenophon ait, πάντα τὰ καλὰ ἐτὰ
ἀγασθὰ ἀσκητὰ εἶναι: neq; sine aliqua exercitatio-
ne percipi posse. Nos uerò qui ingenij nostri imbe-
cillitatem probè agnoscentes, nos cùm omnium alia-
rum ingenuarum artium, tum imprimis ipsius medic-
inae ignaros ac rudeis planè non ignoraremus, sed ulò
primò, & quoad fieri potuit, prouinciam hanc ni-
mis grauem recusare, deinde uerò & deprecari coe-
pimus. Ceterum, quae ex causa faciliorem depreca-
tionis nostrae ueniam consequi posse arbitrabamur,
hac magis atq; magis illi nos instigare, & hortari,
& orare, ne hunc laborem subterfugeremus, perge-
bant. Eratq; inter eos uel praecipuus, uir & huma-
nitate, & morum integritate spectatissimus I. V. Dots
cto

PRÆFATIO.

Et Georgius Iuda. Cum itaq; nullus undequaq; ur-
 gendi adpareret finis, isq; potissimum incitaret, cui
 quicquam denegare religio sit, locum petitioni feci-
 mus: Τί γὰρ ἐπὶ τῷ παρόντι, ὅποτε εἰλήθῃ τις
 ὧν βιάσεται; Suscepto igitur hoc onere, nihil æ-
 que nobis elaborandum duximus, quàm ut omne no-
 strum studium & conatum huc destinaremus, quò li-
 ber hic utilissimus non emendatissimus modò, uerùm
 etiam ab horridula illa, & ingrata dictionis rudita-
 te, qua antehac misere & foedè conspurcatus circum-
 ferebatur, ac proinde à studiosis quibusdam contem-
 ptus neglegebatur, quàm alienissimus in uulgum exi-
 ret. Quare multa in commentario superflua rese-
 cuimus, multa obmissa adiecimus, Autores, unde con-
 flatus uidebatur, diligenti studio & inuestigatione
 uoluentes, locos omnes, perinde atq; hodie traducti
 habentur, quàm castigatissimos substituimus. Reli-
 qua quæ ἐξηγῆται suo Marte expresserat, infini-
 tis propemodum mendis exemimus. Quin & ipsos
 deniq; uersiculos sub incudem reuocatos emendaui-
 mus, seduloq; id egimus, ut numerus sibi, quoad pos-
 set, integer constaret: Paucis tamen exceptis, à qui-
 bus, ne in totum periret rhythmus, quo maiores nostri
 impensius delectabantur, manus cohibuimus. Quo fa-
 ctum est, ut occurrant alicubi ἐν τῷ στίχῳ τῷ ἐπειδὴ
 στίχῳ quædam inusitatiores, & quas haud temerè
 apud quenquam probatæ autoritatis scriptorem re-
 perias. Hanc uerò nostram quantulamcunq; ope-

P R A E F A T I O.

ram R. P. tui amplissimi neminis patrocínio & nuntiatione munitam, in publicum exire uoluimus: & ut ipse pro ingenitibus beneficijs, quibus nos hactenus deuinxisti, uicissim gratitudinis nostrae aliquod haberes *μνημόσυλον*, & ut, si quam sanitatis suae studiosi inde utilitatem hauserint, eam totam tuae Ampitudini & excellentiae acceptam ferant. Munusculum ergo hoc, in quo tanquam in speculo, quicquid, & quatenus labori, cibo, potui, somno, & ceteris rebus non naturalibus indulgendum sit, clarissime intueri licet, quodque grato animo offerimus, sereno fronte, placidoque uultu T. A. suscipiat, fructuum nostrorum ueluti primitias, candidè complectatur. Sic namque fiet, & ut alij complures ad similes in literis ausus excitentur, & ut ipsi nostris laboribus abundè satisfactum putemus. Optimè in Domine uale, pater amplissime, ac nos, nostraque studia in tuam clemelam suscipere dignare.

Erphordiae, XVI. Calend.

Septemb. Anno

M. D. XLV.

INDEX

INDEX SVMMARIVS

eorum, quæ hoc libello tra-
ctantur.

A.

Aceti proprietates	74 a
Aëris electio	34 b
Aescula, Mespila	72 b
Albica, piscis marinus	55 b
Allium contra uenena	31 a
Amarellus, auis aquatica	54 a
Anguillarum, lampretarum coctio	58 b
Animalium membra	75 b
Anisi utilitates	77 a
Anni quatuor temporibus quæ conueni- ant	141 a
Anni tempora quatuor	40 b
Anni temporum ratio in cibis	41 a
Anum comprimere nocet	2 b
Appetitus debilitatio	6 b
Appetitus retinendus	11 b
Aqua crapulae confert	51 a
Aquæ potus noxius	30 a
Athanasia purgat phlegma	90 a
Auditus grauitati mederi	102 b
Aues esui aptæ	52 a
Aurium tinnitum tollere	103 a

I N D E X.

B.

Butyrum quid cibo conducat 6

C.

Calculosis & podagricis obsunt anguilla 8

Caluitiem emendare 9

Cancrum curat hyssopus 10

Caput purgare 93 a.

Capitis dolor 11

Capitis dolori curando 12

Capo, siue gallus castratus 52

Carnes animalium 17

Caro salsa 16

Carnis porcinae usus 48

Carnes uitulinae 51

Caseus parè sumendus 24

Casei esus 16 a

Casei proprietates, & usus 63 b. 66 a

Castoreum nervis prodest 89 b

Catarrhus 5 b

Caulium in cibis effectus 85 b

Cepæ 91 b

Ceparum usus 31

Cerasorum esus commoda 61

Cerebra stomacho inimica 24

Cerebri confortatio 3

Cerefolij herbae effectus 96

Cereuisiae potus 39 a. 40 a 71

Cereuisiae confectio 73

Chelida

I N D E X.

Helidonia uisum acuit	98 b
Cholericæ Complexio	118 b
Cibus iucundus	25 b
Sibi & potus alternatio	59 a
Sibi bene nutrientes	204 23 b
Sibi diuersi	13 b
Si melancholici uitandi	14 a
Ubi & potui præmittenda	12 a
Cena parca.	24 8 b
Silicæ	8 a
Si medetur urtica	49 b
Utrum hominis indicia	122 a
Quæ cibis cholericus	53 a
Alimenta generalia	44 a
Consuetudo uarianda	83 b
Consuetudinis necessitas	82 a
Consuetudini indulgendum	11 a
Urnix siue Quiscula	53 a
Utrum epati conducit.	100 a b

D.

Dentes mundare	4 b
Dentium conseruatio	ibidem
Dentium dolori conducentia	106 b
Dietæ habenda ratio	3 a
Dietæ conseruatio	82 a.

E.

Ebrietatis commoda	36 a
Ebrietatem sedantia	93 b

I N D E X

Ebrietatem tardantia	86 a
Edendi & bibendi modus	65 a
Edendum quàm diu	13 b
Enulæ campanæ effectus	96 a
Epilepsiæ mederi	94 a
Excrementorum retentio	2 a

F.

Fames duplex	12 b
Febris causa	5 a 6 a
Ficus proprietates	25 b
Ficuum usus in cibis	70 b
Fistulæ curatio	109 b
Fœniculi semen	76 b
Frigellus avis cibo accommoda	54 a

G.

Gallinæ commendatio in cibo	52 b
------------------------------------	------

H.

Humores corporis quatuor	111 a
Hydrops	8 a
Hyssopi effectus	95 a

I.

Iraſci utile	2 a
Iura è carnibus	23 a

L.

Lac	24 a
Lactis esus	15 b
Latitia confert ualeitudini	2 b
Lauendula neruos confortat	89 b
Lactis	

I N D E X,

Lactis electio & usus	61 b
Lotionis manuum commoda	46 a
Lucius piscium tyrannus	55 b

M.

Malue proprietates	86 b
Manuum lotio	4 a
Medicine administrande ratio	84 b
Medulla ossium	25 a
Melancholica complexio	120 b
Menses phlebotomie accommodi	125 b
Mentha quid efficiat	88 a
Merula avis quæ	53 b
Mictio noctis multa	72 a
Mithridatium	33 b
Musti potionis nocumenta	49 a 93 b
Mutatio subita nociva	82 b

N.

Nasturtium herba	90 a 98 a
Nauseam marinam quæ prohibeant	43 b
Nervorum dolor	6 b
Noces contra uenena	33 b
Nucum usus quis	65 b

O.

Olorum electio	20 a
Olex, gallina sylvestris	54 a
Orthometra	53 b
Os, nerui, & dentes homini quot	110 a
Os sorbilia.	25 b.

P.

INDEX.

P.

Pandiculari membra		4 a
Panis electio, & ratio	24 a	46 a
Panis crustæ quid conferant		47 b
Panis triticeus		23 b
Pectere crines		4 a
Perca piscis squamosus		55 b
Perdici in cibo usus		54 a
Persica prima mensa edenda		14 b
Persica, Passulæ		69 b
Phasianus, gallus sylvestris		53 b
Phlebotomanti quæ uitanda		133 a
Phlebotomia & uenæ sectio		123 b
Phlebotomiæ impedimenta		126 b
Phlebotomiâ circa obseruanda		129 a
Phlebotomiæ effectus		130 a
Phlebotomiâ post, Dieta Ioachimi Camerarij	140 b	
Phlegmatica complexio		119 b
Pigrities	5 b	6 a
Piper nigrum		101 a
Pisa & legumina		60 b
Pisces qui, & quibus conducant		58 a
Pisces squamosi meliores		56 b
Piscium qui probi malique	55 a	57 b
Piscium falsa calida		46 a
Pisorum coctio		61 a
Pomorum esus		15 a
Potatio uini nimia		35 b
Potus		

I N D E X.

Potus mali correctio	43 a
Potus ratio	59 b
Porri effectus	100 b
Præcepta ualetudinis	4 b
Primula ueris neruis prodest	89 b
Prandium largus coena	10 a
Pruna in cibo quid conducant	69 a
Pulegij uirtutes	97 b
ulices fugare	91 a
Pyra	14 b 32 b
Pyrorum nutrimentum	67 a

R.

Raporum commoda	75 a
Raphani proprietates	33 a
Remedia ualetudinis conseruandæ	1 a
Repletio nocua	11 b
Rheuma	5 b
Rheumatis curatio	108 b
Rutæ contra uenena efficacia	32 b 43 a 90 b

S.

Salis commendatio in cibis	78 b
Salmones pisces crassi	57 b
Sanguinea complexio	116 a
Saluia potus malitiam emendat	43 a
Saluiæ operationes & effectus	88 a
Saluiatum uinum	89 a
Salix uerrucas tollit	99 b
Sapores octo qui	79 b

Saxaulus

INDEX.

Saxaulus piscis marinus	55 b
Serū lactis 63 b.	Sinapis effectus 93 a
Sitis aqua extinguenda	50 b
Sitis nocturna	51 b
Somnus à prandio	2 a 6 a
Somnus meridianus	5 a
Sornus piscicula marina	56 a
Spasmus 7 b.	Splenis passio 6 b
Spodium quas habeat uirtutes	77 b
Sturnus cibo commendatur	52 b

T.

Tencha piscis glaber	55 b
Testiculi gallorum	24 b
Theriaca contra uenena	33 b
Tormina discutit hyssopus	96 a
Tranquillitas sanitati confert	3 a
Tremor manuum	89 a
Tremulus auis, uulgo Matacilla	54 a
Tristari utile quibus	1 b
Tristitia nocet ualetudini	ibidem
Turtur boni alimenti est	52 b
Tussim curat urtica	94 b

V.

Vapores stomachi prohibentia	44 a
Venæ diuersæ uarijs de causis incidendæ	138 b
Venæ Saluatellæ sectionis commoda	137 b
Venæ sectio quibus morbis, & ætatibus cōueniat, et quantū sanguinis quoq; tēpore detrahendū	134 a
Venæ	

INDEX.

Venæ sectionis sectio quanta	131	b
Venæ sectionem circa quæ consideranda	132	a
Venæ sectione quæ membra quoq; tempore eu- cuanda	137	a
Venenum prohibentia	30	b
Ventris flatus	7	b
Vermes progenerantia	4	a
Vertigo 8 b.	22	a
Vina Theologica	23	a
Vini electio	21	b
Vino parcè utendum	24	
Vinum dulce & album	28	b
Vinum est lac senum	29	a
Vinum melius	37	b
Vinum pueris nocivum	38	b
Vinum rubrum	30	a
Vini boni proprietates	27	a
Vini commoda	37	a
Violæ effectus	93	b
Vipa est panis cum uino	81	b
Visui nocentia	104	a
Visum acuentia	91	a
Visum confortantia	106	a
Vocis raucedinis causæ	108	a
Vomitum ante cibum ciendus	40	a
Vomitum sedat hyssopus	96	a
Vrticæ effectus	94	a
Ue quid conducant.	26	a.

Ἰάκωβος ὁ κρείσσινος τοῖς
Θεολογοῖς.

Ἡρ σοὶ τῶν νοσηρῶν ἄκλυμ' ἄρρεσκη,
Γέντρων τῶν γε κακῶν, καλῶν δ' ἄσυχον;
Λάττον σμικρὰ Θελῶν ὁ τῶν ἱερῶν,
Σοὶ τὰ σμικρὰ, λέγω, πέλει γ' ἄνευμα.

Christophorus Aulæus, can-
dido Lectori.

Quòd uicio præsens liber hic purgatus ab omni,
Vndiq; per doctas audeat ire manus:
Quodq; Theomnos possit modò spernere dentes,
Porrecta & patrium linquere fronte solum:
Curio, fatidici decus insuperabile Phœbi,
Præstitit, & medica Crellius arte potens.
Ergo age, iam culto quicunq; iuuare libello,
De bene tam meritis dic bene quæso uiris.

Antonius Musa, de hoc
libello.

Vulgatus Salernitarum de tuenda ualetudine li-
bellus, his qui legunt, non parum utilitatis præstat:
illisq; multò maiorem, qui libelli præcepta obser-
uant.

DE

DE CONSERVANDA

Valetudine, liber Scholæ Salernitanæ.

DE REMEDIIS GENERALIBUS,
pro conseruanda valetudine.

CAPVT II.

Anglorum Regi scribit schola
tota Salerni:

Si uis incolumem, si uis te
reddere sanum:

Curas tolle graueis, irasci
crede prophanum.

Parce mero, cœnato parum, non sit tibi
uanum

A

DE CONSERVANDA

Surgere post epulas, somnum fuge in merid-
ianum,

Non mictum retine, nec comprime sc-
titer anum.

Hæc bene si serues, tunc longo tempo-
re uiues.

ΕΝΦΕΑΟΙΣ

A Editus est hic liber à Doctoribus scholæ Sa-
lernitanæ, in gratiam regis Angliæ, qui m-
ta, & diuersa præcepta, pro conseruatione human-
sanitatis continet. In hoc autem capite referuntur
primis octo generalia præcepta, quæ sigillatim de-
inde per ordinem determinantur.

Primum ergo est, ut homo suæ sanitatis stud-
sus, anxiferas & graucis curas relaxans, quàm lo-
gissimè à se propellat. Nam curæ arefaciunt corp-
Tristitia. ra, unde contristantur spiritus uitales: Spiritus ue-
tristes exiccant ossa. Prouerbiorum 17. Sub eode-
præcepto comprehendì possunt & tristitiæ, quæ
militer corpora exiccant & refrigerant, maciem
tenuationem inducunt, constringunt, spiritum obt-
nebrant, ingenium hebetant, rationem impediunt, i-
diciam obscurant, & memoriam obtundunt. Veru-
Tristari tamen aliqui sunt pingues & corpulenti, spiritus
utile deo mobileis & calidos habentes, ut eis interdum
le sit tristari, quo spiritus calor hebetetur, & corp-
aliquo modo maceretur.

Ita.

Secundum est, Non irasci, Primo, Quia ira fir-

li

VALETVDINE.

litter corpora exiccat, nam ipsa maximè singula membra calfacit. Nimia autem calfactio siccitatem parit, teste Auicenna, prima primi, doctrina tertia, capit. 1. Secundo, quia ira ob seruorem cordis omnis actus rationis confundit. Aduertendum tamen est, quosdam esse prauæ & frigidaë temperaturæ, quibus iras-
sci interdum ad conseruandum sanitatem proffit, ut scilicet calor in eis resuscitetur.

Irasca
utile.

Tertium est, ut parçè uino utatur. Nimia enim uini repletio somnolentiam, pigritiam, debilitatem stomachi, & reliquorum membrorum, multaq; alia his similia mala, corporibus infert. De quibus dicitur cap. 15. Vinum.

Quartum est, ut parum coenat. Nam nimia repletio nocturna, dolorem uentris, inquietudinem, insomnia, & angustiam parit, ut manifesta docet experientia: id quod & infra fusius declarabitur. Coena.

Quintum est, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus, ita facilius ad fundum stomachi, in quo uirtus uiget digestiua, descendit.

Sextum est, ut statim à prandio non dormiat, cuius rationes reddentur cap. 3.

Septimum est, ne diutius urinam, quàm natura fert, remoretur: hinc enim interdum sequi solet difficultas mingendi, aut omnino prohibitio mictus, ut testatur Auicenna decima nona tertij, Tractatu
secundo, capite de difficultate urinæ. Generatur
Excreme-
torum re-
temio.

DE CONSERVANDA

etiam inde calculus, neque quicquam æquè uestic-
lædit, atq; longior, ultra mingendi uoluntatem, lo-
retentio. Similiter quoq; ex nimia fecum siue excre-
mentorum remotione complura proueniunt nocu-
menta. Indurantur enim feces in intestinis, ob conti-
nuam suctionem uenarum mesaraicarum, quæ c-
intestinis continuatæ, omnem humiditatem à fi-
bus exugunt, ita ut siccæ remaneant, ac diffici-
lis exitus intestina oppilent, quam deinde oppila-
nem, ob flatuum educationis prohibitionem, & a-
rum consequentium fecum conseruationem, sequi-
tur nocumenta, cap. 40. enumerata.

Octauum est, ne fortiter comprimat anum, l-
est, ne ad egerendum siue excernendum urgeat:
de enim sequitur *τελευσιμός*, siue exitus longior.
Postremo subiungitur, longissimo tempore sani-
tem tueri posse, quicumq; hæc omnia debitè cons-
uauerit.

Si tibi deficient medici, medici tibi fia-
Hæc tria: Mens hilaris, requies, mode-
ra dicta.

Hoc loco trium remediorum generalium pro
seruanda sanitate naturæ humane, fit mentio,
maximè ipsorum nobilium. Primum est, ut a-
mus hominibus sit letus & hilaris. **Latitia.** Letitia enim
tem floridam facit, homini iuuentutem consert
uirtutem confortat, uitam prerogat, ingenium ac
ho

hominemq; ad singula munia subeunda habiliorem reddit. Sit autem hæc lætitia siue gaudium ad tuendam ualitudinem conueniens, temperatum, non excedens modum: nimium enim gaudium syncopen & mortem infert. Huius insignia exempla referunt Liuius lib. 2. decadis 3. Valer. Max. lib. 9. cap. 12. Gelli. lib. 3. cap. 15. Pli. lib. 7. cap. 53. Maxime uerò gaudium confert his qui multis curis & sollicitudinibus distenduntur: potestq; profligatis tristitijs & conuersatione amicorum ac familiarium, & per usum delectabilis cibi & potus, in ipsis amissum recuperari. His enim uirtus confortatur, teste Auic. 11. 3. cap. de casu uirtutis. Scias, inquit, quòd uirtus augmentetur cibo & uino subtilibus, conuenientibus, & odoribus bonis, tranquillitate, & gaudio, & dimissione eorum, quæ contristant, & rixari faciunt, & rememoratione rerum amabilium, & habitatione cum dilectis. Secundum est, tranquillitas animi. Nobiles Tranquillitas enim ob magnas & diuersas curas quas sustinent, magis leduntur (si cætera pariter adsint) quàm uulgares plebei. Inquietudo uerò mentis, somnum maxime impedit, qui nobilibus, cum sint natura sicciores cholericis, conueniebat. Tertium est moderata dieta, id est modus seu ratio uiuendi (uulgus Regulam uictus uocat,) de qua infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE

Cerebri, oculorum, &c.

DE CONSERVANDA

CAPVT. II.

L Vmina mane manus surgens gelic
lauet unda,
Hac illac modicum pergat, modicum
sua membra
Extēdat, crine eis pectat, dentes fricet, ista
Confortant cerebrum, confortant cæt
ra membra. (t
Lote tale, ita pranse, ueli, frigesce min.

Heic traditur sex præcepta de confortatione
rebri, & singulorum corporis membrorum.

Oculos Primum est, ut manē oculi aqua frigida lauentur
acuentia. mundandi; enim sunt ut inde remoucantur sord.
palpebris inheremes, ne ab ipsis oculi corroda
tur. Auicenna 3. 3. Tractatu 1. cap. 5. Ex eis aute
inquit, quæ abstergunt oculum, & acuant ipsu
est submergi in aqua clara, & aperire oculum
ipsa. Et 3. 3. Tract. 4. cap. 3. Ingredi aquam c
ram, uiridem, & submergi in ea, & aperire an
oculos in ea, secundum quantitatem, qua possit
est, & ex eis quæ conseruant sanitatem oculi, &
confortant ipsum, & propriē in iuuentute. Ratio a
tem, cur magis lauari debeant frigida quàm cali
est, quòd unumquodq; conseruetur suo simili, ut tes
tur Auicenna 4. 1. capit. 1. Et Galen. cap. 86. artis
Medi. inalis, ubi sic inquit: Calidiora corpora, cali
dioris uelut rationem exposcunt, frigidiora frigidic
ris Oculi autem sunt naturæ frigide, unde poti
us lauari debent frigida, quàm calida. Secu

Secundum est, ut lauentur manus, sunt enim in- **Manuum**
 strumenta, quibus emundantur organa superfluitas lotio.
 tum cerebri, ut sunt aures, oculi, nares. Ad hoc igitur
 manus mundas esse conuenit. Magis tamen lauan-
 da sunt frigida quam calida, quia lotio manuum in
 aqua calida, uermes in uentre generat, & maxime
 post sumptionem cibi, ut innuit Auicen. 16. 3. Tra-
 ctatu 5. cap. 1. Ratio, Quia per lotionem manuum
 in aqua calida post sumptionem cibi, trahitur calor
 naturalis (quo completur digestio in stomacho) ad
 exteriora, quare imperfecta fit digestio, & hæc po-
 tissima causa est uermium.

Tertium est, ut postquam homo à somno surrexerit, **Vermes:**
 paulatim inambulet ac sese moueat, ut superfluitates
 primæ & secundæ digestionis, quæ sunt, feces & uri-
 na, descendant, & præparètur faciliori euacuationi.

Quartum est, ut postquam manè surrexerit, pan- **Pandicu-**
 diculetur, id est, manus & pedes, & omnia membra **lari.**
 extendat, quò spiritus uitales trahantur, & mēbra ex-
 teriora, & inde spiritus cerebri subtiliores reddantur.

Quintum est, ut crineis pectat, per hoc enim ape **Pectere.**
 riumur pori capitis, ut exeant uapores cerebri reli-
 cti post somnum, ut subtiles fiant spiritus eius, Quare
 usus pectinis plurimum cum uisui tum sensibus omni-
 bus prodest. Vnde Auicen. 3. 3. Tractatu 4. cap. 3. Ad-
 ministratio inquit, pectinis super caput iuuatiua est,
 & propriè confert sensibus, quare oportet ut admini-
 stretur interdum sæpius, quoniam attrahit uapores ad
 superiora, & expellit eos à parte oculi. A 4

DE CONSERVANDA

Dentes
conser-
uare.

Sextum est, ut mundet & fricet dentes, immundities enim dentium est causa foetoris anhelitus. Adtribus item immundis, spiritus immundi ad cerebrum eleuantur, ipsumq; perturbant. Præterea commixtio sordium è dentibus cum cibo ad stomachum perlata est causa corruptionis eius in stomacho. Modum uerò conseruandorum dentium, & suauis eorundem odoris, tradit Auicenna. 7. 3. cap. 2. Et ex eis, ait, qui conseruant sanitatem dentium, est, ut colluatur os i mense bis cum uino, in quo decocta est radix titi mali. Est enim perueniens ad ultimum in faciendum odorem, & non aducnit facienti illud, dolor dentium.

Vltimo uersu comprehenduntur aliquot præcepta generalia. Quorum primum est, ut homo loti balneo, se calidum conseruet, quia à balneo pori sunt aperti, & ita facillimè frigus intraret, magnumq; commodum corpori inferret. Alterum est, ut homo à sumpto cibo modicum stet, quò cibum perfectè descendat in fundum stomachi, in quo completur digestio, ac deinde leno gradu inambulet, ne ob forte motum calor ad partes exteriores feratur, cibiq; digestio impediatur. Tertium est, post uenæ sectionem frigus conducere, uel ne is cui uena secta est, se sub calfaciat, sed paulatim. Mutationes enim subit naturam lædunt, Omnia enim extra naturam molest sunt, ut dicit Gal. in comment. si. 1. lib. 2. Aphor. Hippo.

VALETVDINE.
DE SOMNO MERIDIANO,
sue diurno.

CAPVT III.

Sit brevis aut nullus tibi somnus meri-
dianus.

Febris, pigrities, capitis dolor, atq; ca-
tarrhus,

Hæc tibi proueniunt ex somno meridia-
no.

Hic quatuor recensentur incommoda ex somno
meridiano. Primum est febris, quod putant nonnulli ue-
rum esse, si intelligatur de febre ex oppilatione. Caus-
sam huius febris reddetes, quod tēpore diurno, calore Febris
ic spiritus moueantur ad exteriora, itaq; uirtus dige- causa
stia in diesit debilior: Perfecta etenim digestio fit,
quando calor & spiritus mouentur ad interiora, ob-
uorum motum, calor naturalis incenditur, unde

DE CONSERVANDA

Tempus nocturnum, est tempus perfectioris digestio-
nis. Indigestio autem, & humorum cruditas est caus-
sa oppilationis, oppilatio uero febris. Auicenna. 1. 4. in
locis compluribus.

Secundum est pigrities, quæ ex eadem causa ori-
ri uidetur. Ex materia enim crassa & indigesta, cras-
si eleuantur spiritus, qui ad membra corporis elati,
ipsi corpori grauidinem inducunt, quemamodum spi-
ritus tenues ac leues, animo simul ac corpori leuita-
tem cum alacritate.

**Capitis
dolor.**

Tertium est dolor capitis, qui & ipse ex eadem
causa prouenire uidetur: ex cibo namq; indigesto, in
stomacho eleuantur spiritus crassi, cerebrum pertur-
bantes, quia iidem etiã causas sunt discolorationis fa-
ciei, quãdo ad cutem feruntur: quia ubi materia crassa
est, necesse est, quicquid inde dissoluitur esse crassum.
Vnde Gal. in commenta. 14. lib. 1. Aphoris. Oportet
inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut
quando humida atq; aëria substantia existit, tunc
quod ab ea defluit, uaporosum est, & suaue. &c.

Rheuma. Quartum, catarrhus, quem itidem ex simili cau-
sa oriri cerium est, nimirum ex rheumate. Rheuma
autem dicitur quilibet fluxus materiæ de membro ad
membrum, in quacunq; parte corporis fuerit: sed se-
cundum diuersitatem partium ad quas fluit, diuersa
sortitur nomina: quãdo enim fertur ad pectus siue mē-
bra spiritualia, uidelicet ad pulmonem, dicitur catar-
rhus: quãdo uero ad fauces siue colatoriū palati, brā-
chus: ad nares Coryza, ut habetur in hisce uersiculis:

si fluat ad pectus, dicatur Rheuma catarrhus.

Ad fauces branchus, ad nareis, esto corysa.

Attamen prædictorum & alia possunt adsignari
causæ magis efficaces. Causa namq; prima incommo-
di, scilicet febris, quæ aliquando ephemera, aliquan-
do putrida est. Ephemeræ quidem est retentio fuligis
num in somno diurno, quarum resolutionem uigiliæ
facere consueuerāt. His enim accruatis, & spiritibus
admixtis, calor extraneus, febrem ephemeram faciens
in eis accenditur: febris uerò putridæ putrefactio hu-
miditatum augmentatarum ex somno diurno, & ad
cor effumantium.

Somni d
urnum in-
comoda.

Secundum uerò incommodum, scilicet pigritia,
accidit propter humiditates retentas per somnum di-
urnum circa musculos, chordas, & iuncturas, qui-
us illa torpescunt, & tardiora fiunt ad solitos motus.

Tertiū uerò ex simili causa oritur, ex humiditatib.
inirū & uaporib per somnum meridianū retentis,
i moti uersus caput & cerebrum dolorē ingerunt.

Quartum catarrhus, quo uniuersim omne rheu-
ma significatur, contingit, propterea quod uapores
fumi, qui undiq; uigiliarum tempore per cutem re-
ui solent, in somno diurno ad caput tendant, ubi in-
ssati recidunt inferius, rheuma generantes.

Auicenna, uerò 3. Doctr. 2. ca. 9. addit & alia incom-
moda somni diurni: quorum primum est, ipsum gene-
re aegritudines humiditas, ut guttas, & paralyses,
retentionibus humiditatum, quæ interdum magis
resoluitur.

DE CONSERVANDA

resolui solent. Secundum est, corrumpere colorem faciei, propter humiditates aquosas, urinae similes, in sanguine multiplicatas ex somno diurno, resolui solitas tempore uigiliarum, quae ad faciei cutem cum sanguine expulsa, ipsam reddunt tumidam & subcitrinam. Tertium est, ipsum generare splenem, id est, splenicam passionem in dispositis. Cuius causa est retentio humoris crassi, melancholici, in splene ex somno diurno, quemadmodum enim uigiliae promouent motum ac liberum transitum crassi humoris per canales strictos calore diei uias aperiente, ita somnus impedit, & maximè diurnus, eò quòd instet tunc hora ut plurimum transitus melancholiae per canales suos, & praecipuè per illum canalem, qui à splene transit ad orificium stomachi ad prouocandum appetitum, per quem splenis superfluitas expurgari solet. Non enim par est ut de nocte appetitum cibi prouocet, sed potius de die. Quartum est relaxatio siue emollitio neruorum, Cuius causa est prohibitio resolutionis humiditatum, quam facere solent uigiliae diurnae, quae interius retentae, ueruos irrigant. Quintum est debilitatio appetitus, propter prohibitionem resolutionis, quae est prima causa famis. Alia causa, est repletio stomachi ex fumis, uaporibus & humiditatibus emollientibus & saturantibus orificium stomachi. Sextum, est generatio apostematum, quia superfluitates per somnum diurnum multiplicatae, saepius in membro aliquo coacernantur, ipsumq; tumidum reddunt.

Addit

addit idem Auicen. duas potiores causas esse ob
 quas noceat somnus diurnus. Primam quidem, quòd
 citò interruptatur, eò quòd calor dici calorem in-
 ternum corporis ad exteriora trahat, & è diuerso,
 somnus ad interiora, unde motus sequatur agitati-
 uus, & ideo consulitur per id tempus dormire uolens
 tibus, ut in umbra, & tenebroso loco dormiant. Se-
 cunda uerò est, quòd reddat naturam stupidam, &
 quasi perterritam, retrahentem uidelicet se ab eo in
 quo erat, nimirum à digestionem cibi.

Aduertendum tamen, quòd licet somnus diurnus
 uniuersim uituperetur, nocturnus uerò commendetur,
 ex diurno tamen minus offendit, si quis dormiat
 prima luce ad tertiam dici partem. Iuxta id quod im-
 primis testatur Hippoc. in præsagijs lib. 2. ubi sic
 scriptum reliquit: De somno quemadmodum ex na-
 tura & in consuetudine est, inter diu uigilandum, no-
 ctu dormiendū est. Si contra commutetur, pessimum
 est. Minimè uerò offendit, si quis dormiat prima luce
 ad tertiam dici partem. Et Gale. in comment. At ue-
 rò, inquit, temporibus Hippocratis, non aliud fuit ex
 natura, aliud in consuetudine. Nunc uerò diuites è
 contrario agunt, tum in quibusdam alijs, tum etiam
 somno, inter diu dormientes, noctu uigilantes.

In his igitur, ut sit somnus non omnino malus, quin-
 q; conditiones, Bertrutio autore, obseruari conue-
 nit. Prima, ut sit consuetus. Secunda, ut non fiat ili-
 co super cibum. Tertia, ut non sit capite depressio.

Quarta,

DE CONSERVANDA

*Quarta, ut non sit lōgus. Quinta, ut non fiat ab ipso
subita, & repentina expergefactio, sed tarda & lēta.*

DE FLATVS VENTRIS

retentione. CAP. IIIL.

Quatuor ex uento ueniunt in uentre retento:

Spasmus, hydrops, colica, & uertigo
quatuor ista.

Heic quatuor recensentur nocumenta ex flatuum
in corpore humano retentione. Primum est spasmus
quia flatus retenti, sæpe rapiuntur ad iuncturas,
& nervos, ipsosq; replent, unde sequitur con-
uulsio, quæ Græcis σπασμὸς dicitur. Et ab Auicen-
na 2. 3. cap. 5. definitur hoc modo: Spasmus est ægri-
tudine nervosa, qua mouentur lacerti ad principia
sua, & inobedientes sunt in dilatatione. Est autem
duplex. Quidam ex repletionem, in quo membrum ab-
breuiatur incrassaturq; propter rem implentem,
quædam

quemadmodum lora & chordæ extenduntur, ubi autem multa madent humiditate, aut uehementius exsiccantur: contingit uerò hic subito. Alter ex inani tione, in quo contrahitur longitudo & latitudo, & diminuitur membrum secundum longum & latum, ueluti in membrana, cum adponitur igni, fit contractio, secundum longum & latum: & hic fit paulatim.

Secundum est hydrops, morbus materialis, causatus ex re frigida plurima, ingrediente & inflante membræ, aut loca partium, in quibus fit digestio ciborum & humorum, ut testatur Bertrutius, sectione 3. Tract. 2. ca. 4. Hydrops enim fit cum sanguinis generatio frustratur, ut dicit Gal. comment. 12. lib. 6. Apho. Et hæc triplex est: ὑποσφρα, ἀσκήτης, & τυμπανίτης. De tympanite, intelligendum est secundum hoc nocumentum. Tympanites enim, auctore Bertrutio, fit à mala complexione frigida stomachi & epatis, prohibente cibi transmutationem in chylum, & humorem benignum, siue sanguineum: quare conuertitur in rem uentosam, quæ cum non expellatur per eruptionem, aut aliunde, oppilatione uiarum prohibente, uel uirtute expulsiua, & sequestratiua superfluitatum debili existente, colligitur inter Siphac & Mirach uentris, & generatur hydrops.

Tertium est Colica, ægritudo uehementissimi doloris, facta in intestino, quod Græcis κώλον dicitur, est quod unum de intestinis crassis, quemadmodum Iliaca est ægritudo grauissimi doloris in intestino gracili.

Græcè

DE CONSERVANDA

Græci ἰλεος uocant: & sunt istæ ægritudines sepius ex uentositate in dictis intestinis inclusa.

Quartum, uertigo, ubi obtenebrationes hebetudinisq; oculis obuersamur, & omnia circumagi & rotari uidentur. Cuius causa est, spiritus uaporosus, qui ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinate mouetur. Hæc quatuor nocumenta cum alijs quibusdam pulchrè recenset Auicenna. 16. 3. Tractatu 4. cap. 28. Scias, inquit, quod retentio uentositatis multoties facit accidere colicam, propterea quod subleuat eam, & reprimit ipsam, ita ut aggregetur res una, & quod facit accidere debilitatē intestinis. Et quandoq; perducit illud ad hydropisim. Et quandoq; generat tenebrositatem uisus & uertiginem, & epilepsiam. Et quandoq; retinetur in iuncturis, & facit accidere spasmus. Rectè itaq; Hippo. lib. 2. præagiorum, Flatus (inquit) optimus est, qui neq; strependo, neq; pedendo emittitur, quanquam enim satius est ipsum cum strepitu exire, quàm includi. Hæc etiam ratione inductus Claudius Cæsar, dicitur meditatus editum, quo ueniam daret, efflatum crepitumq; uentris in conuiuio emittendi, Cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Autor est Suetonius.

DE COENA. CAPVT V.

EX magna cœna stomacho fit maxima pœna.

Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

Hic

Hec traditur unicum præceptum conseruandæ
 ualetudinis, ut homo in coena sit temperantior, nec
 sese cibo obruat. Nimia enim repletio sub noctem in-
 ducit impedimentum somni, tormina uentris, inque-
 tudinem corporis, pustulas in facie, grauitatem capi-
 tis, & maliciam oris. Hec dubitari solet, utrum ma-
 ior quantitas cibi sumenda sit in prandio, an in coe-
 na. Pro cuius solutione, aduertendum est, iuxta cor-
 porum diuersitatem, maiorem aut minorem cibi quã-
 titatem sumendam. Corpora etenim, aut sunt in mor-
 bum decidentia, aut sub latitudine sanitatis. Si in

DE CONSERVANDA

morbum deciderint, sunt aut cum humoris uicio, aut sine. Si sine humoris uicio, tum est liberius cœnandum, quia natura in eiusmodi tantummodo ciborum digestionem interna est, non autem superfluitatum maturationi, carent enim eis. Quod si cum humoris uicio patiantur, conuenientius est largius prandere. Vnde Auicenna, 1. 3. Tractatu 5. cap. 11. Ille inquit, cuius consuetudo non tolerat, ut semel reficiatur, diuidat cibum suum, qui est minor refectio, in treis partibus, & sumat duas tertias in prandio, & tertiam in cœna post leue exercitium. Ratio, quoniam illo tempore, quo natura debilis iuuatur in digestionem per calorem solarem uiuificum, & resoluantur plures superfluitates, amplior cibus sumendus est, hoc autem magis fit in prandio quàm in cœna. Ergo &c. Adhæc interdum, ob præsentiam caloris uitæ solis & lucis, facilius fit digestio (est enim sol uitæ principium) Habet itaq; diurna digestio duplex calidum, nocturna uerò minimè Et noctu in eiusmodi natura magis circa superfluatorum digestionem occupata est, quare non est impedienda multorum ciborum exhibitione. Quamuis enim calor in plerisque noctu fortificetur, spirituum retractione, & reductione somni, non tamen potest huiusmodi calor duo, scilicet, alimentum & superfluitates digerere. Conuenit itaq; in his cœnæ nonnihil demere. Si uerò huiusmodi corpora sub latitudine fuerint sanitatis, aut sufficienter sana, robusta, superfluitatibus

fluitatibus sensibilibus carentia, cum eas omnes expellant proprio meatu, ut in Athletis, His expedit copiosiore cœna uti: Vel, quia natura eorum noctu solum est digestioni ciborum intenta, & non superfluum maturacioni, cū illis serè carcant Vel, quia soli robori corporis student, quod & nocte acquiritur magis, cum amplior fiat sanguificatio, distributio, & in his spirituum generatio. Quod si corpora à dicto temperamento & robore nonnihil recesserint, sicut plurima, usq; in ægitudinem nunc deuenientia, eiusmodi aut exercitantur exercitio forti, continuo, & uehementi, aut non. Si exercitantur, ut sunt qui uictum manibus quærunt, præstat hisce largius prandere quàm cœnare, quia alimentum expeditur, non modò ut nutriat, sed etiam humet & irriget membra, ne arescant ex forti motu, & ut resistatur resolutioni, ex caloris incendio prouenienti. Iccirco oportet in prandio plus cibū exhiberi, neq; enim propter exercitium eiusmodi corpora à digestionem sua cessant, cum ita consueuerint. Vfus enim est res præter naturam, & calor item ex uehementiori motu, digestionem accelerat in eis, Quare uidemus eos ter in die cum appetitu comedere, ac bene digerere. Si autem non utantur forti & laborioso exercitio continuè, sicut prædicti, dupliciter hoc euenit, quia aut solum quandoq; utuntur exercitio forti & laborioso, sed non continuè, aut solum utuntur exercitio debili, unde sequitur multiplicatio superfluitatum.

DE CONSERVANDA

Si utamur exercitio plurimo, forti & laborioso, propter occupationes necessarias in uita, & ad salutem, sicut ciuiles ac plebei complures uiri, circa bona fortuna negociantes, ad salutem interdum exercitio forti & laborioso mouentur: ut diu equitantes, uel iter facientes, aut aliud quoddam fortius à consueto agentes exercitio. His utilius est largiori coenae quam prandio indulgere, quia si prandium augerent, cum non sint consueti adeo forti et laborioso exercitio agitari, ut priores, ipsorum corrumpitur digestio, malos scilicet humores generando. Item propter motum superfluum, calor horum dissipatione debilitaturculus quidem unitio, quae magis noctu fit quam interdum, potissima est fortitudinis & digestionis causa. Quare coena instante nocte copiosius alimentum expetit. Item isti prius non utebantur uehementi motu, unde corpora eorum humiditatibus plena sunt, quibus & paruus cibus sufficit ad resistendum resolutioni, quae sunt per motum interdum occurrentem.

Si uero paucis, leuibus exercitijs, & occupationibus in uita utamur, praecipendum est eis, ut copiosius prandcant quam coenent. Et declaratur hoc, sicut in corporibus nunc aegrotantibus apparuit. Cum enim hi debilem habeant digestionem, ut plurimum iuuantur uiuifico calore & luce solis, confortatur enim inde spiritus propter suum simile. Ipse enim est lux, aut effigiem habet secundum Auicennam. Iuuantur etiam, quia superfluitates melius expelluntur poris

aperis

apertis interdium quàm noctu. Noctu præterea, non oportet eos multo cibo repleri, cum natura tunc magis occupetur circa crudorum humorum digestio-
nem, quos somnus maximè digerit accommodosq; facit. Licet enim uirtus digestiua noctu fortificetur, non tamen tanta est ut ualeat simul & cibum & superfluitates digerere.

Insuper quoq; aduertendum est, in exhibitione ei Consuetudini copiosioris, aut minoris, in prandio quàm cœna, tunc maxime seruandum esse usum, quia consuetudo plurimum potest in tuenda sanitate, & ægritudine curanda. Hipp. lib. 2. de uictus ratione in morbis acutis, Quod ostenditur ex eo, quòd omnis subita mutatio, si modum excefferit, noxam inducat. Vnde Damasce-
scenus Aphorif. 57. Mutare consuetudinem, præsertim æterem, & noxium & pestilentissimū habetur. Quare corrigere oportet, ac sensim ad meliora trans-
ferre. Neq; enim natura patitur eas quæ subito fiunt alterationes. Gal. cap. 86. artis Medicin. Et sic patet in uniuersum, largius prandendum quàm cœnandum, cum plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Si tamen semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum adfecta sint, ita enim melius est prandere, aliàs non parum ægotantis oculi & cerebrū laderentur. Cœna enim exigua capiti confert & oculis, teste Manardo.

Notandum præterea quòd non solum repletio no-

DE AONSERVANDA

Repletio *eterna* siue coena noceat stomacho, uerum etiam o-
mnis no minus repletio cibi, generat enim oppilationes, febreis,
cina. putredines, apostemata, & lepram, quia causa est indi-
gestionis. Vnde Auicenna. 13. 3. Tractatu 1. cap. 36. Ex
rebus inquit, magis inimicis stomacho est repletio,
& propter illud non augetur corpus gulosi, quoniam
cibus eius non digeritur, quare non crescit ex eo cor-
pus. ille autem qui cibo abstinet, dum tamen remanet
aliquid in ipso, appetitus eius augetur, quoniam stoma-
chus eius bene digerit cibum.

Et sic plurimum cauendum est ne stomachus tor-
queatur, & multum grauetur cibo, ita ut anhelitus
angustior, & pulsus uelocior fiat. Similiter repletio
nauseam & fastidium mouens, plurimum est euitan-
da, & praecipue ex malis alimentis. Nam si fastidi-
um sit ex crassis alimentis, proueniunt dolores iunctu-
rarum & renum, & podagra, induratio splenis &
epatis, & egritudines phlegmaticae ac melancholicae.
Si uero fastidium fuerit ex alimentis subtilibus, pro-
ueniunt febres acutae & malignae, & apostemata a-
cuta, igitur repletio quae fit usque ad nauseam, est cui-
tanda.

**Appeti-
tus reti-
nendus.**

Et semper curandum est, ut stomacho maneat ali-
quis locus uacuus, ne penitus desyderium sopiatur,
sed remaneat aliquis edendi appetitus. Vnde Aui-
cenna 3. 1. doctrina 2. cap. 7. Cibo nullus ita replen-
dus est, ut non sit locus superfluous, sed est ab eo re-
mouendus, reliquijs desyderij adhuc in anima reman-
entibus.

*mentibus. Et hoc obseruandum est cum primis in ijs qui
bus sit appetitus uehementior, sunt enim nonnulli na-
tura debiliorem cibi appetentiam consequuti, quibus
fortassis concedendum ut plus comedant.*

DE DISPOSITIONE ANTE CIBI
sumptionem, edendi item & ciborum
ratione. CAPVT VI.

TVnunquam comedas, stomachum
ni noueris antè
Purgatum, uacuumq; cibo, quem sump-
seris ipse.

DE CONSERVANDA

Ex desiderio poteris cognoscere certa
Hæc sint signa tibi, subtilis in ore dia-
ta.

Ecphrasis.

Heic traduntur quædam præcepta, homini sanio-
tatis suæ studioso, ante cibi sumptionem obseruanda.
Primum est, ne sumat cibum, nisi stomachus à malis
humoribus sit expurgatus, uidelicet per uomitum, ex-
pellendo humores putridos ac prauos in ipso existen-
tes, quia si sumeretur cibus prædictis humoribus in
stomacho residentibus, ex talium cum cibo commix-
tione, cibus sumptus corrumperetur. Secundum est, ne
sumat cibum nisi stomachus à sumpto cibo iam con-
cocto & digesto euacuatus sentiatur, Quia nihil est
deterius humão corpori, quàm cibi prioris digestiõ
nondum absoluta, sed tantum inchoata, alium cibum
ingerere. Ita enim prioris cibi digestio iam inchoata
impeditur, & digestio prioris antè complebitur, qui
transiens ad epar per uenas Mesaraicas, trahet se-
cum cibum postremò adsumptum indigestum, unde
crudi humores in corpore crescent.

Fames.

Sequuntur dein duo signa euacuationis stomachi
à cibo præassumpto. Primum est desyderium certum,
id est uera fames. Sciendum autem est, duplicem esse
famem, ueram scilicet, & mendosam. Veram descri-
bit Gal. commentar. 16. lib. 2. Aphor. ubi sic inquit:
Famescere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad
extremam esuritionem perueniunt. Sed mendosa fa-
mes.

mes est cibi appetitus, corpore non indigente. Et sicut uera fames fit ex constrictione & corrugatione uenarum orificij stomachi, procedentibus à suctione membrorum inanitorum cibo indigentium, ita mendosa fames solet ab his fieri, quæ stringunt & rugant orificium stomachi, membris cibo non egenibus, ut ab actu frigidis, stypticis, aut acetosis. Huius signi & secundi præcepti præcedentis mentionem facit Auicenna 3. 1. doctrina 2. cap. 7. Oportet præterea, inquit, ne aliquis comedat nisi post desyderium, neq; in hoc tardetur, cum desyderium ebullierit, id est, forte fuerit, nisi mendosum fuerit, ut ebriorum desyderium, & habentium fastidium, quoniam tolerare famem, stomachum malis & putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi, ut patet per experientiam, cum ieiunamus, noctu habemus appetitum comedendi, sed sequenti die minimè: ergo est signum, stomachum tunc esse repletum malis humoribus, & maximè orificium eius, quæ repletio non est uera, sed mendax, & propterea sumpto pauco cibo, regreditur statim appetitus. Auicenna ibidè: Neq; ipse, neq; omnes, qui sanitatem custodire uolunt, aliquid comedant, nisi desyderium fuerit certum, & stomachus, & superiora intestina à primo nutrimento euacuata fuerint. Quod enim in corpore existit deterius, est nutrimentum super nutrimentum, quod non est digestum, mittere. Secundum signum quod significat super certo desyderio siue certa fame, est subtilis diæta

DE CONSERVANDA

præcedēs, id est, parua administratio cibi, quādo & illam sequitur fames, significatur esse certa & uera.

**Cibi di-
uersi.**

Insuper sciendum est, in una eademq; refectione, pessimum esse si simul multi & diuersi cibi coniungantur, ut carnes & pisces, uel pulli & suilla, ac postea tempus inter comedendum producat. Quia primus cibus iam digeri incoepit, cum accedit ultimus, & ita partes in digerendo fiunt dissimiles, adeo ut præassumptæ prius digestæ sint, quam postremo sumptæ digestionis suæ medium attigerint: unde quædam sequitur corruptio, id quod innuit Auicenna. 3. 1. doctrina secunda, cap. 7. ubi sic inquit: Nihil quidem deterius est, quàm diuersa nutrimenta simul coniungere, & post in comedendo tempus prolongare: cum enim postremum nutrimentum aduenit, primum iam incoepit digeri: nutrimenti ergo partes in digerendo non æquantur.

**Edendum
quandiu.**

Attamen mora inter edendum ad unam ferè protracta horam, causa bonæ masticationis & transglutinationis non improbatur, sed plurimum facit ad sanitatem tuendam, quia perfecta cibi masticatio cum tarda & lenta transglutinatione est quasi media digestio: sed mala masticatio, uel digestionem impedit, uel certè retardat. Mora uerò inter edendum cum interlocutionibus, ad duas uel tres horas plurimum nocet, & sequuntur inde incommoda

prædicta.

DE

VALETVDINE.
DE CIBIS MELANCHO-
licis uitandis.

CAPVT VII.

Perfica, Poma, Pyra, & Lac, Case-
us, & caro falsa,
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bo-
uina.
Atra hæc bile nocent, suntq; infirmis i-
nimica.

Hic recensentur decem alimenta Melancholi-
am generantia, & infirmis inimica. Primum est esus
Persicorum, de quibus Gal. cap. 19. lib. 1. alimento-
rum, sic scriptum reliquit: Nempe horum succus fa-
cilè corrumpitur, & penitus noxius est: quapro-
pter post alios cibosultima minimè edere, uti quibus-
dam mos est, oportet. Nam in summo natantia, citò
corrumpuntur. Quin huius quoq; communis edicti
deceat meminisse, uidelicet; Omnia cibaria prauum
succum

DE CONSERVANDA

Persica prima mensa edenda. Succum cum humiditate & lubricitate obtinentia, ex facili descendere, eoque prima mensa sumenda esse. Sic enim & ipsa celeriter pertranseunt, & alijs commodè præeunt, ac quasi uiam muniant. Postremò autem sumpta, unà secum alia in corruptione trahunt. Hinc patet istud dictum intelligendum de Persicis, post alium cibum comestis, ipsa enim præsumpta stomacho conferunt, uentrem leniunt, appetitumq; cient.

Vnde Auicenna 2. Canone, Tractatu 2. cap. 571. Matura, inquit, sunt bona stomacho, & in eis est uirtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem, ut non comedantur post alium cibum, quoniam corrumpuntur post eum, sed præcedant, ante cibum. Similiter Dioscorides libro primo, cap. 131. Persica inquit, poma matura tam stomacho quàm uentri utilia sunt, acerbæ aluum cohibent, sed sicca uehementius, decoctum è siccis, alui stomachique fluxiones sistit. Et Serapion de Simplicibus capit. 241. Quando Persica sicca, trita super locum puluerisuntur, unde fluit sanguis, abscondunt eum. Et licet prædicta habeant iuuamentum, attamen quia humorem generant putridum, noxia sunt infirmis, & præcipuè intempestiuè sumpta Persica porro frigida sunt in primo ordine, & humida in secundo.

Pyra.

Secundum, Pyra, hæc enim & generaliter omnis fructus recens, non coctus, replent sanguinem aquositate ebulliente in corpore, præparantque sanguinem ad putre-

ad putrefactionem, & per consequens nocent agris. Auicenna 2. Canon. capit. 550. Pyra à proprietate indum colicam, ipsa tamen inter ceteros fructus multum impinguant, quare porci ex ipsis impinguntur plusquam ex alijs fructibus. Et quia pyra uentositatem generant, & sic inducunt colicam, usus obuius, ut pyra & alij fructus uentositatem generantes, cum carminatiuis, id est, flatum expellentibus, comedantur, uel statim uinum uetus odoriferum ab eorum esu bibatur. Meliora pyra sunt ualde odorifera, & dulcia, meliora item cocta quàm cruda, coquantur uero cum Aniso, Fœniculo, & Saccaro.

Tertium, Esus Pomerum, de quibus Auicen. 2. Ca Poma. non. cap. 569. Assiduatio, inquit, comestionis eorum, facit euenire dolorem neruorem. Poma etiam generant nemositatem, in secunda digestionem, quare nocent agris, sicuti de pyris dictum est, idq; maxime de crudis intelligendum est: neq; solum hi fructus infirmis sunt uitandi, uerum etiam quicumq; implem sanguinem aquositate ebulliente, ut fructus recentes, quorum succus in humano corpore non secus ebullit atq; mustum, & succus fructuum feruendo ebulliant in uase, & hoc propter calorem solis in eis relictum, cum maturarentur. Hi enim fructus propter ebullitionem succi sui, præparant sanguinem putrefactioni, tametsi eo tempore quo sumuntur, humectent, & hac de caussa Auicen. fructus recentes febricitantibus interdixit, 1. quarti, Tracta. 2. cap. 7. Omnes, inquit,

DE CONSERVANDA

Lac.

inquit, fructus nocent febricitantibus ebullitione sudæ
& corruptione in stomacho.

Quartum, esus lactis, quia lac facile corrumpitur, inq; sumum & acetositatem in immundo stomacho couertitur, qualis est stomachus laborantis febre putrida: quare febricitantibus febre putrida non conceditur. Nocet quoq; laborantibus dolore capitis, siticulosi, & compluribus alijs, de quibus Hippoc. lib. 5. Aphor. 64. Lac dare caput dolentibus malum, &c. Conuenit tamen in quibusdam passionibus, ueluti in Phthisi & Hectica, & quibusdam alijs, ut dicit Hippoc. Aphorif. iam citato, De hoc plura dicentur infra cap. 34. Et quamuis lac in dictis passionibus improbetur, in sanis tamen laudabile est, & hoc si in stomacho & epate bene digeratur, tunc enim omnibus auxiliatur internis exulcerationibus, præsertim faucium, pulmonis, interaneorum, uesciæ, & renum, sua aquositate & butyrositate lauando & mundificando: humorib. uenenosis repugnat. membra humectat, tormina acrium humorum intestinis mitigat, quia uisceribus inuiscantur, & humorum prohibet morsum. Præterea conuenit lac corporibus temperatis, quorum stomachus mundus est à Cholericijs & Phlegmaticis humoribus. In his enim bene digestum, multum præbet nutrimenti, laudabilem generat sanguinem, carnem augmentat, totum corpus probè humectat, exteriora pulchra reddit, ut refert Isaac in dietis uniuersalibus. Vbi
etiam

etiam dicit auctoritatem Ruffi, quòd lac bibentes ieiunos esse oporteat, & bibatur calidum protinus ut mamillis excidit, neq; aliquid comedatur, quo usq; digeratur; & caueatur labor, & nimius motus. Non est tamen quiescendum prorsus à deambulatione, sed deambulandum lentè, donec in stomachi fundum descendisse sentiatur. In distemperatis uerò corporibus lac non conuenit, in calidis enim citò in fumositatem & choleram conuertitur. In frigidis uerò in acetositatem & putredinem. Stomacho etiam immundo lac non conuenit, quia in eo corrumpitur. Quantum ad electionem attinet lactis cibi caussa, eligendum est lac æquali crassitudine, neq; ut Camelinum, aut Asininum, liquidissimum, & minimè pingue, neque pinguisimum & crassissimum, ut bubulum. Eligendum est igitur lac capræ, quod minus habet aqueæ substantiæ quàm Camelinum, & minus pinguetudinis, & caseosæ crassitiæ quàm bubulum, quod propter crassitiem & pinguetudinem oppilat uenas, & generat uentositates, estque difficilioris digestionis quàm in sanitate tuenda conueniat. Eligatur igitur lac capræ, non nimis propinquæ partui, nec nimis distantis à partu, non prægnantis, nutritæ in lætis pascultis.

Quintum, Esus casei, potestque intelligi de omni caseorum genere, maximè tamen de ueteri. Caseus enim recès frigidus & humidus est, & crassæ substantiæ, & difficilis digestionis, obstruit & calculos

DE CONSERVANDA

los generat, nec admodum conducit sanitatis suae studio. Vetus autem caseus, ratione salis, calidus & siccus est, facit cibum digeri, cum ipse difficulter digeratur, iuxta uersiculum:

Caseus est nequam, quia digerit omnia, se quam.

Parum & male nutrit, stomacho nocet, nimis desiccatur, minusque quam recens competit. Caseus qui est inter utrumque medius, uidelicet, inter recentem & ueterem, uiscosum & frangibilem, durum & mollem, declinans ad aliquam dulcedinem, non nimis salsus, neque lachrimosus cum inciditur, saporis delectabilis, & boni odoris, ex bono lacte conuenienter factus: talis utique bonus est, & praeter alios eligendus, & post alios cibos sumendus, non immodice, alias enim obstruit aluum, stomachum grauat, digestionem impedit, lapidem in renibus, humores crassos, & flatus in corpore generat. Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

**Caro sal-
sa.**

Sextum, caro salsa, haec enim siue sole, siue fumo exiccata, cuiuscunque generis, aut animalis fuerit, generat sanguinem crassum, & melancholicum, ac proinde nocet infirmis, neque conuenit sanis: & hoc innuit Auicenna. 2. 1. Doctrina. 2. cap. 15. circa finem, Exemplum, inquit, Spissi pauci nutrimenti mali chymi, id est, mali humoris est caro falsa.

Ceruina.

Septimum, caro ceruina, quae & ipsa sanguinem melancholicum generat, teste Rhaze. 3. ad Mansorem cap. 9.

Octauum,

Oſtauum, caro leporina, quæ maximè ſanguinem melancholicum generat, unde Rhazes loco citato: Ipſa plus alijs melancholiæ generatiua eſt. Et de hac Iſaac in diætiſ uniuerſalibus teſtatur, quòd non conueniat ut eibus, ſed ſolummodo ut medicina. Et eſt notandum, quòd hæc caro & ceruina, cùm fuerint animalis multum in ſenectute prouecti, ſimpliciter ſunt euitandæ: ſi tamen aliquo modo conueniant, meliores ſunt partui propinquiores.

Nonum, caprina. Decimū, bouina, hæc carnes. Caprina, etiam ſunt Melancholicæ, unde Iſaac in diætiſ uniuerſalibus. Caro, inquit, caprina, & bouina, eſt peſſima, dura, in digeſtione tarda, & digeſta craſſum generat ſanguinem, & Melancholicum. Et Auicenn. Canon. cap. 146. Caprina uerò, non eſt bona multum, & eius humor fortasſe eſt malus ualde. Sub hiſce tribus intellige & hircinam, & uaccinam, quæ prædictis ſunt peiores. Dicit enim de eis Auicenn. ibidem. Caro uaccina & ceruorum, & hyrcorum ſylueſtrium, & magnarum auium, facit euenire febres quartanas. Galenus in lib. de renum affectus dignoſtione. Ceruinam carnem uitabis, quippe quæ dura ſit, concoctū difficilis, & melancholica. Item de carne uaccina: Caro uaccina, plurimi eſt nutrimenti, craſſa, melancholica, generans ægri tudines melancholicas. Et, caro uaccina generat lepram. Caro hircina eſt mala abſolutè. Circa electionem uerò carnis animalium quadrupedum, inter auto-

Leporina

Caprina.

Bouina.

Vaccina.

Hircina.

DE CONSERVANDA

res controuersia est, quidam enim carnes porcinas meliores esse dicunt, sicut Galenus & quidam alij. Alij uerò carnes hœdinas, sicut Rhazes, Auicen. & Auerroës. Licet Auerroës quinto colliget, imponat Auicennæ, quòd dixerit carnes porcinas esse meliores, cum tamen hoc ipsum non dicat, autoritate propria, sed Christianorum. Alij uerò uitulinas præferunt. Porro electio & præstantia carnis animalium quadrupedum, multipliciter attendi potest.

Primo ex parte maioris nutrimenti, & irreso-
Porcina. lubilioris, & carnibus humanis similioris. Et hoc modo caro porcina cæteris est melior. Primo ob maximam similitudinem, quam habet cum carnibus humanis, teste Galenolib. 3. Alimentorum, cap. 1. ubi dicit. Similitudinem quæ suillæ carni cum humana est, uel ex hoc colligas, quòd quidam humanis carnibus quasi porcinis uescentes, nullam eius neq; ex gustu, neq; olfactu suspicionem habuerunt. Et lib. 10. & Simplicium Medicam. cap. de sanguine suillo: Sanguis suillus humano maximè temperie similis est: comperti enim sunt hospites, & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis uenderent, tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint, donec inuenerint digiti partem anteriorem. Idem Auicen. 2. Canon. cap. 610. Et Auerroës 5. colliget. cap. de Carne. Secundo, quia caro porcina ualde nutrit, dicit enim Gal. 3. alimentorum, cap. 1. Inter omnia edulia ualentissima est suilla.

Suilla. Argumento sunt euidentissimo ipsi athlete.
 Tercio, quia generat alimentum firmum, fortiter
 resistens resolutioni. Et hæc fuit mens Galeni mul-
 tis in locis, ubi porcinas cæteris carnibus præfert,
 ut lib. 8. Therap. Metho. cap. 2. ubi dicit: Ex ipsis
 suillis carnibus optima est montana, ab his deinceps
 hœdus est. Et similiter in lib. de renum adfectus di-
 gnotione. E pedestribus optimi succi, est caro suilla,
 & hominibus maximopere familiaris, maximeq;
 tum nutritibilis, tum uerò corrobrans. Et in lib. de ci-
 bis boni & mali succi: Suilla caro, si exactè in uen-
 triculo concoquatur, tum in sanguinem à iocinore
 conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod
 quidem uerum est, si de carne porcorum non anti-
 quorum intelligatur, quia eorum caro indigestibi-
 lis est, neq; iuuenum siue lactentium, eorum enim
 caro humidissima est, sed ætate mediocrium, uideli-
 cet unius uel duorum annorum, tam domesticorum
 quàm syluestrium. Verisimilius autem æstimandum
 est, quòd porci syluestres domesticis sint meliores,
 quia caro porcorum domesticorum, est debito ui-
 scosior, unde Auicen. 2. Canon. cap. 146. Christia-
 ni, inquit, dicunt, & qui eos imitantur, quòd meli-
 or caro syluestris est caro porci syluestris. Nam cum
 hoc quòd est leuior carnibus domesticis, est fortis nu-
 trimenti & plurimi, & uelocis digestionis: Et est
 melior quàm esse potest in hyeme. Hinc sequitur
 quòd carnes porcine multum laudabiles sint corpori

DE CONSERVANDA

ribus iuuenibz, sanis, fortib. laborantibus, non dispositis ad oppilationes, & his qui impinguari cupiunt, huiusmodi enim corpora indigent plurimo nutrimento, & difficulter resolubili. Ideo Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 9. Caro autem, inquit, crassa multum laborantibus conueniens est, subtilis uero his qui praedictis sunt contrarij, couenit. Idem semit & Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Exercitati praeterea ac multilaboris, magis tolerant crassa alimenta, aliter etiam potest attendi praestantia, & electio carnum, & temperata uidelicet complexione, facili digestionem, & sanguinis inde geniti temperantia, ut scilicet illa dicatur caro melior, quae temperata sit complexionis, facilis digestionis, sanguinem in caliditate & frigidityte, subtilitate & crassitie temperatum generans, & hoc modo, hoedina est melior ac laudabilior ceteris, teste Rhaze, Auicenna & Auerroë: Dicit

Hoedina. enim Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 9. Hoedina caro est temperata, nullam in se habens malitiae admixtionem, quae licet temperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro praefenda est, non est enim adeo debilis, ut ex ea uirtus destruat, neq; eius nutrimentum adeo multum est & crassum, ut ex eo in corpore proueniat repletio, & crassus generetur sanguis. Sanguis quoq; qui ex eo generatur, inter subtilem & crassum, ac inter calidum & frigidum existit. Et haec non conuenit multum laborantibus, sed iuuenibus temperatis, exercitio

exercitio mediocri utentibus : quia generat sanguinem
 forti exercitio seu labore facillimè resolubilem . Et
 quemadmodum caro hœdina inter carnes domesti-
 cas , ita caro capreoli inter syluestreis præfertur.
 Post uerò hœdinam plurimi ex medicis , ut Rhazes,
 & Auerrois , ponunt carnem arietum : & dicit A-
 uerrois quinto colliget cap. 32. Hæc est opinio maio-
 ris partis medicorum , præter Galenum , qui abomina-
 tur carnes arietum , & uidetur sibi , quòd caro uitu-
 lorum est melioris nutrimenti , quàm arietina . For-
 san Gal. respexit ad præstantiã nutrimenti , cò quòd
 plurimum nutriat , & nutrimentum sit magis irreso-
 lubile , quod magis uidetur conuenire carnibus uitu-
 linis , quàm arietinis , cum arietinæ magis humide
 sint.

Aretina.

Postremo uerò , præstantia & electio carniū po-
 test haberi ex minori uiscositate & iocundiori odo-
 re . Et sic uitulinae sunt cæteris meliores , id quod in-
 nuit Auer. quinto colliget . cap. 32. Et carnes , inquit ,
 uitulinae sunt bonæ carnes , propterea , quòd non ha-
 beant illam uiscositatem , frigiditatem , & siccitatem ,
 quam habent carnes bouinae ueteres , & carnes eo-
 rum sunt magis odoriferae alijs carnibus . Et quantum
 est in hoc , meliores sunt carnibus hœdulinis , quia in
 carnibus hœdulinis manifestatur quædam mucilago ,
 id est , uiscositas , quando coquuntur . Sed carnes hœ-
 dulinæ , sunt meliores uitulinis , quia meliores gene-
 rant humores . Vnde patet non esse tantam contro-

Vitulina.

DE CONSERVANDA

versiam inter medicos, de electione carnum, quanta
prima facie apparet. Notandum insuper, carnes
animalium siccae complexionis, meliores esse cir-
ca partum, quam multum à partu distantes. Er-
go hœdi & lactentes vituli meliores sunt hircis
& bobus, quia eorum siccitas primæ ætatis humidi-
tate corrigitur. Sed carnes animalium complexio-
nis humidæ meliores sunt distantes à partu, & cir-
ca partum deteriores, quia nimia eorum humidi-
tas progressu ætatis exiccantis, id est iuventutis,
corrigitur aut tollitur, & ab humiditate primæ æ-
tatis augetur. Ideo iuvenes arietes castrati unius
anni, sunt meliores minusq; viscosi lactentibus agnis,
& porci unius uel duorum annorum porcellis la-
tentibus meliores. Vnde bene dixit Auicenna 3.
2. cap. 7. Oportet autem, inquit, ut cibus sit ta-
lis, quales sunt carnes, & propriè carnes hœdorum
& vitulorum lactentium paruorum, & agnorum
unius anni. Ex quibus omnibus concluditur, quod
carnes hircorum, caprarum, arietum, bouum & por-
corum antiquorum, non castratorum, & porcello-
rum, & agnorum lactentium, non multum conue-
niant pro conseruanda sanitate, sed carnes vitulo-
rum iuuenum & arietum unius anni, & porco-
rum unius uel duorum annorum, castratorum, ap-
tissimæ sunt esui ad conseruandam ualitudinem. Est
præterea notandū, carnes declinantes ad siccitatem,
esse elixandas, ad humiditatem assandas, ut humiditas
tempe-

*Carnes
male.*

*Carnes
bonæ.*

earum temperetur, quare carnes cuniculorum, lep-
 rum, ceruorum, uitulorum, & capreolorum sunt eli-
 xanda: porcellorum uerò & castratorum arietum
 assanda. Elixatio enim temperat siccitatem. Vnde
 patet in temporibus & complexionibus humidis ma-
 gis conueniens carnes sicciores ut assentur. In tem-
 poribus uerò, complexionibus & etatibus siccis, hu-
 midiores, ut elixentur.

DE CIBIS BENE NVTRI-
 entibus. CAP. VIII.

OVa recentia, uina rubentia, pin-
 guia iura,
 Cum similia pura, naturæ sunt ualitura.

Heic recensentur tria alimenta, quæ parua quan-
 titate multum nutriunt. Primum oua recentia, de
 quibus Auicenn. 2. Canon. cap. 530. Et 4. 1. cap. 1. Nu. Oua.
 triens, inquit, parua quantitatatis, & multi nutrimen-
 ti, sicut oua & gallorum testiculi. Idem multis alijs
 in locis repetit. Electio. Oua gallinarum, perdicum,
 & phasianorum iuuenum & pinguium conferunt in
 iustus salubris ratione: & alijs simpliciter sunt meo-
 liora, eligenda autem paruula, oblonga, & candida,
 ut habetur in hisce uulgatis uersiculis.

Filia presbyteri iubet hoc pro lege teneri,

Quòd bona sunt oua hæc candida, longa, noua.

Oua item tremula, id est, per decoctionem nonnis

DE CONSERVANDA

hil in spissata, ut in manu tenentis in cortice suo uideantur tremere, sunt meliora duris, & sorbilib. Multi nutrimenti, probæ & facilis digestionis, & generant sanguinē cordi maximē proportionabilē, Vnde conualescentib. senib. & debilib. maximē conueniunt, & imprimis uitelli. Vnde Auic. in lib. de uiribus cordis. Tractatu. 2. cap. de ouis, testatur uitellos ouorum, bonæ carnis auium, ueluti gallinarum, perdicum, & phasianorum, licet non sint medicinæ cordis, ipsum tamen confortatur, Et citò in sanguinem conuertitur, & post transmutationem parum superfluitatis relinquere, sanguinem generare subtilem, clarum, quo maximē confortatur cor, multumq; ualere in dissolutione substantiæ spiritus, & diminutione sanguinis cordis. Sorbilia uerò oua, facilis sunt digestionis, leniunt pulmonem & pectus, & aluum deijciunt, minus tamen nutriunt quàm tremula. Cocta seu durata oua difficilis sunt concoctionis, & tardi transitus, crassamq; corpori exhibent alimoniam. Quorum item ex cocturæ diuersitate magna differentia est. Nam quædam sunt assata, aut elixa, aut fixa, aut in iure cocta. Assata elixis sunt crassiora, & duriora, ac difficilioris concoctionis. Focus enim substantialem eorum humiditatem exiccat. Et fiunt duobus modis. Aut enim cum corticibus feruentibus inferuntur cineribus, aut in testis franguntur, In testis fracta, reliquis sunt peiora. Illa uerò, quæ cum corticibus, feruentibus inferuntur cineribus dupliciter fiunt. Aut enim toto cinere cooperi-

cooperiuntur, aut super carbones nuda collocantur. Quæ cinere cooperiuntur pessima sunt, quia calor foci circumfusus, fumositatum exhalationem prohibet. Nuda super carbonibus collocata, fumositatem emittunt, & errundantur. Elixæ in aqua, meliora sunt assatis, quia aquæ humiditas, calori foci, in siccanda humiditate repugnat. Fiunt & hæc dupliciter, aut enim cum testis elixantur, aut in aquam franguntur: cum testis elixata, reliquis peiora sunt, quia testæ fumositatum & crassitie resolutionem prohibent. In aquam uerò fracta calor penetrat, crassitiem attenuat, & odoris grauitatem aufert. Vnde eius modi cæteris omnibus sunt laudabiliora. Frixæ, quia pessimos generant humores, cæteris peiora sunt, stomacho diutius inhaerent, unde sequuntur fumi, corruptio, & fastidium. In iure cocta, inter assata & in aquam fracta, media sunt, ut colligitur ex Isaac dietis uniuersalibus.

Est etiam ouorum secundum partes diuersitas. Oui par-
Nam uitellus in caliditate temperatus existens, bene tes.
nutrit. Albumen uerò frigidum est & uiscosum, dureq; digeritur, & sanguis inde generatus non est bonus, ut testatur Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 14.
Et ut oua prædicta, scilicet gallinarum, perdicum, & phasianorum, conueniunt in uictus salubris ratione, ita anatum, anserum, struthionum, & similium uolatilium, minus conferunt.

Secundum, uinum rubrum. Vini secundum colo-

DE CONSERVANDA

rem magna est differentia. Nam quædam sunt alba, quædam rubea clara, quædam citrina, & quædam nigra: Vina alba cæteris sunt imbecilliora, minus calida, minusq; nutriencia, uerùm caput minus feriunt, urinam prouocant, & meatus aperiunt. Quòd autem cæteris sint imbecilliora, patet secundum Gal. com. 1. lib. 3. de uictus ratione in morbis acutis, ubi inquit: Vinum potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum ergo minus calfaciat, minusq; repleat caput cæteris, ut patebit, erit & imbecillius cæteris. Quòd autem uinum album cæteris minus calfaciat, docet Gal. com. 6. lib. 3. de uictus ratione, in morbis acut. Nempe, inquit, ex uinis albis nullum ualenter calfacere potest, quod enim summè calidum est, id continuo & flauum existit, ueluti & quod ab ipso est fuluum, mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Et hoc uerum est, si inuicem compares uina eiusdem territorij. Quoniam uina rubra & ruffa gallica, non sunt tam potentia, nec ita calida, sicut multa alba, quæ in alijs territorijs reperiuntur. Quare comparanda sunt inter se uina eiusdem territorij: Quòd uerò & cæteris minus nutrant, probatur per Gal. com. 11. lib. 2. Aphorif. ubi sic scriptum reliquit: Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicuti aquæ similem formam habent, ita etiam uim: quare urinam cient, & minimè nutriunt. Item in
com. 18.

Album:

com. 18. eiusdem libri, Vina, inquit, aquosa, exigua
 præbent corpori alimentum : sunt hæc colore qui-
 dem alba, tenuia uerò substantia. Quòd item minus
 caput feriant, probat Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 8.
 Vinum, inquit, album & subtile calfactis est melius,
 non enim capitis efficit dolorem, sed fortasse hume-
 ctabit, & dolorem capitis alleuiabit, qui ex stomachi
 ardore prouenit. Item teste. Gal. com. 1. lib. 3. de uict.
 rat. in morbis acut. Ratio autem, cur minus feriant
 caput, est quòd minus fumosa ac uaporosa sint cæte-
 ris. Quòd autem aperiant, urinamq; cient, docet Hip-
 po. Canon. 6. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut.
 Ad uesticam, inquit, uino alio magis penetrat, uri-
 namq; prouocat, & perpetuò purgat : atq; multa ad
 opem his morbis ferendam facit. Ex hoc sequitur, ui-
 na alba tenuia, magis conuenire calidioribus siue à
 natura, ut cholericis & sanguineis, siue ab acciden-
 ti, ut ex ira uel mora in sole. Studiosis præterea ma-
 gis conueniunt, & quibus exhibendum sit uinum mi-
 nimè cerebrum perturbans, Et habentibus cerebrum
 imbecillum, idq; per naturam, siue ex accidenti. Ex-
 potenti enim uino facilimè inebriantur, ut innuit A-
 uic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. Attamen si uti uoluerint uinis
 potentibus, necesse est ea copiosiore aqua dilui. Con-
 ueniunt quoque uina imbecilla epar calidum habentibus
 & stomachum, & habitantibus in regione ca-
 lida, quia calida uina in ipsis æstuationem facerent.
 Vina uerò rubra clara, sicut Bellouacensia, calidiora
 sunt.

DE CONSERVANDĀ

²
sunt ceteris, ut autor est Gal. com. 6. lib. 3. de uictus
ratione in morbis acut. Quod summè inquit, calidum
est, id continuò & flauum existit. Et hæc uina etiam
ceteris magis nutriunt, & habet Gal. com. 11. lib. 2.
Aphor. ubi dicit: Crassa uerò & colore rubea, plus
alimenti habent quàm reliqua uina. Inest autem eis,
& citissimè implere corpora euacuata, quod ita est
intelligendum. Vina rubea dici nutribiliora, quia ex
eis plus in substantiam membrorum conuertitur. Vi-
na, tamen nigra possunt dici nutribiliora ceteris,
quòd magis nutrant, & tardius à membris resol-
uantur, Vnde Galen. comment. 18. lib. 2. Aphor. Cras-
sa, inquit, & fusca, multò magis corpus alunt quàm
aquosa. Tantum uerò uincuntur à nigrioribus in nu-
triendo plurimum, quantum superant in præstando
uniuersum & uelox alimentum. Ita enim intelligitur
dictum Isaac in dietis particularibus, ubi contendit,
uinum nigrum plus nutrire quàm rubeum. Et ista ui-
na rubea magis feriunt caput quàm alba, minusq; u-
rinam cient. Hinc imbecillum habentibus cerebrum
non conueniunt, ut dictum est, sed bene habentibus
forte, quod uapores ad se eleuatos, non suscipit, ut di-
cit Auic. 3. 1. Doct. 2. cap. 8.

Sciendum præterea, quòd ingenium hominis fore-
tis cerebri magis clarificetur & acuatur, si bibat ui-
num bonum, quàm si non biberet, ut Auicen. test. loco
citato. Ratio, quia ex bono uino plus quàm ex quo-
cunq; alio potu, generantur & multiplicantur spiri-

tus tenues, clari, & puri. Quare Theologi in co- Vina
templatione circa altissima deligunt uina bona. Con Theolo-
ferunt itē hominibus frigida complexioni & phlegm gica.
maticis. Auicē. ibidem teste, Corrigunt enim frigidi-
tatem, & aperiunt oppilationes, quæ solent euenire
frigidis & phlegmaticis, digeruntq; phlegmata ad
conuersionem in sanguinem, & ipsa facilius digerun-
tur, citoq; penetrant, præbentq; alimentum purum,
& spiritus plurimos. Vina uerò citrina, minus cal-
faciunt quàm rubea clara, ut testatur Gal. com. 6. lib.
3. de uictus ratione in morbis acut. Magis uerò cal-
faciunt quàm alba, quare magis etiam caput feriunt,
teste eodem Gal. com. 1. lib. 3. de uict. rat. in morbis
acut. Minus etiam nutriunt quàm rubea, excellenti-
us tamen quàm alba. Et à quibusdam hæc uina etiam
alba uocantur. Hinc quidam dicunt, uina alba citò
plurimum calfacere, Vina uerò nigra minus calface-
cere quàm citrina, ergo etiam minus ferire caput,
sed quia tardius descendunt in uentrem, urinamq;
minus cient quàm alba, uehementius caput feriunt
quàm alba, ut habet Galen. loco paulo ante citato. Et
ipsa uina plus etiam nutriunt quàm alba & citrina,
minus tamen, quàm rubea, ut dictum est.

Tertium, sorbilia facta ex iusculis carniū, & lura ē
præcipuè pullorum. Huiusmodi enim naturæ humanis carnibus.
ne amica sunt, quia facilius in sanguinem commu-
tantur, & sanguinem bonum generant, maximè si
præparentur ex simila, id est, ex subtilissima parte
farina:

DE AONSERVANDA

farina: quia simila, tritici præsertim, plurimum nutrit, & bonum nutrimentum præstat, ut patet ex Rhaze 3. ad Mansorem. cap. 3. Hæc tria alimenta Auic. 2. 1. Doct. 2. Summa 1. cap. 15. circa finem, cõpendiose enumerat. Exemplum, inquit, subtilis, multi nutrimenti, boni chymi, ouorum uitelli, & uinum, & aqua carnis. Vnde concluditur hæc tria naturam humanam maxime confortare.

DE CIBIS BENE NVTRIEN-

tibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caseus infans.

Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ.

Dulcia uina, cibus gustu iucundior, oua Sorbilia, & ficus maturæ, uuaq; recentes.

Hic referuntur res duodecim, unde corpus humanum & nutriri & impinguari perhibetur.

Prima est triticum, id est, panis triticeus, de quo Auicenn. 2. Cano. cap. 572. Panis, inquit, qui est de frumento nouo, impinguat uelociter. Rhazes uero 3. ad Mansorem, cap. 2. Triticum ait, temperamento uicinum est, licet caliditati parum attineat. Quod autem ponderosius inuenitur & solidius, maioris est nutriti-

nutrimenti, hominib. quoq; omnibus alijs granis magis conueniens, & magis proprium inuenitur. Sanguis etiam ex eo generatus, omni sanguine qui ex alijs generatur granis temperatior existit. Et cap. 3. eiusdem lib. Panis inquit, qui ex tritico fit, pluribus hominum conuenientior est. Electio autem tritici sumitur partim à sua substantia, partim uerò à præparatione. A substantia quidem, ut dicit Auicenna 2. Canon. cap. 250. Melius est illud, quod est medium inter duritiem & raritatem, magnum, pingue, recens, planum, quod est inter rubedinem & albedinē. Frumentum uerò nigrum est mali nutrimenti. Electio ex præparatione. Sciendum, quòd omnia quæ sunt ex farina tritici frixa, tardè à stomacho descendant, crassos humores generent, uias epatis oppilent, splenem augmentent, & calculum generent, multum quidem nutriunt, si digerantur. Triticum uerò elixum in cibo grauat, & difficulter digeritur, quòd si tamen digeratur, uehementer nutrit, & eorū roborat uirtutem Panes autem ad concoctionem aptissimi sunt, qui plurimū fermentati, & adrobè elaborati in clibano, igne moderato percoquantur, teste Gal. lib. 2. cap. 2. de alimentorum facul.

Secundares, lac est, & potest intelligi de lacte. Lactis est acetoso, cui butyrum detractum est, quod si comedatur cum pane recenti, siue calido, maximè impinguat. Intelligi etiam potest de lacte caprimo, de quo dictum est supra cap. 7.

Tertia

DE CONSERVANDA

Caseus. Tertia res, est caseus infans, siue recens, de quo Auicenn. Cano. 2. cap. 127. dicit, quod nutriat & impinguet. Et licet caseus recens nutriat & impinguet, non tamen conuenit in uictus salubris ratione, quia sequuntur ex eo nocumenta, supra in cap. 7. enumerata.

Testiculi. Quarta res est, testiculi, quod imprimis de gallorum pinguium testiculis intelligendum est, de quibus Auicenn. 1. Can. cap. 719. dicit, quod sint ualde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta, 1. cap. 1. testatur, eosdem parua quantitate multum nutrire. Idem sentire potest de testiculis porcorum admodum pinguium, Venerem nondum expertorum. Etenim quanto horum caro alijs præfertur, tanto horum quoque testes aliorum animalium testibus. Galen. lib. 3. cap. 6. de alimentorum facultate. Est hic quoque diligenter notandum testiculos animalium prosectorum, in quibus semen iam fermentatum est, non esse boni nutrimenti, sed testiculos animalium iuuenum, nondum Venerem expertorum, quibusque semen nondum fermentatum est, laudabilis esse nutrimenti, si probè concoquantur.

Quinta, caro porcina, de cuius electione & effectu satis superque dictum est supra cap. 7.

Cerebrū. Sexta, cerebella, pro cuius declaratione obseruandum, quod cerebrum stomacho sit inimicum, nauseam concitet, & cibi fastidium, pituitosum, & crassum succi; Si tamen probè confici possit, alimentum corpori

pori non infimæ notæ præstabit. Attamen cauendum, ne in cibis postremo loco sumatur, nimirum ipsa loquente experientia, nauseam post consecuturam. Neq; iniuria pleriq; cum origano sumptitant, uti nonnulli cum apparato uarijs modis sale, quippe, cum crasso succo & superfluo constet, incidentibus & calefacientibus contemperandum est. Quod quidem antequam comedatur, super ardentib. carbonib. assandum est. Notet autem ijs quos frigida infestare solent ægritudines. Hominibus uero complexionis calidæ minorem noxiam præstat, teste Rhaze 3. ad Mansorem, cap. 11. In summa, parum couenit in uictus salubris ratione. Aliquando tamen conuenit ut medicina, sicut cerebrum capreoli confert contra uenena & morsum uenenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem, & ut quibusdam placet, cerebrũ pulli & caponis ad memoriam, & acumen siue uigorem ingenij. Circa electionem tamen sciendum, meliora esse auium, & præcipue montanarũ. Ex cerebris autem quadrupedum præfertur arietis, deinde uituli, ut testatur Auicen. 2. Canon. cap. 329.

Septima, est medulla quæ multi nutrimeenti est, Medulla
 siquidem bene digeratur, ut dicit Auicen. 2. Canon. osium.
 cap. 496. Etiam facile in sanguinem conuertitur, hoc tamen mali præstat, quod prouocat nauseam, & cibi fastidium. Quare Auicenna, teste, seminibus & pipere condienda est in cibo, Quod delicatuli quidam & Apitij faciunt citonijs & passulis. Electio.

DB CONSERVANDA

Fluo. Dicit Auicenna: Conuenientior est medulla uitulorum & cerui, deinde tauri, & postea caprearum, deinde ouium.

Octaua, dulcia uina, de quibus infrà cap. 11.

Nona, *cibus gustu iucundior, hic enim maxime nutrit, iuxta Aphor. 38 lib. 2. Hippoc. Parum deterior potus, aut cibus, suavior autem, melioribus quidem, sed munus suauibus est præferendus. Et Galen. in comment. ait: Quæcunq; cum uoluptate adsumentur, ista uenter auidius amplexatur, faciliusq; concoquit, sicuti illa, quæ displicent, refugit. Vnde & nausæ, & flatus, & fluctuationes subsequuntur. Hinc quidam maius nutrimentum consequuntur ex cibo malo quàm bono, quia malo magis delectantur.*

Decima, ova forbilia, quæ parua quantitate multum nutriunt. Sed de his suprà capit. 8.

**Oua Jor-
bilia.
Ficus.**

Vndecima, matura *figus*, quæ dulcedine sua multum nutriunt & impinguant. Et licet nutrimentum habeant imbecillius, nutrimento carnis & granorum, uehementius tamen omnibus alijs fructibus & nutriunt & corroborant, teste Auicenna. 2. Canon. cap. 233. ubi sic inquit. *Ficus* quidem nutritibilior est cæteris fructibus. Idem 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Fructus, inquit, nutriendi magis similes sunt, *figus*, & *uuæ* ualde maturæ, & *dactyli*. Electio, Auicenna 2. Canon. cap. 233. Melior est alba, deinde rubra, deinde nigra, & quæ uehementer matura est, melior

mellior est, & proxima ad hoc ut non noceat.

Ficus item humida, & recentes magis uelotiusque nutriunt quam sicca, & citius de stomacho ad epas transeunt, ipsumque magis humectant, & lenius reddunt quam sicca. Sicca uero minus inflant, & magis conueniunt stomacho quam humida. De siccis Auicen. loco iam citato sic inquit; Sicca quidem in suis operationibus est laudabilis, uerum sanguis ex ea generatus, non est bonus, & propter hoc facit pediculos, uerum si sit cum nuce, tunc eius chymus fit bonus, & post nucem cum amygdala. Sequitur in Auicen. Administratio sicca, cum ieiunium adest, est mirabilis inuamemi in aperiendo uias cibi, & proprie cum nuce & amygdala, cum tamen eius nutrimentum cum nuce sit plus quam cum amygdala. Vtræque ficus in hoc conueniunt, quod inflent, leniant, superfluitates ad cutem expellant, sudorem prouocent, asperitatem gutturis emendent, emundent & leniant pectus, pulmonem, & cannam eius, obstructiones epatis, splenis, & renum tollant.

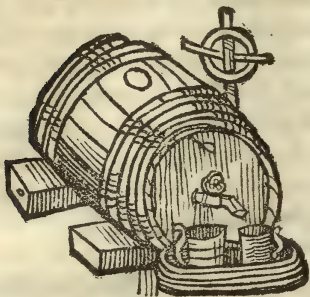
Duodecima, Vuæ recentes, id est, dulces & Vuæ. maturæ. Porro, triplex uuarum genus est, nam quedam sunt immaturæ & acerbæ, unde fit agresta, quæ stringit uentrem, choleram rubeam, atque sanguinem reprimat. Plurimum item confert in fluxu uentris cholerico. Aliæ sunt maturæ, uirides & recentes, ex quibus uinum exprimitur. Hæ præcipue, si albæ fuerint, sine nucleis & cortice,

DE CONSERVANDA

uentrem laxant, & præ cæteris fructibus plurimum nutriunt, quemadmodum & ficus, minoris tamen nutrimenti sunt quàm ficus. Auicenna 2. Canon. cap. 737. Attamen uentositatem, inflationes & uentris dolorem generant. Si per duos uel tres dies à collectione aëri suspensæ exponantur, donec cortex detumescat, melius nutriunt, minusq; laxant, neque tantum inflant. Habentibus autem stomachum plenum cibo, & malis humoribus, nullo modo conueniunt uis, & imprimis recentes, & sine arillis. Citò enim in stomacho immundo & pleno cibus corrumpuntur, quia citius quàm par est digeruntur, nec possunt digestæ è stomacho ob cibum nondum concoctum descendere, quare cum ipsæ corrumpuntur, tum alium cibum in corruptionem trahunt. Ita & de alijs fructibus laxatiuis sentiendum est. Si quis uelit uti uis uiridibus ac recentibus, prius per horam in aquam feruentem infundantur, deinde in aquam frigidam, ac tandem utatur. Rhazes uerò 3. ad Mansorem cap. 20 testatur, uelociter corpus impinguare, & augmentare erectionem uirgæ. Quæ autem ex eis corticem habent tenuē, citius descendunt, minusq; inflant. His contrariæ, contraria operantur. Aliæ uis sunt siccæ, quæ passulæ uocantur, hæ in calore sunt temperatæ, bene nutriunt, & confortant stomachum, & epar, autore Auic. 2. Can. cap. 737. Et oppilationes remouent. Dicitur quoq; epar ex eis impinguari, & maxime si mundetur ab aridis. Et ita intelligenda sunt

sunt quæ hic dicuntur de uua matura, recenti, & de uua sicca, quam passulam uocant.

DE BONI VINI PROPRIETATIBUS. CAPVT X.

Vina probantur odore, sapore, nitore, calore.

Si bona uina cupis, quinque hæc laudantur in illis:

Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frigida.

Hic traduntur quatuor generalia signa boni uini: **Vini odor**
ni: Primum odor, unum enim boni odoris, siue redolens, multiplicat spiritus tenues, & secundum Constantinum, quinto Theorices, cap. 28. bene nutrit, bonumque sanguinem generat. A uino uero foetido natura humana abhorret, spiritus namque crassos, &

DE CONSERVANDA

melancholicos generat, & malum sanguinem, capitisq; dolorem, ex malo fumo, in caput penetrante. Galen. uerò com. 1. lib. 3. de uict. rat. in morbis acut. ut habetur in ueteri translatione, ubi agit de uini diuersitate, secundum odorem, sic inquit: Quod ex uinis est boni odoris, est melioris chymi, & secundū illud est multitudo, quæ implet ex eo caput, quòd est, quia est calidius & subtilius. Quòd autem ex eis est mali odoris, secundū malitiam chymi generati ab eo, erit paucitas lésionis eius in capite, Quòd est: quia est frigidius & crassius. Illud aut, cuius penitus non est odor, non facit accidere in capite aliquid omnino, quoniam est uehementer crassum.

Vini sapor.

Secundum, sapor, quemadmodum enim cibus sapi-
dior, melius nutrit, & auidius à stomacho attrahi-
tur, ut dictum est suprà, ita & uinum. Sciendum ta-
men quòd & uini secundum saporem, magna sit di-
uersitas: quædam enim sunt dulcia, alijs nutritilio-
ra, crassum sanguinem generantia, uentrem humectā-
tia, concoctioni renitentia, & sitim excitantia. Alia
Pomica, siue stiptica, stomachum confortantia, uen-
trem constipantia, pectori & eius pertinentiæ, sci-
cet pulmonu & cannae eiusdem nociua, intestinis con-
grua, ad digerendum dura. Alia acerbæ, quæ sunt
diuretica, id est, urinam proritant, crassos humores
dissoluentia. Alia amara, minus calida, Hæc Conflan-
tinus 5. Theorices cap. 28.

Tertium, nitor, siue resplendentia, unde uini sub-
tilitas

tilitas deprehenditur, ac deinde ex eo spirituum gene-
ratur subtilitas. Vini nis-
tor.

Quartum, color, nam & secundum colorem uini Vini co-
lor.
diuersitas in nutritione apparet. Vina enim rubi-
cundiora (modò cetera pariter adsint) albis magis
nutriunt, quare macris conuenientiora sunt quàm
alba, Alba tamen pinguibus magis conueniunt. Et
de hac diuersitate uini secundum colorem dictum est
suprà cap 8.

Sequuntur deinde quinque specialia boni uini si- Vinum
gna. Primum est, fortia. Fortitudo enim uini cognosci forte.
tur ex effectu. Vinum enim potens uehementer cele-
riterque corpus calfacit, caputque ferit, inquit Gal. com.
1. lib. 3. de uictus rat. in morbis acut. Maximè enim spi-
ritus multiplicat, & multum nutrit. Abstinentum
tamen ab illo nisi sit dilutum, ijs, qui sunt imbecillio-
ris cerebri, quia magna inde ad cerebrum fumorum
copia elata, ipsum faciliè læderet. Secundum, for- Vinum
mosa, Vinum enim formosum siue pulchrum, cum formosum
maiori appetitu sumitur, facilius digeritur, & meli-
us nutrit.

Tertium, fragrantia, Vinum enim fragrans, siue Vinū fra-
bene redolens, maximè confortat, & spiritus tenues grans.
generat, ut dictum est.

Quartum, frigida, nam uinum quo ad tactum fri- Frigidum
gidum esse conuenit, non autem quo ad effectum.
Vinum enim calfactum, cum sit rarius, & subtilius,
citius inebriat, nervos debilitat, & caput lædit, nisi

DE CONSERVANDA

moderate sumptum fuerit. Quintum, Frisca, Vinum Friscum. enim bonum debet esse friscum, siue leue, ut effusum, spumando sonum faciat, ut habeat spumam tenuem, ac facile labilem seu euanescentem in medio: seu quando in eo mouentur atomi. Vinum enim ni fuerit eiusmodi dispositionis, pendulum dicitur, & maxime, si neq; sonet, neq; atomos habeat. Vel debile, seu dilutum, si spumam habeat cum magnis ampullis, uel ad latus scyphi spuma diu haeserit.

DE VINO DULCI ET albo. CAPVT XI.

Corpora multum augent tibi dulcia
candida uina.

Alij sic:

Sunt nutritiua plus dulcia cādida uina.

Hoc uersu docetur candida & dulcia uina (si cætera pariter adsint) reliquis magis nutrire. Quòd quidem testatur & Constantinus lib. 5. ca. 28.

*Vinū can-
didum &
dulce.* Et Auicenna 3. 1. doctr. 2. capit. 8. Vinum quoque inquit, crassum, quod est dulce, est melius illi qui uult esse pinguis. Vina etenim dulcia, propter dulcedinem, cui natura congaudet, uehementer à membris attrahuntur. Dicit enim Auicen. 2. Canon. tractat. 1. capit. 3. Operationes autem dulcis sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, & natura diligit ipsum, & attractiua uirtus attrahit ipsum. Et licet hic uersus, in omni uino dulci ueritatem habeat, eligibilis

eligibilis tamen est uinum moderatæ dulcedinis, quod summum dulcedinis gradum non attingit, ueluti uinum quod uulgo Muscatellinum dicitur: tale enim corrumpit sanguinem, quia naturalis uis epatis illud ex stomacho ad se capit priusquam concoquatur, & maturetur eius superfluitas, unde repletur sanguis aquositate indigesta, & redditur aptus ebullitioni & putrefactioni. Idem intelligendum & de alijs cibus in summo dulcibus.

Insuper sciendum ex usu uini dulcis, aliorumque alimentorum dulcium, tria sequi nocumenta indispositis. Primum est fastidium, quia dulcia caliditate & humiditate sua leniunt, & leuigant orificium stomachi, inducentia illuc dispositionem inanitioni & corrugationi contrariam, quæ sunt causa famis. Secundum, uelocitas inflammationis eorum, & conuersionis in choleram. Nam dulcia choleram pariunt, quare mel præ omnibus alijs choleram generat, est enim dulcissimum: secundum locum obtinet uinum dulce, ut habet Galenus comment. 2. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Hinc etiam sitim inducit, nec confert febricitantibus, neque cholericis, Galeno ibidem teste.

Tertium oppilatio epatis & splenis. Hæc enim membra dulcia maxima cum delectatione ad sese, uenæ cum fece attrahunt, antequam concoquantur, & maximè epar, unde etiam faciliè obstruuntur crassa substantia, in qua dulcis sapor fundatur, ad hoc

DE AONSERVANDA

precipue cooperante. Autor Auicen. 2. Canon. Tra-
ctatu 1. cap. 3. Hinc sequitur dulce uinum reliquis
minus ciere urinam. Et contra ista tria nocumenta,
plurimum ualent acetosa, quia appetitum acetositas
te sua prouocant, & frigiditate inflammationem pro-
hibent, & subtilitate substantiæ, oppilationes ape-
riunt. Et licet uina, & alia nutrimenta dulcia epar-
ac splenem obstruant, pulmonem tamen ab obstru-
ctione liberant, quia in transitu per meri à dulcibus
nil nisi subtile ad ipsum resudat, & sanguis ex rebus
dulcibus ad pulmonem non penetrat, nisi prius in e-
pate purior & in corde subtilior factus, testis Gale.
comment. 2. lib. 3. de uictus rat. in morb. acut. Vina ia-
tem dulcia minus inebriant secundum Hippocrat. li.
3. de uictus rat. in morbis acut. Can. 2. Vinum inquit,
dulce minus caput, minusq; mentem ferit. Ex dictis
iam omnibus colligitur, unum, si bibatur ut corpus
nutriat, instauret & impinguet, ut in macris siue
per naturam siue ex accidenti, maxime competere
dulce, crassum & sufficienter coloratum. Hoc enim
ualde nutrit, deperditum instaurat & impinguat cor-
pus. Quod si uero nullum horum fuerit necessarium,
sicut in obesibus & pingubus, eligenda sunt uina subti-
lia, sapore grato, odorifera, subalbida, & tempera-
tè fortia. Ad sitis quidem extinctionem eligendum est
uinum album, subtile, & imbecillum. Hoc enim ma-
gis humectat & refrigerat, & per consequens, meli-
us extinguit sitim, & quanto sitis maior est, tanto ip-
sum

sum conuenientius est. Ad spirituum uerò & uirtutis confortationem, & reparationem, exhibendum est uinum subtile, odoriferum, saporis delectabilis, mediocris coloris, sufficientis fortitudinis, & hoc cum paucocibo. Pectoris autem & pulmonis mundificationi, & uentris laxationi, eligendum est uinum mediocris substantiæ, & sapore dulci.

DE VINO RUBRO.

CAPVT XII.

Si uinum rubeum nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, uox limpida turbificatur.

Heic recensentur duo nocumenta nimie potationis uini rubri. Primum, constipatio uentris, quia uinum rubrum uehementius (sic ætera pariter ad sint) calfacit ac nutrit. Quanto enim calidius est, eo magis exiccat, & quanto magis nutrit tanto auidius à natura retinetur. Potest etiam intelligi de nimia potatione uini tubri, stiptici, aut Pontici, unde constipatur uenter. Ad stomachi & uiscerum retentionem uirtutis confortationem, eligenda uina crassa, Pontica, uel stiptica, rubra, uel nigra, ueluti in habentibus fluxum uentris, ob debilitatem facultatis retentricis stomachi, teste Hippoc. 3. lib. de uict. rat. in morbis acut. Canon. 7. Fuluum uinum & nigrum, austerum & c. Et ibidem Gal. in comment. Ad confortationem

Vinum
rubrum
nocuum

DE CONSERVANDA

tationem uerò digestiue uirtutis competunt uina subtilia, mediocris substantiæ & coloris, odoris boni, saporis iucundi, & uigoris sufficientis, nonnihil sputicitatis participantia.

Secundum est exasperatio gutturis siue raucedo, quam pariunt uina quedam intense rubedinis, ob siccitatem & terrestritatem, cuiusmodi sunt uina rubra Barbantie, & maximè musta: quæ equidem & uentris soluendi uim habent, quia mustum admodum rubrum facere solet uentris fluxum propter feces terrestres cum eo mixtas, quæ sua armonia mordicant intestina, unde caussatur fluxus uentris. Quare bibendum non est, nisi cum ad plenum deferbuerit. Quoniam uerò ipsum mordicat, ab eo etiam resoluitur fumus mordicans, qui ad cerebrum elatus, oculos corrodit, ac rubefacit. Caussa autem cur fumus ille mordicet, est, quia uinum, unde dissoluitur, est mordificatiuum. Nam, ut Galenus inquit commenta. 14. lib. 1. Aphor. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; aërea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est atq; suaue. Cum uerò terrestris atq; arida, tunc & quod effluit, fuliginosum est & acre.

CONTRA VENENVM.

CAPVT XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux:

Hæc sunt antidorum contra mortale uenenum.

Hic

Hic referuntur sex antidota contra uenenum,

Primum, Allium, quod efficacissimum est contra
omne ueneni genus, & præcipue contra potum ma-
lae aquae, teste Serapione cap. 321. de temperamentis
simplicium. Allium inquit, quando præsumitur,
& post bibitur aqua corrupta, incognita, non no-
cet potanti. Idem innuit Auicenna 2. Can. cap. 75. Et
3. 1. Doctr. 5. cap. 7. Similem etiam facultatem ob-
tinet cepe. Auicenn. 2. Canon. cap. 123. Quare potest
comprehendi sub allio, de eo etiam dicit Auicenna
3. 1. Doctr. 5. cap. 7. Quod sit ut Theriaca malas
rum aquarum, & maximè cum aceto, quia cepe est
subtiliatuum, incisuum, & abstersiuum cum stipti-
citate, & aperit fortiter, teste Auicenn. 2. Canon.
cap. 123. Calidum est in tertio, Quare calfacit, ma-
las aquas prohibens, ne sua frigiditate stomacho no-
cumentum inferant, & crassas extenuat, ut citius
penetrent. Acetum huic permixtum uirtutem eius
in extenuatione & penetratione aquarum auget, &
à siti, quam cepe comestum inducere solet, præseruat.
Eadem de allio ratio est. Quare Auicenna 3. 1. Doctr.
5. cap. 7. præcipit allia comedere super aquas cras-
sas & turbidas, quia extenuant eas, ut citò descen-
dant, & prohibent ne stomacho & intestinis offici-
ant, neq; uenas obstruant. Allium præterea si ante &
post iteris ingressum comedatur, contra occurren-
tis aeris frigiditatem prodest. Auicenn. 3. 1. Doctr. 5.
cap. 4. Vnde sequitur, quod plurimum conducatur,
per

DE CONSERVANDA

per diuersas terras oberrantibus, uarioq; potu utentibus, iuxta uersiculos Macri.

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non laet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium præterea contra uiperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi prodest, ita ut non aliud magis, si cum uino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo ualet, teste Diosco. Auicenna uerò lib. 2. Tract. 2. cap. 75. Confert inquit, puncturæ uermium uenenosorum, & morsui serpentum, quando bibitur cum uino: & nos quidem iam experti sumus. Et similiter **Cepe.** morsui canis rabidi. Cepe quoq; iuxta Auic. 2. Can. cap. 123. confert morsui canis radibi, cum linitur super ipsum aqua eius, aut emplastratur ex eo, cum sale & ruta. Et cepe, quod comeditur expellit nocuum mentum uentositatis uenenosorum. Et dixerunt quidam, quod ipsum generat in stomacho humorem humidum plurimum frangentem nocuum mentum uenenosorum.

Notandum tamen, allium, cepe, & porrum, in cibo non competere, neq; temperatis, nec calidis corporibus, & imprimis cruda: Parum enim & malè nutriunt, sanguinem generant acrem & pungitium, crassos tamen humores extenuant, & uiscosos incidunt: decocta uerò, pungendi quidem uim exiunt, incidendi tamen & extenuandi retinent. Vnde cocta magis competunt quam cruda. Porrum calidum est

& siccum, noxium succum creat, oculorum aciem hebetat, & sanguinem nigrum & melancholicum generat, somnum tumultuosum parit, nervos pungendi uiledit, nocet dentib. & gingina. Cholericis itaq; & melancholicis est uitandū, maximè crudum. Cepæ calidæ sunt, habentq; caliditatem superflue terrestrē, cum humiditate aquosa, tenui & cruda. Si comedantur crudæ, generant in stomacho humores malos, putridos, & corruptibiles. Inducūt somnia mala, & terribilia, largiore cibo, capitis dolores ciēt lethargicos & phreneticos, memoriam & intellectū perturbant. Sed si comedantur coctæ cūiusculo electæ carnis, promouent digestionem, & minus officium, temperantq; cibos frigidos, cum quib. coquuntur. Sed melius est ab eis abstinere. Allium calidum est, nonnihil humiditatis participans, minus tamen quàm cepe. Valet contra inflationes, ueterem tussim, screa:um prouocat, aciem oculorum hebetat, capitis dolorem facit, de quo Gal. lib. 12. ca. ultimo Therapeu. Method. Est enim inquit, profectò allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minimè sitim inferant. Sunt qui parum id experti, existiment maiorem quàm cepas sitim excitare: sed plane errore, quum non modò non maiorem quàm cepe, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaq; ipse certè agrestium theriacam id appello. Conueniunt autem hæc tria phlegmaticis tantum, & crassum, uiscosumq; humorem habentib. Cholericis planè uitanda.

Secun-

DE CONSERVANDA

Ruta. Secundum, Ruta, de qua Diosco. lib.3. cap.43. Ruta letalium medicamentorum antidotum est, si semen ex uino acetabuli mensura ebibatur. Folia per se praesumpta, aut cum nuce iuglande, aridisq; ficis, inefficaces uenenorum uires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Eadem repetit Auicenn. Tractatu 2. capite 578. Aristoteles libro 9. capite. 6. de historia animalium, tradit mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere, odor enim eius infestus serpentibus est. Ruta quoq; cum ficibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à ueneno praeseruat. Ruta porro duplex est: quaedam enim satiuia & domestica, quaedam uerò montana & syluestris. Domestica & syluestris melior est: quia syluestris calida & sicca est in quarto ordine, quare in cibis damnatur. Domestica, calida in secundo, sicca in tertio. Crassos lentosq; humores digerit atq; incidit, flatusq; resoluit & extinguit. Serapion cap. 290. de simplici. Ruta est de rebus magis conferentibus inflationibus, id est, uentositatibus, sed in humida est inflatio. Ruta item uehementer uisum acuit, & propriè succus eius, cum succo foeniculi & melle factò collyrio, ant comesta, ut dicit Auic. loco citato. At quia in succo eius quaedam est acrimonia oculis infesta, uemilando applicari debet, ut uapor tantum & substantia eius oculos pertingat.

Pyra. Tertium, pyra, de quibus Auicenna 2. Can. Tract. 2. cap. 550. dicit, quòd sint cura fungorum mortificantium.

Ecantium. Dioscor. lib. 1. cap. 132. Aiunt fungos, si syl-
uestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Idem
intelligi potest de pyris aromaticis, quæ spiritus con-
fortant, & ueneni nocumentum repellunt.

Quartum raphanus, de quo Auicenna 2. Canon. Rhapsa-
Tract. 2. cap. 581. Confert inquit, morsui uiperæ, & nus,
cum uino morsui cornutæ etiam. Et semen eius con-
fert uenenis, & uermibus uenenosis: & si ponatur
frustum eius super scorpionem, moritur: & aqua
eius est experta in hoc, & est fortior: & si momor-
derit aliquem scorpio, qui raphanum comederit, non
nocebit ei. Et his fungi strangulantur, tã cibo quàm
potu salutaris est. Valet etiam contra uenenum, quia
uomitiones mouet, per quas stomachus purgatur. Ra-
phanus, sanguinem acrem & pungitiuū gignit, ac pro-
inde biliosis obest, Stomacho aduersatur, ructus ciet,
humoresq; crassos & lentos generat: & si uirtus con-
coctrix debilis fuerit, crudum. Facultas ei inest exten-
nuandi & incidendi.

Quidam raphani radices à cœna crudas ingerunt,
quo iuuent scilicet concoctionē, De quo miratur Gal.
libro 2. de alimentor. facul. cap. penultimo. Aiunt
namq; inquit, id se ipsa experientia abunde comper-
tum habere, nullus tamen eos citra damnum potu-
it imitari. Quibusdam tamen placet, summo cibo
sumptos, concoctionem iuuare, & uentrem laxare.
Quum autem præsumuntur, cibum suspendunt, quã-
re uomituris, commodissimè dantur ante cibum:

DE CONSERVANDA

Summo tamen cibo, si cum sale & aceto parua quantitate sumantur, bonum est. Oculis nocent & capiti, Rhazes lib. 3. ad Mansorem, cap. 18. Rhabbanus, inquit, calidus est & crassus, qui in stomacho longam faciens moram, phlegma incidit, atq; cibum ad os eleuat stomachi, uomitum quoq; commouet, cuius folia cibum digerunt, & appetitiuam adiuuant, quando ex eis parum sumitur.

Therica. Quintum est Theriace, quæ tota sua substantia, tam brutis quàm ratione præditi animalibus contra uenena & calida & frigida opitulatur. Sub hac comprehendi potest & Mithridatium, consimilis ferè efficacie. De Theriaca Auic. 6. 4 Tract. 3. cap. 1. Scias quòd Canon maximus in curatione ueneni, est confortatio caloris innati, & excitatio ipsius ad expellendum, sicut facit Theraice. De Theraice uerò & Mithridatio simul, idem 6. 4. Tractatu 1. cap. 5. Sunt inquit, medicinae contrariæ ueneno, quare non permittunt ipsum peruenire ad cor, & sunt sicut Theriaca & Mithridatium.

Nuces. Sextum, nux. Auicenna 2. Canon. cap. 505. Nux cum ficibus & ruta, est medicina omnibus uenenis, & ex ea cum cepe & sale, fit emplastrum super morsum canis rabidi. Et hoc maxime intelligitur de nucis sicca, ante cibum sumpta. Sciendum uerò nucis siccas recentibus & humidis esse peiores, magis enim unctuosæ sunt, & citò in choleram conuertuntur: capitis dolorem inferunt, oculos turbant, uertiginem generant,

generant, præcipuè à cibo sumptæ: lingue paraly-
sin inducunt, uonituris ieiunis in cibo aptæ. Habent
bus autem stomachum biliosum inimicæ, uesicas in o-
re faciunt. Recentes stomacho innocentiores sunt, ue-
pote suauiores, & minoris unctuositatis. Ratione
tamen humiditatis, uentrem laxant, & si testæ ul-
timo loco edamur, præsumptum cibum
comprimunt.

DE AERE. CAPVT XIII.

DE CONSERVANDA

Lucidus & mundus sit rite habitabilis aër.

Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloacæ.

Heic quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris. Prima, ut sit purus, id est, non infectus à uaporibus, quia impurus alterat cor, secundum complexionem illius quod ei commiscetur. Sicut innuit Hali, com. 16. lib. 3. Galeni artis medicinalis. Secunda, ut sit luminosus. Aër enim turbidus, cor p̄ori tristitiâ & pigritiam infert, quia commiscet humores, & turbidus ad cor penetrat, unde generantur spiritus turbidi, & craffi, animam contristantes, & pigritiam inducentes. Nihil ergo magis iucundum ac hilarem reddit hominem, minusq; grauat quàm si claro aëre ambulet, uel mane surgat. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi est in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, quemadmodum in prælijs contingere solet: & hunc pestis ferè subsequitur, inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ, & sub hoc comprehendunt infectiones particulares aëris, ut latrinarum, fouearum culinæ, & locorum in quos cadauera conuehuntur, & ossa mortuorum, aut lacuum seu paludum, in quibus linum uel cannabis putrescit. Talis enim spiritus nostros inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit. Hinc Auicenna 2. 1. Doctr. 2. Et aër quidem, dum est temperatus, & clarus, neq; substantia

Substantia extranea, complexioni spiritus contraria, ei admiscetur, & sanitatem efficiens, & ipsam conseruans, & cum mutatur contrarium sue operationis operatur.

Verum quò prædictorum exactior noticia habeatur, sciendum est, aërem pro ualitudine tuenda, duobus modis esse necessarium. Primo quidem ob refrigerationem cordis. Secundo uerò, ob expulsionem fumosarum superfluitatum, spiritum & calorem innatum molestantium. Quemadmodum enim uidemus ignem externum uentilatione aëris suffocari & extingui, ita etiam de spiritu & calore innato imaginandum est, indigent enim aëre nutriende, conseruante, & temperante. Temperatio ergo caloris innati fit per aëris attractionem, & depuratio, per aëris expulsionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum uerò per motum expulsionis. Si ergo aër attractus, fuerit foetidus & impurus, corrumpitur calor & spiritus innatus.

Quare eligendus est purus, ac liber, qui ex terra plana uel edita uentorum perflatu undiq; lustratur, optime essentie, & cui nihil uaporis seu halitus alie rei admisceatur, neq; sit turbidus, nec nebulosus. Hic enim humores conturbat, & animam, ut dictum est, contristat. Nec editis montibus in ualle inclusus, qui nullum perflatum recipiat, hic enim suffocans putris q; est, similis qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & per flatum defectum, plu-

DE CONSERVANDA

rimus aceruatur squalor ac situs. Proinde omnibus
ætatibus noxius est & euitandus, Quemadmodum
& quilibet inclusus. Hæc serè Gal. lib. 1. de sanitate
tuenda.

Tempore tamen epidemie, ob generaliore aëris
putrefactionem inclusus conuenientior est, unde id
temporis domi manere, ac fenestras concludere præ
stat, ne qua putridus aër inspiret. Alias liberior aër
magis eligendus. Euitandus præterea in conseruan-
da ualetudine aër, cui commiscetur halitus stagni,
& paludis, ac specus profundi, pestilentē auram spi-
rantes, & qui ex animalium, olerum, crucæ, cepa-
rum & similium, arborum maiarum uiscositatum,
quales ficus & nuces, & legumnum putredine aut
fimo coinquinatur. Cauendum etiam ne in aliqua pri-
marum qualitatatum excedat, scilicet, caliditate, frigi-
ditate, humiditate, & siccitate: id quod arte nostra
moliemur, sicut docet Auic. 2. 1. Doctr. 2. cap. 5. & 6.

DE NIMIA POTATIONE

uini. CAPVT XV.

SI nocturna tibi noceat potatio uini,
Hoc matutina rebibas, & erit medie-
cina.

Ecphrasis.

Heic ponitur præceptum de ijs, qui mane ex pri-
diana uini potatione ægrotant, nimirum ut idem ma-
ne rebibant. Potatio autem uini nocturna, potest in-
ducere

ducere uel ebrietatem, uel sitim matutinam, uel nimiam corporis calfactionem. Si induerit nimiam calfactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes. Si ebrietatem cum quadam nausea, bonum est mane repetere: inde enim facile uomitus prouocatur, quem sequitur expurgatio stomachi, qua facta, tollitur & nocuumentum ebrietatis, & nausea. Quare consulti Hippoc. semel in mense inebriari, ut ex ebrietate prouocetur uomitus, hic enim maximè ab egritudinibus Chronicis, id est, longis & malis præsenuat. Si quis ex nocturna uini potatione, propterea quòd bibere illud non consueuerit, oblaeditur, huic & mane, quòd adsuescat, idem bibere conceditur, & ita ex uini sumptione minorem lesionem sentiet. A consueto enim minor fit lesio, test. Hippo. lib. 2. Aphor. 5. Si uero potationem uini nocturnam sequatur sitis matutina, illa mendosa est, & curatur quidem pota-

DE CONSERVANDA

tatione uini, sed magis tamen aque. Homini debilis cerebri & cuiuscunq; alterius conditionis, summo pere cauendum est à frequenti ebrietate.

**Ebrietas
tis incom
moda.**

Frequens siquidem ebrietas, inquit Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. inducit sex incommoda in corpus humanum. Primum est corruptio complexionis epatis, quia uinum immodicè sumptum, calorem eius resoluit, unde amittit uirtutem sanguificam, & loco sanguinis generat aquositates, efficiētes hydropisin. Vel incendit epar, & humores eius, unde generatur lepra, uel mania. Secundum est corruptio complexionis cerebri, ob assiduam eleuationem fumorum uini, disponentium cerebrum, calidum quidem mania & phrenesi, frigidum uerò epilepsia, lethargo, apoplexia, & subeth. Tertium est debilitas neruorum, uide mus enim bibulos, & frequenter inebriari solitos, caput & membra tremere, non in senio tantum, sed etiam in senectute, & iuuentute quandoq;. Quartum, ægritudo neruorū, sicut spasmus, & paralysis: quia uinum immodicè haustum, sæpius in stomacho accescit, unde ualde leduntur nerui. Sæpe etiam ex defectu digestionis in aquositates crudas conuertitur, quæ neruos remolliunt, & sæpe humoribus crassis neruos obducit, unde distenduntur uel contrahuntur. Quintum est apoplexia propter humiditates cerebri à uino multiplicatas, ita ut omnino uias spirituum animalium à cerebro in membra obstruant. Sextū est mors subitanea, cum scilicet stertendo & dormiendo, uia

anhæ-

anhelitus multitudinem vini uel humiditatum inde generatarum, clauduntur, & ebrius suffocatur.

Vinum tamen, si modicè bibatur, plurimum conseruat. Auicenna loco citato, quinque eius recenset commoda. Primum est, quòd caloris sui subtilitate & conuenienti atque occulta proprietate, facilem efficiat cibi penetrationem, cui commiscetur, in omnia membra.

Secundum est, quòd phlegma substantiæ suæ calore & subtilitate incidat atque resoluat, meatus aperiat, & naturam ad excreationem incitet.

Tertium est, quòd cholera rubeam per urinam, sudorem, excrementa, & resolutionem insensibilem expellat: & hoc de uino albo, uel subrugeo, tenui, natura debili uel diluto, intelligendum est. Aliàs enim ex nimia epatis calfactione, ipsum in cholera commutaretur potius, alioquin multiplicaret cholera per conuersionem ipsius in eam. Quartum, quòd melancholiam, quæ crassa est, & tardi motus, facile per proprios meatus ab epate ad splenem, & à splene ad os stomachi deducat, & eandem unà cum fecibus corpore expellat, & melancholiæ nocumentum, ob contrariam substantiã, complexionem, & effectus, reprimat, ac tollat. Melancholia enim tristitiam, pusillanimitatem & auaritiam parit. Vinum uerò gaudium, audaciã, magnanimitatē, & liberalitatē. Quintum, quòd omnes modos seu species lassitudinis, nisi multa caliditas extranea fuerit coniuncta, resoluat, Vinum enim resolutos spiritus abundè reparat, uirtutem

DE CONSERVANDA

tem confortat, humiditates relictas in musculis, nervis, & chordis, & iuncturis, tollit, aut minuit. In lassitudine si opus fuerit uinum uelociter humectat, modo diluatur.

Præbet præterea & plurima alia commoda. Omnium enim uelocissime nutrit calorem, & spiritum naturalem confortat, totum corpus calfacit, ingenium acuit, iram extinguit, tristitiam remouet, libidinem incitat, semicrudos humores digerit. Et ut unico uerbo rem totam perstringam, Vinum reddit hominem & anima & corpore uirilem, unde abstemij (ceteris paribus) effœminati uidentur.

DE MELIORE VINO.

CAPVT XVI.

Gignit & humores melius uinum meliores.

Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.

Vinum fit clarumque uetus, subtile, maturum.

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur in primis ex meliore uino meliores humores generari: quanto enim materia præstantior est, tanto etiam præstantiores inde humores gigni par est. Deinde, quod uinum nigrum pigritiam corpori inferat, quia reliquis crassius est, & plus terre nature

natura in se continens, quare & spiritus inde geniti sunt crassiores, autore Galen. com. 14. lib. 1. Aphor. Oportet, inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; aëria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est, atq; suaue. Cum uerò terrestris atq; arida, tunc & quod defluit, fuliginosum est, & acre. Tertio loco, referuntur septem præcepta, de electione uini. Primum, ut eligatur uinum clarum, hoc enim quia subtile, spiritus subiles & claros generat. Secundum, ut sit uetus, nouum enim siue mustum (cæteris paribus) facilius inebriat, fluxum uentris prouocat, atq; colicam, quæ accidentia dicuntur infra cap. 26. Nec est intelligendum ut omnino sit uetus, tale enim, Aui-cenna 3. 1. doct. 2. cap. 8. testis, est quasi medicina & pauci nutrimenti, id est, magis inest ei uirtus alteratiua corporis ad caliditatem & siccitatem, quia repurgatum est à fæce & uiriditate quam prius habuit, & multo quàm ante calidius. Scribit Galen. lib. 8. simplicium medica. Vinum ex secundo est ordine ex calfacientiū, sed quod admodum uetus est, ex tertio. Tertium est, ut sit subtile, subtile enim multos & subiles spiritus procreat: crassum uerò, crassos. Quartum, ut sit maturum, non stypticum, Stypticum enim abscondit omnes species euacuationis, ut inquit Galen. com. 8. lib. 3. de morbis acut. Austerum, inquit, uinum, excretiones omnes cohibet, Quare nocet corporibus quibus per urinas expurgari est opus.

& ledit

Vinum
uetus.

DE CONSERVANDA

& lædit omnia superiora. Infirmis tamen intesti-
 norum utile est, Galen. ibi. Remouetur autem stip-
Dilutum, ticitas, si aqua temperatum fuerit. Gal. ibi. Quintum,
 ut sit dilutum, per hoc enim remittit fumositatem su-
 am, & minus inebriat. Et hoc ueritatem habet in ui-
 no subtili. Crassum enim si diluatur, citius inebriat,
 ita namq; subtiliatur, magisq; fumosum redditur, de
 quo Auic. intellexit 3. 1. doct. 2. cap. 8. cum ait: Mix-
 tum uelocius inebriat. Sextum, ut infusum quasi sub-
 siliat, & est de conditionibus boni uini, de quibus su-
 præ cap. 10. Septimum, ut modicè sumatur, Vinum
 enim modicè sumptum, acuit ingenium. Ex omnibus
 iam dictis colligitur, pro conseruanda bona ualeitudi-
 ne, eligendum esse uinum, quod sit medium inter uetus
 & nouum, clarum, nonnihil rubedinis participans,
 odoriferum, equalis saporis, nec acre, nec acutum,
 neq; dulce, nec fumosum, neq; crassum nimis, siue sub-
 tile, sed ad subtilitatem declinans: natū in colle aper-
 to, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac
 frigiditatem temperata. Hæc ferè Auic. loco citato.
Vergil. 2. Circa uini usum, secundum ætates, notande sunt
Georg. tres regulæ, quas ponit Auic. ibi. Prima est, ne pueris
Apertos detur uinū in potu, id enim perinde esset ac si ignem
Bacehus igni addas in lignis debilibus. Quippe, quod haustum
amat col- & humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput
les. halitū replet, ijs qui humido calidoq; temperamento
 sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui nec reple-
 ri his caput est utile, nec ipsos supra quàm par est, hu-
 midos,

uidos, calidosq; fieri: Quoniam eo iam calor huius
 morisq; peruenerunt, ut si paululum utramvis qua-
 litatem auxeris, iam modum excefferint. Secunda
 est, ut seni detur, quantum tolerare potest, & ap-
 petit appetitu naturali. Quemadmodum enim
 ocree ueteres aride, & corrugata oleo, ita corpo-
 ra senum uino electo reficiuntur, ac renouantur. Se-
 nibus enim cum frigidi sint, unum illud maximū com-
 modum ex uino accedit, quod omnia eorum membra *Vinum est*
 calfaciat, tristitiam & melancholiam, quibus abun- *lac senū.*
 dant, expellat, & soporem, quo serē destituuntur, redu-
 cat. Obstructiones etiam, quibus ijdem obnoxij sunt,
 tollat. Sanē uinum sicuti pueris est alienissimum, ita
 senibus aptissimum est.

Tertia, ut iuuenibus exhibeatur temperatē. Nam
 ut Galenus inquit, lib. 1. de sanit. tuenda. Neque iam
 adultis uinum, nisi modicē sumptum, existimandum est
 utile esse, quod uidelicet & ad iram & libidinem
 precipites faciat, & partē animi rationalem hebetē
 turbidamq; reddat, si modum excefferit. His ipsis ta-
 men, ad bilis excrementa uel mitigenda, uel expellen-
 da, est sanē non inutile, corpus corroborat, & ingeni-
 um ob subtilium & tenuium spirituum abundantiam
 exacuit.

DE CEREVISIA. CAP. XVII.

Non sit acetosa hæc cereuisia, sed
 bene clara,

De ualidis sit cocta granis, satis ac ueter-
 rata, His

DE CONSERVANDA

Hic traduntur quinque signa, de eligenda ceru-
sia. Primum, ut non sit acetosa, hæc enim stomacho
inimica est. Acetum namq; ut Auicenna tradit, ner-
uus officit, Stomachus autem membrum est ualde
nervosum, ergo &c. Secundum, ut sit clara, quia
turbida obstruit urinarum meatus: Proinde & cal-
culosis plurimum nocet, impinguat, flatus gignit, an-
helitum abbreviat, & phlegmata multiplicat.
Tertium, ut sit cocta ex bonis & ualidis granis, non
corruptis, ex optimo scilicet hordeo, tritico, sine
aueña: quanto enim grana meliora sunt, tanto &
melior humor inde generatur. Quartum, ut sit be-
ne cocta, hæc enim cum melius digeritur, tum nature
conuenientior existit. Malè uerò cocta, uentris tor-
mina, inflationes, & colicam passionem gignit. Quin-
tum, ut sit uetus, & à fecibus repurgata. Recens enim
ijsdem malis obnoxia est, quibus malè cocta: prate-
rea & stranguriam facit.

DE NIMIA POTATIONE

Cereuisiæ. CAP. XVIII.

DE qua potetur stomachus non inde grauetur.

Hic unicum habetur præceptum de usu cereuisiæ, ut scilicet modicè sumatur, neq; inde stomachus pregrauetur, uel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex cereuisia deterior est, quàm ex uino, & diuturnior. Fumi namq; & uapores crassiores ad caput ex cereuisia eleuantur quàm uino, quare & tardius resoluuntur. Et sciendum est, prándium uel coenam, (si modò cætera pariter adsint) utilius à cereuisia quàm uino inchoari, quia in principio mensæ, stomachus famelicus est, & superfluitates auidissimè à mēbris ad se attrahit. Si ergo in principio mensæ daretur uinum, quo natura maximè delectatur, eo quòd plurimum nutriat, superfluitates illæ à stomacho attractæ, unà cum uino ad partes corporis traherentur, Minus autem auidè attrahit cereuisiam. Cereuisia humores item orificio stomachi adhaerentes abluat, quare Medici consulunt, ut in maxima fame, prius uomitus prouocetur, quàm cibus sumatur, ut superfluitates illæ à stomacho famelico attractæ, euacuentur: neq; cum chylo commisceantur. Similiter qui ex nimia uini potatione sitit, cereuisiam bibat, Hæc enim sitim mendosam tollit.

DE

DE CONSERVANDA
DE TEMPORIBVS ANNI.
CAPVT XIX.

Ver.

Aestas.

Autumnus.

Hyeinis

Temporibus ueris modicum pran-
dere iuberis.
Sed calor æstatis dapibus nocet immo-
deratis.
Autumni fructus caueas, ne sint tibi lu-
ctus.

De

De mensa sume quantum uis tempore brumæ.

Hic agitur de cibi mensura secundum anni tempora conuenienti, Et primo de Vere. Vere si quidem modicè prandendum est, paululum cibo demendum, adiiciendumque potioni. Auicenna 2. 1. Doctr. cap. 6. Ratio, Quia tempore hyemis propter eius gulositatem & exercitij paruitatem, & resolutionis prohibitionem, humores crudi, & maximè phlegmatici ex temporis proportionem generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, siue *αὐτὴν ἐπὶ τὰς αἰσὶν* coadunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & diffundit per totum corpus, quare natura per id tempus plurimum circa illorum digestionem occupata est. Si itaque in uere daretur magna cibi mensura, naturā à digestionem prædictorum humorum impedita diuerteretur: utpote, per humores, & magnam ciborum copiam, plus æquo grauata, unde humores in corpore crudi & indigesti relictī facilimè membrum aliquod inuadentes ægritudinem inducerent. Quare summopere cogitandum est, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Diminutio enim ciborum maximè præseruat ab ægritudinibus ueris, teste Auicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo uere intelligendum. Notum enim Ver Hyemi adsimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus, cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore humoribus phleg-

DE CONSERVANDA

maticis & crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus cibis exhibendis iuxta mensuram caloris innati, & resolutionem quæ fit à corpore: ablata enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippoc. Aphor. 15. lib. 1. Ventres Hyeme & Vere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

**Aestatis
cibus.**

Secundo, de Aestate, quod nimia cibi sumptio in aestate noceat. Virtus enim digestiua tum debilis est: spiritus enim & calor innatus, instrumenta uirtutum debilitantur, minusq; ob caloris externi excessum, & attractionem ad exteriora resoluuntur, unde multum cibum digerere nequeunt. Sciendum tamen, propter uehementiam resolutionis humiditatum, tam substantialium, quam nutrimentalium corporis, aestiuo tempore crassiorem ac maiorem cibum exhibendum esse, si uirtus digestionis sufficeret. Verum cum non sufficiat, uno eodemque tempore multum digerere cibum, parum saepeque de eo exhibendum est, iuxta illud Galen. com. 17. lib. 1. Aphor. Aestiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, saepius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & uires habent imbecilles. Et licet aestate cibo nonnihil demendum sit, potioni tamen adiiciendum est: tum enim maxima fit resolutio & exiccatio corporis, calor etiam humidum

humidum longè exuperat, unde & sitis maior exoritur. Elixis itaq; utendum, cibisq; frigidis ac potionibus multatum diluta. Vinum autem uinosum & purum euitandum, ut quòd facile inflammetur, & uiolento aestu uehementem calorem incendat.

Tertio de Autumno, ut scilicet per Autumnum ^{Autumnus} à fructibus autumnalibus, uuis scilicet, Persicis, Ficus ^{cibi}, bus, & similibus absteineatur, uel modicè saltem de ijs edatur: generant enim sanguinem putrefactioni accommodum, ob ebullitionem, quam in corpore & humoribus faciunt, & maximè in stomacho immundo in autumno sæpius accidere solet, unde malæ sequuntur egritudines, nimirum uariolæ, morbilli, & pestilentia. Pro maiori notitia uictus salubris per autumnum, cauendum est, ne famem & sitim patiantur, uel cibo una hora repleantur, ut præcipit Rhazes 4. ad Mansorem cap. 26. de regimine corporis, secundum anni tempora. Vinum autem quod bibitur sit paulo liberius dilutum, neq; tamen immodicè, ut corpus humectet, & calorem reprimat: minus etiam quàm in æstate bibendum, ne natura per id tempus debilitata, digerere renuat, & calor obtusus, uentositates & colicam generet.

Quarto de hyeme. Tempore siquidem hyemali ^{Hyemis} tantum edendum quantum uolumus, id est, plus quàm ^{cibi} parel cæteris temporibus, teste Auicenna Phen. 2. 1. Doctr. 2. cap. 6. Et Galeno, in com. 17. libro. 1. Aphoris. Hyberno inquit tempore multa quidem danda sunt

DE CONSERVANDA

propter robur uirium, sed raro, quia non ualde multa indigent adiectione laborantes, ut quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia unitus, tum quia fortificatus *ἡ δὲ τῆς ἀντιθετικῆς αἰτίας*, id est, iuxta positionem sui contrarij, uidelicet, frigidi aëris corpora circumdantis, quod ueritatem habet in robustis & corpulentis, & non in raris ac debilibus. In huiusmodi enim corporibus intensum hyemis frigus non modo non confortat calorem, sed magis debilitat. Et hoc innuit Hippoc. Aphorif. 15. lib. 1. Ventres hyeme & uere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim hinc calor innatus plurimus est, unde pluribus egent alimentis, quæ quidem & crassiora, ac difficilioris digestionis exhibere licet, quia calor intemior est. Vino autem utendum est meraciori & rubicundiori. Notandum tamen, quod licet consideratione habita ad fortitudinem caloris & uirtutis digestiue in hyeme, crassiores & densiores cibi conueniant: attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam faciliè repleantur & obstruuntur, & parua à continentibus fit resolutio: tutius est uti cibus inter solidum, & rarum medijs, sicuti caro hœdina, uitulina, mutonis, lacijs, percarum & cancrorum. Crassioribus uerò, ut bouina, porcina, ceruina, concharum, ostrearum, carponum, & similia, abstinentum, aut una saltem

comes

comestione utendum, adhibitis sæpius rebus apertius & diureticis, ut Petroselino, Nasturtio, Apio, & exercitio forti.

DE POTV PRAVO COR-
rigendo. CAT. XX.

Saluia cum Ruta faciunt tibi pocula
tuta,

Adde rosæ florem, minuuntq; potenter
amorem.

Traduntur hoc loco duo remedia de prauo potu corrigendo. Primum est Salvia, cuius folia potui Salvia. imposita prauitatem eius ex proprietate corrigunt. Habent etiam in se uirtutem confortandi neruos & cerebrum, quibus confortatis melius resistitur malis fumis, ex prauo potu prouenientibus. Secundum est Ruta, cuius integra folia absq; contritione potui imposita, caliditate & proprietate sua corrigunt malitiam eius: De Ruta quomodo contra uenena ualeat, dictum est cap. 13. Sequitur deinde in ultimo uersu, Ruta. quòd his duobus addi possit flos rosæ. Et hoc maximè intelligendum de rosa rubea, quæ fragrantia sua, & styptico sapore, potus malitiam tollit.

DE NAVSEA MARINA.
CAPVT XX.

Nausea non poterit hæc quæcum ue-
xare, marina.

Vndam cum uino mixtam qui sumpse-
rit antè,

Hic traditur remedium nausæ, siue uomitus ex marina traiectione proueniens in non consuetis, ut scilicet traiecturi priusquam nauem conscendant, dies aliquot uino suo aquam marinam misceant, si diuites fuerint: Sin uerò pauperes, aquam marinam absq; ulla mxtione bibant. Ita enim nausæam nullo negotio euitabunt, quia aqua marina, salsedine & stypticitate sua, orificium uentriculi claudit, unde uomitus impeditur. Et notandum, Auicem. Phen. 3. 1. doct. 5. cap. 8. teste, Vectorem marinum à principio non debere retinere, siue reprimere nau-
seam.

scam, uel uomitum, sed dimittere donec bene purgatus fuerit, hoc enim à multis ægritudinibus non solum præseruat, uerum etiam curat, uel alleuiat uehementes, & magnas ægritudines, ut lepram, hydropisim, apoplexiã, frigiditatem, & inflationem stomachi, ut docet Auicen. it idem. Si tamen, inquit, uomitus uetoris in mari superfluus fuerit, sic ut uehementer debilitetur, restringendus est comestione fructuum stypticorum & acetosorum, ueluti sunt cotonea, maciana, & granata. His enim orificium stomachi confortatum humores deprimit, Stomachus etiam confortatus, humores ad se undarum ex agitatione affluentes repellit. Apij item semen torrefactum, & cum uino potum, confert, Vel Absinthium potum, siue comestum. Panis etiam assatus & in uino odorifero maceratus si edtaur prodest. In summa, tota uictus ratio sit ex acetosis, stomachum confortantibus, & prohibentibus ascensum uaporum & humorum ad caput, ut lentes coctæ in aceto, uel succo uuæ acerbæ.

Vapores
stomachi
prohibe
bentia.

DE GENERALI CONDIMENTO. CAP. XXII.

SAluia, Sal, Vinum, Piper, Allia, Petroselinum.

Ex his fac salsam, ne sit cõmixtio falsa.

Hic habetur modus conficiendi salsamenti cõmunis, si in mensa specialia deficiãt. Et receusentur quinque ex quibus fieri possit. Primum est Saluia,

DE CONSERVANDA

Salsamen Qua fit condimentum in assatione, siue decoctione an-
ta varia. seris. Anseres enim siue porcelli cum assantur, saluia
 ferè impleri solent, ut humiditates superflue siue ui-
 scosae exhalent, & saluiae odor anseribus uel porcel-
 lis imprimatur. Post assationem tamen, saluia reijci-
Saluia. enda est, & non comedenda. Ex saluia etiam condi-
 mentum conficiunt rustici, quo in anserum esu utun-
 tur: contundunt enim allium cum uino & saluia, ut
Sal cum auferatur aliquantulum de sapore allij. Secundū,
uino. Sal cum uino, est q̃; salsamentum diuitum, siue nobili-
 um. Ipsi enim deficiente sinapio, uel ueriuto, imponūt
Piper. salsario uinum, & parum salis. Tertium, Piper,
 est q̃; salsamentum rusticorum, comniscunt enim Pi-
 per cum fabis & pis. Similiter etiam ex pane asso-
 cum cereuisia, uel uino & pipere, fit salsamentum ni-
 grum, ad modum pultis, quod etiam piper uocant, &
Allium. hoc effundunt super carnes, aut pisces. Quartum,
 Allium, ex quo etiam fit salsamentum rusticorum. Mi-
 scent enim cum molli caseo & lacte, terendo allium,
 & ita comedunt cum cibo siue asso, siue clixo, siue
 salso,

falso dulci, & cum ouis duris. Quintum, Petroselinum, ex cuius folijs comusis cum ueriuto, uel albo uino, fit uiridis salsa, quam cum assis edunt. Et hic notandum, salsamenta, siue salsas secundum temporum diuersitatem uario modo confici: Temporibus enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, uel paruam caliditatem habent. Temporibus uero frigidis contrà.

Materia igitur salsarum æstate sit ueriutum, uel agresta, de summitatibus uitis, uel acetum, succus limonum, uel citrangelorum, uel granatorum cum saccharo, & aqua rosarum. Quibus interdum addi potest aliquantulum serpilli & petroselini, ad prædictorum frigiditatem temperandam. Materia uero salsarum temporibus frigidis sit sinapiū, eruca, zingiber, piper, cinnamomum, gar yophila, allium, saluia, menta, serpillum, petroselinum, uinum, iusculum carniū, acetum non forte, sed uini naturæ propinquum. Temporibus uero temperatis, salsarum materia sit inter caliditatem & frigiditatem temperata. Secundo, uariantur ratione cibariorum, cibariorum enim alia alijs indigent condimentis, id quod coqui non ignorant. Mutonum enim, uitulorum & capreorum salsa debet esse uiridis, in æstate quidem ex aceto & agresta, cum paucis speciebus sine Allio, cum Petroselino, Zingibere albo, & agresta, & pane asso in acetum uel agrestam infuso.

Hyeme fiat eadem cum pluribus speciebus paucis allio, optimo uino, & pauca agresta, uel sufficiat si-

DE CONSERVANDA

napium & *eruca*. Salsa autem pro carnibus bouis es-
 laxis est piper coctum ex pipere, panē asso, iure car-
 nium, & pauca agresta, & hæc eadem satis conue-
 nit carnibus porcinis in hyeme. Possunt etiam carnes
 porcine comedi æstate in principio refectionis cum
 aceto & petroselino. Si uerò prædictæ carnes pastil-
 lentur, præsertim bouinæ & porcine, Hyeme qui-
 dem adponatur cepe, allium cum puluere specie-
 rum dulcium parua quantitate. Aestate uerò sine ce-
 pis cum ueriuto, uel cepæ parue in pauca quantita-
 te. Si autem pastillatura fiat ex carnibus subtis-
 sioribus, non adponatur cepe. Aestate quidem hac
 amygdalarum, cum ueriuto, & paucio puluere spe-
 cierum dulcium, in fine adponatur ouum conquaassa-
 tum cum agresta. Hyeme uerò loco agrestæ sumas-
 tur uinum cum speciebus. Assaturæ autem cunicu-
 lorum, & pullorum conuenit condimentum ex Cinna-
 momo & mica panis. Aestate quidem cum agresta:
 Hyeme uerò cum uino. Assaturæ porci conuenit li-
 quor inde descendens, cōquassatus cum optimo uino
 & cepis, idque in hyeme. Aestate uerò salsa uiridis,
 cuius supra facta est mentio. Assaturæ phasianorū, co-
 lumbarum, & turturum, nullo alio indigent condime-
 to præter salem. Caponū uerò & gallinarum elixata-
 rum, conueniens condimentū, est aqua decoctionis ea-
 rundem, cum aliquantulo pulueris specierum dulci-
 um, & præcipuè, si addantur in decoctione saluia,
 hyssopus, petroselinū, idq; in hyeme. In æstate sufficit
 sola

Sola aqua cum succo summitatum uitis. Verum pro
falsa caponum & gallinarum pinguium pastillanda-
rum, nihil penitus apponendum est, præter pauculum
pulueris specierum, & in fine agresta supra dicta in
estate, optimum uinum in hyeme. Pisces uerò quanto *Piscium*
sunt carnis crassioris, difficilioris digestionis, maios *alsa.*
ris superfluitatis, & humidioris naturæ, tanto indi-
gent salsis calidioribus & acutioribus, quod etiam in
tarnibus obseruandum.

DE LOTIONE MANVVM.
CAPVT XVIII.

LOtio post mensam, tibi confert mu-
nera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit a-
cuta.

Si fore uis sanus, ablue sæpe manus.

Hoc loco duo referuntur commoda ex lotione ma-
nuum à cibo sumpto. Primum, quòd ita manuum pal-
mæ emundentur. Secundum, quòd reddat lumina acu-
ta, id est, pro sit oculis, idq; per accidens. Manus enim
sunt instrumenta mundandorum oculorum, quare
multum confert eas esseundas. Sed de hoc satis
dictum est, cap. 3.

DE PANE. CAP. XXIIII.

PAnis non calidus, nec sit nimis inue-
teratus,
Sed fermentatusq; oculatus, sit bene co-
ctus. *Et*

DE CONSERVANDA

Et falsus modicè, & frugibus ualidis electus.

Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam.

Et panis falsus, fermētatus bene coctus, Purus sit sanus, non talis sit tibi uanus.

Panis calidus. Hic præcipitur, duo esse uitanda circa electionem panis. Primum est caliditas. Panis enim calidus, humane naturæ nocet, iuxta illud Auicennæ. 2. Canon. cap. 572. Non comedatur, inquit, calidus sicut est, Panis enim calidus non est naturæ conueniens, & usus eius è furno & reliquorum similium est malus, quia multum oppilat. Panis calidus, caliditate sua sitim facit, & natat ob suam humiditatem uaporosam, estque uelocis digestionis, & tardi descensus. Qui licet in uictus salubris ratione non conueniat, ut alimentum, odore tamen plurimum confert, resuscitat enim syncope correptos. Fieri etiam potest ut homines aliqui solo panis

lo panis calidi odore uitam prorogent, quod Democritum fecisse autor est Laërtius. Secundum, ne edimus panem uetustate induratum, siue mucidum, talis enim pro nutrimento naturæ humanæ non congruit, quia exiccat corpus, & humores melancholicos generat.

Sequuntur deinde quinque conditiones panis electi, quarum prima est, ut sit bene fermentatus. Gal. 1. alimento. cap. 2. Panes, inquit, ad concoctionem appositissimi sunt, qui plurimum fermentati, & approbè elaborati, in clibano, igne moderato percoquuntur. At qui fermento caret, nemini prorsus is crit accommodus: Huic adstipulatur Auicenna, 2. Can. cap. 572. Panis habens parum fermenti plurimi est nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitij.

Panis electio.

Secunda est, ut sit oculatus, id est, porosus, per hoc enim dignoscitur uiscositatem eius esse ablatam. Veruntamen iste panis secundum Auicennam, uelocis est penetrationis, & minoris nutrimenti & deterioris: sicut est panis ἀὐτόπυρος, qui est plurimi furfuris.

Tertia est, ut sit bene coctus, quia panis malè coctus tardè concoquitur, & stomachum grauat. Auicenna loco citato. Et ille qui non bene decoquitur, est plurimi nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitij. Et panis de patella est huius generis, eius namque pars interior rarò decoquitur bene.

Quarta

DE CONSERVANDA

Quarta est, ut sit temperatè salitus: dulcior enim oppilat, salsus exiccat. Moderatè tamen salsus, optimum nutrimentum præbet, si cæteræ conditiones pariter adsint.

Quinta, ut sit confectus ex optimis granis, laudatissimo tritico. Tertio demum loco uetatur usus crustæ panis, ut quæ choleram adustam, & humores melancholicos pariant, quatenus ipsa adusta & sicca est, & humor etiam inde genitus, adustus erit & succus. Quare nobiles, qui natura cholerici sunt, curant sibi auferri à pane superiore crustam, & inferiorem crustam, quos imitantur prælati & delitiosi. Eligenda igitur mica panis melioris, ualentioris, & uelocioris nutrimenti, quàm crusta.

Decrusta
tio.

Crusta
panis.

Crusta tamen aliquando conuenit sanis, habentibus stomachum humidum, & uolentibus emacerari, idque sumpto cibo. Cibi enim descensum promouet, & confortat orificium stomachi. Duobus ultimis uersibus innuitur ut panis laudatissimus habeat has quinque conditiones, ut sit salitus, fermentatus, benè coctus, purus, & sanus, id est, de granis ualidis & sana messe collectis. Et has conditiones habet Auicenna loco citato. Oportet, inquit, ut sit panis mundus, salitus, massam habens confectam, fermentatus, coctus bene, & una nocte permanens. Additio. Sciendum præterea, panem ex farina cribro succreta & à fursure repurgata maius & purius præstare alimentum, fursuraceum uerò, id est, cui fursuris nonnihil commixtum est, in-

firmum

*firmiter quidem præstare alimentum, sed facilius per
intestina descendere. Gal. lib. 1. cap. 2. de alim. facult.*

DE CARNIBVS PORCINIS

CAPVT XXV.

Est caro porcina sine uino peior ouina,
Si tribuis uina, tunc est cibus & medicina.

Heic fit comparatio quedam inter carnem porcina & ouillam, nimirum, quod porcina, si citra uinum sumatur, ouilla sit salubrior. Attamen si uinum adiungatur, supra quam quod ualentissimæ nutrit, habet & facultatem ceu medicamento, humectando enim corpus alterat, id quod de porcellis assis in primis & apris quam optimè præparatis intelligendum. Carnes uerò porcinae, quibus rustici & plebei utuntur, sale conditæ, siue sole, siue fumo, exsiccentur, ouillis nihil meliores sunt, neq; cum uino.

DE CONSERVANDA

Et hoc ueritatem habet in carnibus porcellorum as-
fatorum, siue carnibus aprugnis, ut dictum est.

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reli-
quorum.

Hoc uersiculo conferuntur omasa, id est, intesti-
na pinguiora porcorum cum reliquorum animalium
omasis: & quantum ad uictus rationem attinet, reli-
quis suilla præstant. Nullorum enim animalium inte-
stina utimur, nisi sanguine refertorum & pinguium,
cuiusmodi sunt porci. Sanguis namq; suillis solus hu-
midus est, & minus calidus, humana maximè tempe-
rie similis. Siquidem et carnes suum humanis sunt si-
miles: quo quidem sanguine intestina implentur. Por-
ci etiam facilius quàm aliquid aliorum brutorum sa-
ginantur siue impinguantur, quare intestinis eorum
libentius utimur.

DE MVSTO. CAP. XXVI.

Impedit

IMpedit urinam mustum, soluit cito
uentrem,
Epatis emphraxin, splenis generat lapide-
demq;

Heic quinq; referuntur nocumenta ex potione uini
recentis, siue musti. Primum, quòd urinam impe-
diat, idq; dupliciter: uel enim propter crassitiem suā
ex fece commixta epar siue renes oppilat, & urinae
meatus occludit, uel reddendae urinae consuetum mo-
rem & ordinem immutat, ut mustum Rhenense, &
alia quaedam subtiliora. Horum enim feces terreae
sunt & nitrosae, ac proinde cū in uesicam descende-
runt, ipsam mordicantes inordinatè, ac præter mo-
rem consuetum meiere cogunt. Secundum, quòd
aluum faciliè & citò soluat. Viscera enim & intesti-
na nitrositate sua & fecis salsedine abstergens ad de-
iectionem & expulsionem excitat. Primo quidem,
ob fecis acrimoniam: dein flatuum quos progignit,
multitudinem: tertio uerò ob lubricitatem per inte-
stina, ut inferiorē uentriculi meatū, quem πύλωρον
Græci, Latini portonarium uocant, facillimè descen-
dens, stomachum relaxat. Tertium, quòd comple-
xioni & temperaturæ epatis officiat. Epar enim ob
plurimam fecis commixtionem oppilat, & flatuum
multitudine debilitat, dysenteriam epaticam inducen-
do, teste Anicen. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Eodem modo
παραξίλαρ, & paruas epatis ægritudines parit, diuer-
sas nimirum hydropisis species. Quartum, quòd

Musti no-
cumenta.

DE CONSERVANDA

pleni & temperaturæ eius, eodem ferè modo, quo e-
 pati, nocumeentum inferat, oppilando scilicet, & in-
 durando. Quintum, quòd calculum generet, &
 maximè in renibus (qui quidem colore ruber est, &
 friabilis) propter oppilationem, quam ex substantiæ
 suæ crassitie facit. Et hoc uirtutem habet in musto
 dulcioris uini, cui non sunt admixtæ nitrosæ, & mor-
 dicantes feces. Mustum enim cui illæ admixtæ sunt, la-
 pidis generationem perturbat. Quippe quòd urinā
 uehementius cicat, cuiusmodi nonnulla sunt ex Rhe-
 nensibus quæ arenulas per urinam, secum agunt, tum
 frequentius etiam ad mingendum impellunt. Frequens
 enim mixtio motu suo adherentes arenulas abstergit
 & aufert.

DE POTU AQUE. CAPVT XXVII.

Potus aquæ sumptus comedenti in-
 commoda præstat, Hinc

Hinc friget stomachus, crudus & inde ci-
bus.

Hic traduntur duo nocumenta ex potu aquæ in Aqua pot-
ter edendum. Primum, quod noceat stomacho: ip-
sum enim infrigidat & relaxat, & maximè omnium
cibi appetentiam deijcit: Secundum, quod impedi-
at digestionem. Cibus namq; sumptum crudum red-
dit. Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Neq; inquit post
ipsum (scilicet cibum) multa bibenda est aqua, quæ
inter ipsum, scilicet cibum & stomachi corpus, se-
parationem faciat, & ipsum natâre. Ibidem cap 8.
inquit: Et cum natura in digerendo studeat satieta-
ti aquæ iam præcedente sufficienter, id est, Si præ-
cesserit satietas aquæ sufficiens ad bonam cibi per-
mixtionem, aqua est uehementer impediens, scilicet
digestionem inchoatam. Idem 2. parte Canticorum
Numero 29. & 30. Est etiam, inquit, uitandus po-
tus aquæ in mensa, nisi ratione adharemie, & tar-
dioris descensus buccellæ. Non est enim sumenda a-
qua cum cibo. Auribes in com. Causa quidem huius
est, quoniam cum sumitur super cibum priusquam
stomachus calfecerit ipsum, infrigidat & incrudat.
Est etiam caussa, cur sumptus cibus stomacho inna-
tet, nec eidem adhareat, neq; uniatur, ut conterat
ipsum, sicuti par est. Actio namq; stomachi in sum-
ptum cibum fit conterendo simul & coquendo,
Vnde quemadmodum si in ollam iam ebullientem
multum aquæ simul infundatur, decoctio cibi tar-

DE CONSERVANDA

dius perficitur, Ita & in stomacho contingere solet. Parua tamen frigida aqua quantitas sugendo sumpta conceditur, ut per eam cibi ad inferiora descendant, & hoc si sitis etiam infestauerit, bibereq; cogat. Nam parua quantitas aqua frigida, hoc modo sumpta, stomachum alleviat, & colligit. Alleviat quidem à siti, & cooperando in descensum cibi. Colligit uerò frigiditate sua coadunans partes stomachi. Et hoc colligitur ex Auicen. locis citatis.

**Aqua sitis
extinguenda.**

Notandum quòd in sitis extinctione, magis conueniat aqua quam uini potus, uinum tamen, pro ualitudine conseruanda sit præferendum. Dato enim & concesso, quòd in sitis repressione (quæ est appetitus frigidi, & humidi) aqua in uniuersum melior sit, quia frigida & humida, naturaliter tamen, in cibi permutatione, & delatione ad corporis partes extimas, uinum aqua præualeat. Vinum enim subtilitatis seu ratione, in substantia & actione, subtilibus cibis permiscetur: quia natura eo magis delectatur, ipsumq; citius attrahit, & alijs cibis permiscet, & maximè, quòd hæc mixtio fiat per modum quendam ebullitionis, quam uinum magis iuuat, ratione uirtualis caliditatis, & aqua impedit, propter frigiditatem. Et sic patet, uinum aqua in ciborum permutatione præuallere, & in eorundem delatione. Nam uinum ob substantiæ suæ subtilitatem & caliditatem uirtualem optimè penetrat. Subtilia enim & calida facillè penetrant, & per consequens, uinum magis desert quam aqua,

aqua, cui nihil inest uirtualiter calidum, neq; substantiæ aëriæ, neq; igneæ, unde aqua tardè transeundo, impedit omnem cursum.

Alio item modo, aqua quàm uinum potui ineptior est, impedit enim alimenti nutritionem, eò quòd ipsa non nutriat, unde quanto cibus magis aqueus est, tanto minus nutrit. Melius igitur uinum cum cibo permiscetur, quod non solum non impedit nutritionem, uerum etiam multum iuuat, maximè si quidem & uelocissimè nutrit, & instaurat, ut dictum est suprà. Insuper notandum, aquæ potum edenti non solum nocere, sed etiam pluribus alijs, ut refert Auicenna. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Primo enim nocet homini ieiuno, ita enim penetrat aqua sumpta nullo retinaculo impedita, usq; ad intima membrorum principalium, extinguens calorem innatum. Et hoc uerum est in homine uerè ieiuno. Ebrio enim quandoq; confert, neq; ipse inde læsio. Aqua crassem sentit, si ieiunus aquam bibat, quia ieiunus ebrius pulæ non est prorsus ieiunus, neque stomacho uacuo, sed fert. habet reliquias aliquas hesternæ crapulæ, quarum nitrositas per aquam mitigatur, & ita stomachus abluatur, & repressis uaporibus ac fumis reparatur receptio noui nutrimenti. Secundo, homini exercitato ex A coitu exercitio forti nocet, & similiter statim à coitu, nam tū & exercitio corporis pori aperti sunt, quare penetrat aqua in profundum membrorum, extinguens calorem innatū, qui & post coitum debilitatus est. Tertio, nocet statim à balneo. A balneo. uero, & maximè si hoc fiat stomacho uacuo, tū enim

DE CONSERVANDA

Sitis nocturna.

ia uehementer aperta sunt, quare laedens aqua penetrat, ut dictum est. De hoc ita dicit Auicenna 6.4. Summa 1. cap. 11. Ex potu illius in ieiunio, & post balneum, & post coitum timetur corruptio complexionis & hydropisis. Quarto, nocet bibere aquam frigidam causa obediendi siti nocturnae mendosae, quae accidit crapulantibus & ebrijs. Nam per potum aquae frigidae prohibetur resolutio & digestio humoris salis, uel fortis uini, uel aliterius acuti, caussantis sitim, & sic citò reuertitur sitis aquae uehemens, ut antè. sed, si uehementior adfuerit sitis, nimium uexans & inquietas, neq; sufficiat aeris inspirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat sitibundus aquam frigidam ex uase stricti orificij siue gracilis colli, quo diutius permeet ad orificium stomachi, & fortius sitim mitiget, ac de ea minus sumatur, ne digerendorum concoctionem penitus impediat.

Quinto, in genere malum est, sanis bibere multam aquam frigidam, extinguit enim calorem innatum, pectus offendit, stomachi appetitum deiecit, & membris omnibus neruosis nocet, teste Hippoc. lib. 5. Aphor. 18. & 24. Veruntamen aqua temperatè frigida aliquando per accidens appetitum excitat, & stomachum confortat, ipsum coadunando, & stringendo uilos eius.

DE CARNIBVS VITVLINIS. CAP. XXVIII.

Sunt nutritiua multum carnes uitulinae.

Heic

Heic laudantur carnes uitulinae, eò quòd plurimum nutrimenti praebeant. Id quod testatur Auicen. 3. 1. Doctor. 2. cap. 7. ubi praecepit ut cibus sanitatis conseruatiuus sit, quales sunt carnes, quia sunt similis naturae & aptae ut in sanguinem conuertantur, ut propriè carnes hœdorum & uitulorum paruorum lactentium, & agnorum unius anni. Galen. item 3. alimen. facul. mirè extollit carnes uituli lactentis, sex uel octo hebdomadarum assatas, ut saluberrimas, quae multum nutrant, & facillè concoquantur.

DE AVIBVS ESVIAPTIS.

CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba.

Quiscal, Phasiades, merulae, simul Orthygometra.

Perdix, frigellusq; orex, tremulusq; amarellus.

Hoc loco fit enumeratio carniū ex auib. pro nu

DE CONSERVANDA

- Gallina.** trimento humane nature conuenientiorum: & sunt
14. Prima est, gallina: cuius esus nature humane
conuenit. Haly enim, Auenfior, Auerroris, & Mesue,
teste Conciliatore, differen. 68. præ cæteris laudant
pullorum carnes, & maximè gallinæ quæ nondum
peperit, & galli uenerè nondum experti. Facile enim
in sanguinem uertuntur, & parum excrementose
sunt, proprietatem mirabilem habent in temperando
complexionem & humores. Iusculum harum opti-
ma leprosis est medicina: Et Auicenna 2. Canon. cap.
296. Caro, inquit gallinarum iuuenum in intellectu
augmentum efficit, clarificat uocem, & augmentat
sperma. Et melior est, quæ nondum parit oua. See
Capo. cunda, capo, siue gallus castratus, cuius carnes Con-
ciliator loco citato recenset inter carnes laudabilio-
Turtur. res, ut quas stomachus à proprietate digerat. Terc-
ria, turtur, quæ etiam inter aueis boni alimenti refer-
tur, bonumq; generat humorem. Cuius carnem mirè
laudat Auicenna 2. Canon. cap. 146. Volucris qui-
dem, inquit, caro melior non est, quàm Alduragi, id
est turturis, & gallinarum, & subtilior earum, &
non sunt cū nutrimento carniū Aculbegi, id est, per-
Sturnus. dicum &c. Quarta, ut quibusdam placet, est Stur-
nus, quæ comedenda est in iuuentute, Est auis nota,
Teutonice ein Spræ/oder Star. Secundum ue-
rò alios est starna, quam Rhazes 3. ad Mansorem ca.
10. præ cæteris uolatilibus commendans dicit: Star-
ne caro anni carnis quium leuior inuenitur, atq; his,
qui

qui subtili uolunt custodiri regimine, conuenientior.
 Per Starnam quoq; intelligi potest, uel auis magna,
 uelut anser cinerei coloris, cuius caro laudabilis est,
 maximè cùm iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes,
 preferens hanc alijs. Vel per Starnam intelligitur
 substantia seu forma perdicis parue, quam Moyses
 intellexisse uidetur, ad Iudeos hoc modo uerba faci-
 ens: Similiter Starnæ non uidentur pro domino no-
 stro, quia uentrem constringunt. Et hanc proprietate-
 tem, alij perdicibus adscribunt, carnes enim earum
 uentrem constringunt, teste Rhaze 3. ad Mansorem
 cap. 10. Quinta, columba, auis nullo nota, cuius ca-
 ro est cholericæ, de qua Rhazes loco citato. Colum-
 bæ, inquit, uehementis sunt caliditatis, quæ & san-
 guinem inflammatum generant, & citò febrile faci-
 ciunt. Quare aptius comeduntur in pastillis cum uinis
 acerbis quàm assatæ. Per uuas enim acerbæ aufertur
 caliditas. Electiores porrò sunt iuuenes uolucres, &
 leuioris digestionis ac melioris humoris. Pulli enim in
 uolucres, caliditate & humiditate abundant, quare
 crassos generant humores, teste 2. Can. cap. 133. Antis-
 quæ uerò columbæ & turtures, propter nimiam cali-
 ditatem & siccitatem, & digestionis difficultatem,
 sunt euitandæ. Sexta. Quiscula siue coturnix. Est
 autem quiscula fictum à sono. Cuius caro secundum
 aliquos substantiæ est subtilis, bonum generans humo-
 rem, & multum competens sanis, & à morbo con-
 ualescentibus, Secundum Isaac uerò coturnices cete

Columba

Coturnix
siue quiscula

DE CONSERVANDA

ris uolatilibus peiores sunt, nec nutrimento, neq; digestionem commendabiles: Ex comestione enim carnis earum timetur spasmus & tetanus, inquit Auicenna 2. Canon. cap. 154. Quia enim in substantia earum est uirtus quæ facit huiusmodi accidentia, eò quòd coturnices uescantur Helleboro. Hinc & Galili comedunt coturnices cum molli & pingui caseo, inde pastilla facientes. Potest tamen per coturnicem etiam intelligi auis quædam alia à prædicta, perdice maior, eiusdem ferè coloris, rubris pedibus & rostro, saporis delectabilis, dicta coturnix lingua italica, Quomodo & Rhazes 3. ad Mansorem cap. 12. coturnicem accepisse uidetur, præferendo car-

Phasianus nes eius caribus starna, & omnium uolatilium. Septima, Phasianus, id est, gallus syluestris, qui ab omnibus medicis inter aucis optimi nutrimenti refertur. Caro enim eius naturæ humanæ est conuenientissima, & cibi principum & magnatum: Conciliator enim loco citato, dicit: Syluestrium quoq; laudabiliores sunt phasiani, & ad sanitatē & robur. Et fortassis etiam in uniuersum domesticis, cum sint gallinis propinquissimi, & eiusdem ferè speciei, sintq; illis sicciore æ-

Merula. ris, & alimēti ac exercitij amplioris. Octaua, Merula, eiusdem quantitatis cum starno, sed magis ad nigredinem tendit, rostrum habet subrubeum, quæ **Orthogomera.** & ipsa comedenda est iuuenis. Nona, Orthogomera, auis parua ad modum perdicis, longi rostri, cuius

VALETVDINE.

eius caro est optima. Decima, Perdix, cuius ea. *Perdix*
 ro, autore Auicenna, 2. Canon cap. 186. est de sub-
 tilioribus carnibus, impinguans, quia multum nu-
 trit, cor abstergit, hydropisi & stomacho confert,
 augmentum in coitu facit, attamen uentrem strin-
 git. Galenus quoque 3. de alimen. facul. cap. 10. Et
 8. Medendi Methodi cap. 2. Hanc omnibus alijs
 uolatilium carnis præfert. De quasi assidue co-
 medatur, maximè confert memoriæ. Undecima,
 Frigellus, uulgo ein Weintrostel, cuius quæ racemis *Frigellus*
 uescitur, uelociter uolat, similis est sturno, sed melio-
 ris alimenti. Multæ inueniuntur in uineis, inebrian-
 turq; ex esu racemorum, optima est caro earum cir-
 ca festum Omnium sanctorum. Duodecima, Orex, *Orex*
 quæ secundum quosdam est gallina syluestris, siue gal-
 lina Phasiani. Secundum alios uerò, gallina aqua-
 tica. Et siue sit fœmina Phasiani, siue gallina aqua-
 tica, Caro eius bonum nutrimentum præstat.

Decimatertia, Tremulus, cuius quæ serè sem. *Tremulus*
 per iuxta mare uersatur, minor gallina, fusca, altè uo-
 ciferans, uelocissimi uolatus, quando pedibus incedit,
 caudam assidue quatit, unde tremulus dicitur, in
 capite suo longas plumas, siue cristas habet, nec est
 parua illa auicula, longæ caudæ, quæ uulgo Cauda
 tremula & Motacilla dicitur. Ultima, Amarellus, *Amarellus*
 cuius aquatica, similis anati, sed minor. Illud poro
 rò nosse oportet, alimentum laudabilius ex auibus ea
 rum

DE CONSERVANDA

rum esse, quæ uolatu magis nituntur, celeriusq; uolant. Et quemadmodum carnes dictarum auium commendabilis sunt nutrimenti, & facilis digestionis, ita contrà reperiuntur carnes quarundam auium alimenti improbabilis, difficilis digestionis, & inæqualis complexionis, uelut Anserum, Pauonum, & Malardorum, & præcipuè habentium collum & rostrum oblongum, degentium in aquis, & passerum. Hi enim calidissimi sunt, & à temperamento longissimè recedunt, ueneremq; uehemèter stimulant. Circa electionem autem carnis uolatiliū, sciendum est secundum diuersas laudabilioris nutrimenti proprietates, ac eius, quod nutritur, sanitatis uel roboris intentionem, carnes uariè laudari. Galenus enim respiciens ad facilem alterationem & subtilitatem, perdices prætulit. Rhazes uerò & Isaac, oblcuitatem & subtilitatem, starnam. Isaac etiam diuersa ratione carnes uolatiliū laudauit diuersas. Auicenna laudauit carnes Turturum præ cæteris, quòd corroborent & confortent intellectum. Auium porrò omnium genus leuissimum cibum præstat, si ad quadrupedes conferatur: quare ijs qui corporis neglecto exercitio, consilijs potissimum, & studijs & contemplationi intendunt, conueniens est, iuxta hanc Galeni sententiam, 3. de alim. facul. cap. 18. Earum, inquit, quæ uolatu fidunt, caro ob facilem concoctionem præcipuam laudem meretur, maximeq; perdices, generat enim sanguinem clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitijs & intellectui aptum.

VALETVDINE;
DE PISCIBVS. CAP. XXX.

Si pisces molles sunt magno corpore,
tolles,
Si pisces duri, parui sunt plus ualituri.

Hic ponuntur duo accidentia, unde habetur electio piscium. Pisces enim aut duri erunt, aut molles: si molles, uetuli nouellis erunt meliores: quia mollities prouëit ex humiditate, quæ in nouello pisce indigesta est, in uetulo uerò digestibilior. Quare nouelli pisces magis phlegmata generant, quàm uetuli. Et sic patet anguillam uetulam saniozem esse nouella, ut quibusdam placet. Si uerò dura carne conditi fuerint, iuuenes erunt saniores, id est, digestibiliores, cuiusmodi sunt Lucij & Perceæ, durities enim resistit digestioni. Auic. est hæc sententia. 2. Canon. cap. 555. Eligatur quidem, inquit, ex piscibus duram carnem habentibus ille, qui est minor. Et ex habentibus mollem carnem, ille, qui est maior ad terminum aliquem. **Leo**

DE CONSERVANDA

Lucius, & perca, & saxaulis, & albica,
Tencha,

Sornus, plagitia, & cum carpa, galbio,
truta.

Hic 10. recensentur pisces naturæ humanæ pro
Lucius. alimento conuenientes. Primus est Lucius, piscis
 notus, tyrannus piscium, quia non solum deuorat pi-
 sces alterius, sed etiam suæ speciei, unde uersus:
 Lucius est piscis rex, atq; tyrannus aquarum.

Est piscis duræ carnis, natatu uelox, uulgo ein
Perca. Becht. Secundus, Perca, per antiphrasin à par-
 cendo, quod nulli piscium parcat, iratus enim uulne-
 rat alios pisces squamis suis, quas habet supra dor-
 sum, nec audet eum inuadere Lucius, imò, ut narrat
 Albertus, naturalis amicitia est Percæ cum Lucio.
 Lucius enim læsus ab alio difficulter sanatur, quare
 querit Percam, qui uidens eum læsum, tangit, & le-
 nit uulnus eius, & sic sanatur: est quoq; Perca si-
 militer piscis duræ carnis notus, teutonice, ein Ber-
Saxalus. sief. Tertius est Saxaulus, piscis marinus, Gallis
 Sola dictus. Alijs tamen placet esse piscem, qui teu-
 tonice dicatur ein Dunge. Estq; hic inter pisces ma-
Albica. rinos saluberrimus. Quartus, Albica, teutonice
Tencha. Sittung, qui & ipse marinus est. Quintus, Ten-
 cha, piscis aquæ dulcis, notus, pelle lubrica atq; ui-
 scosa, ad nigredinem tendente: Carne dura, unde
 ab his tribus, Lucio scilicet, Perca, & Tencha, post
 costiga

coctionem pellis aufertur. Dicitur hic autem piscis
 Teutonicè ein Tinche/oder Schleie. Sextus,
 Sornus, Est piscis marinus minimus, albus, medij di- Sornus.
 giti longitudinem non excedens, comeditur una cum
 capite & spinis. Teutonicè dicitur ein Garnart.
 Septimus est Plagitia, piscis marinus, notus, latus, Plagitus.
 in una parte sue pellis rubris maculis conspersus, pel-
 le tota albus, curuo ore, aliàs & Pecten dicitur, teu-
 tonicè ein platterß / oder Scholle. Octa-
 uus, Carpa, siue Carpio, piscis dulcis aquæ, notus, Carpa.
 admodum uiscosus: quare à magnatibus in uino deco-
 quitur, ita enim tollitur uiscositas eius. Teutonicè
 ein Carpfen. Nonus, Galbio, piscis marinus, no- Galbio.
 tus, à quibusdam dictus Rogetus. Teutonicè ein
 Rodbart, & est piscis duræ carnis, ac sanus. Alij
 textus habent Gobio, de quo Galen. lib. 3. de alimen-
 facul. Gobio, inquit, littoralis est piscis, ex eorum
 numero qui parui perpetuò manent. Suauissimus
 ac concoctu facillimus, simulq; ad distributionem et
 succi bonitatem, optimè comparatus. Gallicè Gouion,
 Teutonicè, ein Fress oder Fresslin. Vltimus est
 Truta, in carne similis Salmoni, nec tamè Salmo est, Truta.
 longus quidem est, sed non crassus. Capitur in magnis
 fluuijs, fricando ferè, hinc fiunt pastilla cū speciebus,
 & est piscis ualde preciosus. Gallis Trutes, Germ.
 ein Forel.

Circa electionem uero piscium sciendum, primo, Piscium
 carnum respectu (cæteris paribus) minoris esse nu- electio,
 trimenti,

DE CONSERVANDA

erimenti, sed plurimum superfluitatum. Phlegmatici enim sunt, id est, frigidi & humidi, minusq; fastidiosi, concoctu difficiles, tardi transitus, quare in stomacho interdum corrumpuntur, & putrescunt, sitim generando. Carnium itaq; laudabilem nutrimentum, piscium nutrimento praestat. Secundo uero, pisces marinos meliores esse, uictus salubris ratione (ceteris paribus) piscibus aquae dulcis. Praestant enim nutrimentum minoris superfluitatis & naturae carniū propinquius. Sed quia (ceteris paribus) pisces marini sunt carnis durioris quam aquae dulcis, difficilius etiam digeruntur, ac resoluntur, magisq; nutriunt, & sanguinem purum procreant. Aegris tamen magis conferunt pisces aquae dulcis, ob digestivae uirtutis debilitatem. Tertio sciendum, ex piscibus tam marinis quam aquae dulcis eligendos esse quorum caro sit alba, non uiscosa, frangibilis, subtilis, boni odoris, tardae putrefactionis, coloris laudabilis, quorum habitatio non sit in lacubus, stagnis, aut locis sordidis, nec in aquis habentibus malas herbas. Eligendi autem, non admodum iuvenes, neq; praegrandes, sed uelocis motus, & paucae uiscositates. Ex marinis eligendi sunt, capti in fluminibus multum à mari distantibus idq; ceteris conditionibus bonis suppositis:

Squamosi Item suppositis praedictis conditionibus quanto meliores. pisces sunt squamosiores, tanto & meliores. Idem intelligitur de spinis, quia multae spinae & squamae significant puritatem substantiae piscis. Inter pisces etiam

etiam marinos, meliores & puriores sunt, nutriti
 & capti in mari profundiori, uentorumq; aestu ma-
 gis agitato, ac magnis multisq; fluminib. adulterato.
 Vnde in mari Septentrionali capti, præstant ijs, qui
 capiuntur in mari mortuo, seu meridionali. Pisces
 quoque aquæ dulcis, meliores sunt qui in rapida ac
 multistina aqua fatigantur. Ex quibus iam dictis collig-
 gitur, qui piscium probi malitue censerī debeant. Be-
 stiales enim, ut Porcus & Canis marinus, Delphin,
 & Morpha, insuauēs sunt, concoctu difficiles, cras-
 si, & salsi humoris, plurimi excrementi, maximeque
 recentes, ad usum uictus salubrem inepti, nec appa-
 rent in carne eorum, prædictorum piscium conditio-
 nes, albedo scilicet, & subtilitas, &c. Quos tamen
 si contingat esse, non ilico à captu coquendi sunt, sed
 per dies aliquot seruandi, dum caro mollescat, & ci-
 tra substantiæ corruptionem intremiscat. Id quod fie-
 ri solet, si leuiter sale conspergamur. Quomodo &
 sapidiores euadere Gale. autor est. Inter pisces mari-
 nos, Rogetus, & Sornatus, siue Gornus, non impro-
 bantur, Nam caro eorum & substantia purissima
 est. Deinde Plagitia, & Sola, quorum tamen caro ui-
 scosior est, minusq; frangibilis, ac minus alba, & cras-
 sior: sapore quidem & odore minus delectabiles.
 Merlengo tamen fortè secundus debetur locus post
 Rogetum. Non est enim tantæ crassitiei, & uiscosi-
 tatis, ut Plagitia & Sola, substantia est satis frangi-
 bili, sed consideratis sapore, odore, calore, substantiæ

DE CONSERVANDA

puritate, & mollitie, deficere nonnihil deprehenditur in bonitate à Rogeto & Gornato. id. intelligendum de Halece. Morpha iuuenis satis in bonitate prædictis appropinquat, consideratis tamen conditionibus prædictis, est crassior & uiscosior. Salmones autem, Turboti & Maquerelli, multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multo crassiores, uiscosiores, & difficilioris concoctionis; nec competunt, nisi exercitantur, fortibus, & iuuenibus, idq; si quid salsedinis eis commisceatur, quo uiscositas, crassities, & frigiditas eorum corrigantur. Inter pisces autem dulcis aquæ, consideratis prædictis conditionibus, Perca & Lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, supposito quòd sint pingues, deinde Vendosia, hinc Lopia. Et quamuis Carpa prædictis sit squamosior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem & subtilem, ut Lucius & Perca: sæpiusq; in stagnis reperitur.

Fluuiatiles.

In summa tamen (si cetera pariter adsint) meliores censentur pisces fluuiatiles, capti in aqua petrosa, fluente uersus septentrionem, profunda, multæ agitationis, quo non confluant sordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia suppetat. Cancri autem fluuiatiles & marini multi sunt nutrimenti, non faciliè in stomacho corrumpuntur, sed tardius digeruntur.

Sciendum insuper, pisces recentes corpus humefacere, lac & sperma multiplicare, ualdeq; conferre cholericis

cholericis. Non sunt autem comedendi pisces à forti Piscēs qui
 exercitio, siue labore, nam ita facili in stomacho & quibus
 corrumpuntur. Caueant item sibi ab esu piscium, qui conducāt
 bus stomachus debilis sit, & malis humoribus plenus.
 Nec comedendi sunt pisces simul cum carnibus &
 lacticijs, neq; post alios cibos. Postremò uerò scien-
 dum, pisces crassos, salsos, meliores esse quàm recen-
 tes, attamen longo tempore falsi prauisunt alimenti.
 Pisces etiam laudabiles, leuiter falsi, ac modicè sum-
 pti, appetitum, si quis eos expetat, reuocant & cor-
 roborant.

DE ANGVILLA. CAP. XXXI.

Vocibus anguillæ
 prauæ sunt si cōe-
 dantur.
 Qui Physicū non i-
 gnorant, hæc testifican-
 tur.

Nitū sæpe bibas & rebibendo bibas
 Hic traditur anguillam plurimū nocere uoci-
 bus, & hoc probatur rationibus medicis & Philo-
 sophicis. Anguilla enim piscis est crassus, & leui suc-
 ci, maximè oppilans, multumq; à conditionibus pro-
 bi piscis, præcedente capite relatis, deficiens. Quod
 etiam intelligendum est de Lampetra, Licet Lam-
 petra parua anguillis laudabiliores censeantur, &
 minus periculosa. Non enim habent tantum uiscositatis
 & crassitie quantum anguilla. Hi pisces licet

Anguilla.

Lampetra.

DE CONSERVANDA

Cottio,

ori non ingratum saporem offerant, admodum periculosi sunt. Generatio enim eorum in aqua similis est generationi serpentum in terra, non sine ueneni susceptione. Vnde & Varroni nomen habent, quod anguibus adsimilentur. Quare eorum capita, & caudæ, in quibus uenenum esset, ac similiter interior spina, nullo modo edenda sunt. Bonum est etiam, ut propter uiscositatem uino optimo immersi, in eo ludant donec moriantur. Ac deinde præparentur cum iusculo optimarum specierum, ut solent Apitianæ scholæ sectatores. Conuenit etiam ut ebulliant, primò duabus ebullitionibus in uino & aqua, & illis abiectis, decoquantur deinde ad perfectionem, & fiat iusculum, uel pastillatura, uel assatura, cum salsamento conuenienti cum falsa scilicet uiridi, fortibus speciebus & uino in hyeme, cum debilibus speciebus, agresta & aceto, in æstate. Commodius tamen ab esu huiusmodi piscium abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici, obsunt. sed præcipuum sentiunt nocumentum ex eorum obsonijs, qui arenulas mingere consueuerunt, quoniam illæ anguillari glutino, in calculos cogi & adstringi uideantur. Podagra quoq; laborantibus manifestè officium, nec ullis morbis medentur, sic ut iniquè natura fecisse uideatur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; piscibus indiderit saporem:

**Podagri-
cis.**

Medici omni ex loco, omniq; tempore, & præsertim circa solstitium, anguillas de testantur.

Secundo loco dicitur caseum & anguillam, si comedan-

dantur, plurimum nocere, quod intelligendum est, si magna quantitate sumantur: causæ partim dictæ sum cap. 7. & partim hoc cap. Postremò dicitur, si prædicta cum frequenti potatione uini sumantur, malitiam eorum corrigi. Quod tamen non est intelligendum de uino subtili et penetrante, quia super cibum mali chymi bibere uinum dum comeditur, aut antè, aut post quàm digeritur, est malum, ut testatur Auicen. 3. 1. doctr. 2. cap. 8. Quoniam facit malum chymum in extrema corporis penetrare, unde maximum sequitur nocumentum. Sed intelligendum est de uino forti, non admodum penetrante, sæpe & parua quantitate sumpto, causa bonæ permixtionis ciborū, hoc enim corrigit malitiam eorum, confortat digestionem, digerit humores phlegmaticos & frigidos, quare multum facit ad digestionem casei & anguille.

DE CIBI ET POTVS ALTER-
natione. CAP. XXXII.

INter prandendum, sit sæpè, parumq;
bibendum.

Si sumas ouum, molle sit, atq; nouum,

Hic duo habentur præcepta, Primum est de alteratione cibi & potus, ut scilicet inter prandendum, siue coenandum, alternatim comedatur & bibatur, sæpius potius quàm multum bibendo, minimeq; bruta animantia imitando, quæ tum demum bibunt, cum cibo exaturata fuerint. Ita enim potus melius

DE CONSERVANDA

cibo permiscetur, & cibus mollior ac digestionibus
Potus tri- bilior redditur. Vbi notandum triplicem esse po-
plex. tum, permixtium scilicet, delatium, & sitis sedati-
Permixtio- tiuum. Dicta itaq; de permixtuo potu, habent uerita-
uus. tem. Huius enim debet esse quædam cum cibo alter-
natio. Nec est differendus (saluo tamen aliorum iu-
dicio) ad finem comestionis, siue dum sitis urgeat.
Et maximè conuenit hunc frequentare, quando co-
meduntur cibi acti uel potentia calidi, idq; in ijs qui
uehementius se exercent, panemq; siccum edunt. Po-
tus uerò sitis sedatiuus in hominibus bonæ constitu-
tionis conuenienter ad finem comestionis differtur,
tunc enim est uera sitis, propter aestuationem cibi ca-
lidi & sicci. Nec enim uerisimile est, sitim & famem,
cùm sint appetitus contrariorum, simul urgere. Estq;
Delatiuus hic potus iuxta sitis exigentiam augendus, uel minu-
endus. Atqui delatiuus maximè conuenit completa
prima digestionem, conuenientissimè etiam adhibetur
paulò ante horam suscipiendi alterius cibi. Et præ-
cipuè cùm cibi primo sumpti crassæ fuerint substan-
tiæ, nec est differendus donec sitis oriatur. Præparat
enim stomachum ad suscipiendum cibum sequentem,
& iuuat transitum cibi ad epar à stomacho: neq; ta-
men sumendus est in magna quantitate, ut citò possit
digeri. Nam, ac digestionem non transit ad epar. Et
hoc uerum est, si potus delatiuus non fuerit aqua, in
qua non est necesse expectare digestionem, ante pe-
netrationem eius ad epar. Regulariter autem po-
tus de-

tus delatius, uel etiam permixtius, non debet esse aqua, sed uinum, uel aliquid uino proportionabile, ut cereuisia, uel potus ex cerasis, uel pomis, uel melicratum, ut simile quid, quibus tamen omnibus uinum est melius. Secundo sciendum est, quanto cibus est crassior, siccior, & frigidior, tanto potum permixtium & delatium maiorem esse debere: & contra quanto cibus est calidior, subtilior, & humidior, tanto potum delatium & permixtium minorem. Et quanto cibus crassior, frigidior, & digestionem inobedientior, tanto uinum permixtium, uel delatium, subtilius & fortius. Et quanto cibus subtilior, calidior, & digestibilior, tanto potum esse debiliorem. Vnde fortius uinum, tam cum carnibus bouinis, quam pullinis bibendum est: & fortius bibendum est cum piscibus quam carnis.

Secundum præceptum est, ut ouum edendum, sit Oua. molle & nouum, cuius ratio reddita est cap. 8.

DE PISIS. CAP. XXXIII.

DE CONSERVANDA

Pisam laudandam delegimus ac reprobendam,

Pellibus ablatis, est bona pisa fatis.

Sunt inflatiuæ cū pellibus atq; nociuæ.

Hic agitur de pisis, quæ partim laudantur, partim uituperantur. Laudantur quidem ablatis corticibus, uituperantur uerò si unâ cum corticibus & pellibus comedantur. Hoc namq; modo comestæ, plurimum flatulenti spiritus pariunt, ut ineptissimum censeri iam possit, si hoc modo edantur. Medullarum enim & corticum naturæ discordant. Alterum namq; uentris solutionem & deiectionem molitur: alterum obstruit & constringit, ut testatur Isaac in diætiis uniuersalibus. Vnde fit in corpore motus agitatiuus, inducens torturam & inflationem. Et hoc non pisis modò, uerum etiam omnibus leguminibus cò mune est, ut fabis, phaseolis, lentibus, & similibus, præcipuè tamen habentibus corticem crassiores, ut fabis, & ciceribus nigris. Cortex etiam in omnibus est peioris nutrimenti quàm medulla. Est pisorum genus quoddam album, rotundum, paucioris & tenerioris corticis, quod tamen si citra noxam cum pellibus & corticibus edatur, præstat tamen ab iisdem repurgari. Legumina uiridia & recentia minus habent de cortice, & minor in eis diuersitas est inter corticem & medullam, & facilius digeruntur. Quare nonnullis placet ea magis conuenire sanis corporibus quàm matura & arefacta, sed non est ita, pluri

*Legumi-
na inflant*

matura

marum enim sunt superfluitatum & substantiæ cor-
ruptibilioris, quare minus conueniunt corporibus sa-
nis. Matura uerò arefacta, & à corticibus extimis
expurgata, ad uictus salubris rationem magis faci-
unt quàm recentia, nondum excorticata. Viri-
dia autem arefactis non decorticatis salubriora in-
ueniuntur.

Porrò, quum omnium leguminum substantia in-
flet, concoctioni repugnet, crassique & prauis succi
alimentum in corpus diffundat, non iniuria à uictus
salubris ratione eximitur. Iusculum tamen eorum siue *Erbs*
decoctio eò quòd flatum cum omni & alimenti & *bru.*
concoctionis malitia deponat, uentrem subducatur, uri-
nam cieat, uenarum obstructions tollat, non parum
commoditatis in uictus salubris ratione habere de-
gnoscutur. Cuius proinde usum frequentiore esse cõ-
uenit, quando crassis ac obstruentibus cibis utimur,
& corpora ieiunijs adfligimus. Decoquantur autem
hoc modo: Pisi, Cicera, reliquæ legumina, sub no- *Pisorum*
ctem in aquam feruentem immittuntur, ac primò qui *coctio.*
dem manibus diutinè confricantur: deinde in eadem
per totam noctem macerata temperantur: sequenti
uerò nocte duabus uel tribus ebullitionibus in eodem
liquore decoquantur. Ius decocti, colo transfunditur,
& ad usus reseruatur. De quo, ubi & quantum li-
buerit, accipiendum est, cumque Cinnamomo, & Cro-
co denuo præparandum, nonnihil uini addendo, ac
deinde unica ebullitione decoquendum, spumam auo-

DE CONSERVANDA

ferendo, & sumatur in principio refectionis.

Iusculum uerò, siue brodium, ut uocant, cicerum
& pisorum alborum ac rotundorum, optimum cens-
setur, & naturæ conuenientius, quemadmodum &
tota eorum substantia.

DE LACTE. CAP. XXXIII.

L Acethicis sanum caprinum, post
camelinum,

Ac nutritiuū plus omnib. est asininum.

Plus nutritiuum uaccinū sit & ouinum.

Adlit si febris, caput & doleat, fugiend-
dum est.

**Lactis cle-
stio.**

Heic referuntur præcepta quædam de electio-
ne lactis. Primum est, lac caprinum, heceticis, id est,
consumptis & maceratis, uel feberi hecetica laboranti

Caprinum bus esse sanum, id quod testatur Auicenna 2. Canon.
cap. 444. Lac, inquit, caprinum, & lac asininum
sunt bona hecetica. Et prima 4. Tracta. 3. cap. 6.
Ratio, qui lac caprinum, secundum Auicennam 2.

Canon.

Can. cap. citato, temperatum est, & multi nutrimenti. Lac muliebre est subtilius, frigidius, humidius, **Muliebre** & nature humane, ut dictum est, magis cognatum, uelocius penetrat, citius digeritur, & magis nutrit. Et lac huiusmodi hecticis exhibendum, mulgeri debet, quantum fieri potest, proximè lectum infirmi, ut quàm minimo tempore in aëre moretur, sed sine mora administretur, propterea quòd celerrimè mutari sit aptum. Sciendum tamen lac mulieris aut asine, non semper conuenire hecticis, imò aliquando lac acidum, siue cui butyrum detractum est, iisdem utilius est, quàm lac mulieris aut asine. Primo, quando cum hectica est solutio uentris. Deinde quando est suspitio de coagulatione lactis in stomacho, uel de ardore uehementis febris, uel quando stomachus per se cholericus est, ut lac in choleram conuertat. Tercio, quando cum hectica coniunguntur putrida, & præcipuè, cum in inferioribus fuerint multæ oppilationes. Nam lac acidū restringit uentrē, nec faciliè in choleram conuertitur, ut cui butyrum, per quod faciliè inflammatur, exemptū sit. Nec in putrida febre eadem ratione facile putrescit. Quarto, si stomachus fuerit sordidus, nam in hoc lac faciliè corrumpitur. Quinto si hecticus abominetur lac dulce ac integrū, acidū uerò siue à butyro seiunctū non exhorreat. **Vaccin** tium est, lac uaccinū & ouū magis nutrire, quia alijs pinguiora sunt, & crassiora, ut dicit Auicenna. 2. Can. cap. 444. Lac inquit, omnis animalis, cuius præ-

gnatis

DE CONSERVANDA

gnatio prolixior est prægatione mulieris, est malum: quapropter proportiōabile est illud, quod proximum est, sicut uaccinum. Rhaz uerò 3. ad Manso. cap. 15. sic inquit. Vaccinum lac omni lacte cuiuslibet alterius animalis crassius iudicetur, quod etiam omnibus corporis pinguedinem adipisci uolentibus conuenientius existit. Quartum est, lac nocere febricitantibus & caput dolentibus, cuius causa adsignata est cap. 7.

DE BUTYRO. CAP. XXXV.

Lenit, & humectat, soluit sine febre butyrum,

Heic de butyri proprietatibus & uiribus agitur. Prima est, butyrum lenire, mollificare ac lubricum reddere uentrem sua unctuositate. Secunda est, butyrum humectare: quia ex melioribus partibus lactis compositum est, & ita ei conuenit humectare, quemadmodum

admodum & ipsi lacti, unde extrahitur. Tertia est sol-
uere uentrem, id est, aluum ducere, propter lubricita-
tem quam intestinis inducit. Et has proprietates
etiam ponit Auicenna. 1. Can. cap. 117. Et inducit has
tres proprietates corpori non febricitanti. Nocet enim
corpori febricitanti, quia propter unctuositatem fa-
cile inflammatur, & in febricitante calorem augmen-
tat. Sciendum tamen, quod butyrum, etsi prædictas
proprietates obtineat, ratione tamen nimie humidi-
tatis & unctuositatis, non competit, ut cibus, præfer-
tim si usus eius immodicus fuerit. Ita namque abomina-
tionem parit, & facit ut cibus in orificio stomachi su-
pernaset, & uentrem plus iusto laxat, uomitumque
proritat. Nullo ergo modo butyrum comedendum est, Butyrum
ut cibus immodicè neque immediatè post alios cibos, su-
sed ad condimentum cibariorum satis conuenit.

DE SERO. CAP. XXXVI.

Incidiſſe

DE CONSERVANDA

Inciditq; lauat, penetrat, mundat quoq; serum.

Quatuor hic recensentur proprietates seri, id est, aquæ lactis. Prima est, serum incidere, siue attenuare. Secunda, lauare, id est, abstergere. Tertia, penetrare, & hæc sequitur ex prima. Quarta, mundificare, id est, solvere siue purgare. Et has proprietates refert Auicenna 2. Can. cap. 444. ubi sic scribit: Aqua eius est subtiliatiua, lauariua, & solutiua, & in ipsa non est mordicatio. Rhazes uero 1. ad Mansorem cap. 15. Serum ait bilem expellit rubeam, scabiei quoq; ac pustulis, nec non & pustulis quæ in facie nascuntur, ictericæ etiam, atq; ei cui fortis uini potus nocuit, auxilium præbet.

DE CASEO. CAP. XXXVII.

Caseus est gelidus, stipans crassus quoq; durus. Caseus & panis bonus est cibus bene sanis.

Si non sunt sani, tunc hunc non iungito pani.

Casei proprietates

Hoc loco duo aguntur. Primo referuntur 4. proprietates casei, Prima est, caseum esse gelidum, id est, naturæ frigide, & hoc intelligendum de caseo

caseo recenti, qui frigidus est & humidus, & non de
ueteri, qui calidus est & siccus, ut habet Auicenna 2.
Canon. cap. 127. Potest item intelligi, qui ex sola coa-
gulatione lactis conficitur, absq; alterius rei com-
mixtione. Reperitur enim caseus calidæ naturæ,
stomachum calfaciens, & linguam mordicans ob re-
rum admixtarum commixtionem, uelut caseus qui-
dam uiridis, qui si magna quantitate edatur, uehe-
menter corpus excalet: Secunda proprietas est,
caseum stipare, id est, adstringere, & duram aluum
reddere, & præcipuè ueterem ac multū coaguli ha-
bentem. Tertia est, caseum esse crassum, id est, cras-
sos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis e-
nim caseus ex crassiori et magis terrestri lactis substā-
tia cogitur. Quarta est, caseum esse durum, id est,
duritiem alui efficere. Et hæc eadem est cum secun-
da. Deinde refertur, quòd caseus quamuis solus sum-
ptus sit insalabris, cò quòd ægrè concoquatur, ut di-
ctum est, attamen si modica quantitate misceatur pa-
ni, cum ipso pane fieri digestibilem, aliàs non, & hoc
in corpore sano, in ægro uerò minimè. Plura lege de
hoc supra cap. 9.

CASEVS LOQVITVR.

Ignari medici me dicunt esse nocuum:
Sed tamen ignorant cur nocumenta
feram.

(opem.

Languenti stomacho caseus addit
Si post sumatur terminat ille dapes.

Qui

DE CONSERVANDA

Qui Physicen non ignorant hæc testificantur.

Duæ recensentur utilitates sumpti casei. Prima est, caseum conferre stomacho ægotanti: ubi tamen notandum, non quemuis caseum cuilibet languenti stomacho opem perferre, sed in certis quibusdam casibus omnem caseum nocere, nimirum stomacho raræ texture, & cuilibet stomacho ex longa ægritudine debilitato. Cæterum caseus recens & nouus, pauca uiscositatis calido stomacho opitulatur: quia Rhaze 3. ad Mansorem, cap. 15. teste, adustionem & caliditatem eius reprimit. Confert etiam, propter humiditatem suam stomacho sicco. Talibus uerò stomachis ad modum nocet caseus antiquus, uel ualde acutus, & multi coaguli. Sed stomacho cuius pelliculis multa adherent phlegmata, plurimum conducit caseus antiquus, uel multi coaguli, acrimonia enim sua phlegmata incidit & abstergit. Contra uerò huic recens Casei usus. & mollis caseus maximè nocet. Secunda est, caseum sumptum à cibo ipsum terminare, facit enim descendere cibum in locum ubi uiget digestio, id est, ad fundum stomachi. Ita scribit Rhases 3. ad Mansorem, cap. 15. Veruntamen cum post comestionem, parua ex eo sumitur quantitas, os stomachi corroborat. Satiæcietatem quoq; nimiam, atq; fastidium, quæ ex dulcibus & unctuosius in ore stomachi proueniunt cibis, auferit.

DE MODO EDENDI ET BIBENDI. CAPVT XXXVIII.

INter prandendum sit sæpe parumq; bibendum,

Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Hoc capite duo præcipiuntur. Primo, ut inter prandendum fiat alternatio quædam edendi & hiberni, id est. ut inter edendum alternatim sæpius parum bibatur, neq; eo usq; differatur potus dum uenter cibo expleatur, ut dictum est. cap. 32. Secundo uerò, ut inter prandium & coenam, quoad eius fieri potest, potus euitetur, & hoc si cibus sumptus in stomacho nondum digestus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Impeditur enim & interrumpitur primò sumpti cibi digestio, ac indigestum eum è stomacho descendere contingit, appetitus deiicitur cibi in cœna sumendi, corpus grauatur, & ad dispositionem in qua homo neq; sanus, neq; æger est, inclinatur, siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet:

Vt uites pœnam de potibus incipe cœnam.

Heic docetur, cœnam inchoandam esse à potu. Sunt qui hoc modo exponant. Si uis uitare pœnam, id est, infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ quàm comedas: sed hæc expositio inepta est prorsus ac inualida. Secundum medicos etenim conducibilius

DE CONSERVANDA

est, à cibo coenam auspicari quàm potu. Nec ipsi Angli, quibus præsens liber dicatus est, istum morem siue consuetudinem seruant. Communiter enim quacumq; dici hora bibere uolucrunt, bolum siue morsum panis præsument. Videtur itaq; hunc habere sensum: Incipe coenam à potu, id est, à cibo liquido, & facile digestibili, quemadmodum & Hippo. 2. lib. Aphor. 11. potum usurpauit, ubi sic inquit: Facilius est impleri potu quàm cibus. Ratio autem hæc est, quia si cibus liquidus & facile digestibilis postremo sumatur loco, cùm nocte superueniente fortificetur calor digestiuus, cibus ille liquidus & facile digestibilis longe ante digereretur quàm crassus & cōcoctu difficilis. Qui non inueniens exitum ob cibum crassum nondum digestum, minus aduretur: uel si exierit crassum cibum, nondum ad plenum digestum secum corripiet. Melius est ergo, ut cibus liquidus & facile digestibilis præsumat, ut digestus exitū habeat, nullo repugnante.

Post pisces nuces, post carnes caseus adfit.

Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

**Nuces
post pisces.**

Hoc loco duo imprimis traduntur præcepta.

Primum, ut post esum piscium, casei loco sumantur nuces. Nux enim siccitate sua, impedit generationem phlegmatis, quod ex piscibus generari solet, hinc etiam in iciunio quadragesimali, summo loco exhibi-

exhibentur nuces. Alia ratio, quia pisces, quandoq;
ueneri nonnihil in se continent, difficulter conco-
quuntur & facile putrescunt ac corrumpuntur. Nu-
ces uerò iuuant digestionem, quia sunt mediocriter
calidæ. Alia, Quia quando sunt uenenosi, ut dictum
est, statim nux remedium præstat contra uenenum. Er-
go pisces temperantur per nuces, & sic sanum est,
sumere nuces post pisces.

Secundum, ut post esum carniū sequatur ca-
seus, non nuces. Casus enim facit ut cibus descen-
dat ad fundum stomachi, ubi uiget digestio. Et hoc in-
telligendum de caseo, medium inter recentem & ue-
terem locum sortito. Deinde posteriore uersu osten-
ditur, quòd unica nux, scilicet myristica, natura hūa-
næ profit, bonum enim odorem oris efficit, uisum, e-
par, splenem, & stomachum confortat, & maxime
orificium eius. Secundum Auicennam 2. Can. cap.
306. Sed altera nux, scilicet auellana siue commu-
nis nocet. Auellana quidem, quoniam in ipsa inflatio
est, & generat uentositates in uentre inferiori, & fa-
cit sodam, id est, dolorem capitis, tardæ est digestio-
nis, & excitat uomitum, inquit Auic. 2. Can. cap. 41.
Nux uerò communiis, quia et ipsa facit sodā, difficul-
ter digeritur, infesta est stomacho et maxime calido,
ob caliditatem suam. Diosc. lib. 1. ca. 141. Tertia nux,
scilicet balistæ, est mors, id est, mortē infert, hac enim
homines interficiuntur. Vel intelligi potest de nuce mæ

Caseus:

Auellana:

DE CONSERVANDA

thel, quæ autore Auicē. 2. Cano. cap. 512. uenentum
est stupefactiuum, citò mortem inferens, de qua plu-
ra Rhazes 3. ad Mansorem cap. 30. Serapion cap.
555. de simplici.

Singula post oua, pocula sume noua.

Heic præcipitur ut post cuiuslibet oui recentis
& mollis esum, sumatur haustus, & maximè uini. O-
uum enim recens & molle optimi est nutrimenti &
facilis digestionis, parua quantitate corpus plurimo
reficiens nutrimento. Quod tamen excellentius præ-
stat uitellus eius, ut dictum est cap. 8. Quare uinum,
cùm sit amicum naturæ, facit ut ouum auidius ad
membra trahatur, & citius penetret. Alia causa. O-
uum tardè per meri descendit, quare potus siue ui-
num iuuat eius descensum.

DE PYRIS. CAP. XXXIX.

ADde pyropotum, nux est medici-
na ueneno.

Fert

Fert pyra nostra pyrus , sine uino sunt
pyra uirus.

Si pyra sunt uirus , sit maledicta py-
rus.

Cùm coquis , antidotum pyra sunt , sed
cruda uenenum.

Cruda grauant stomachum , releuant
pyra cocta grauatum.

Post pyra da potum , post pomum uade
cacatum.

Ecphrasis.

Primo uersu docetur post esum pyrorum sumen- Pyra.
dum esse potum uini. Cuius causa reddita est suprâ
cap. 7. Quia pyra generant uentositates & cholicâ,
sanguinem aquositate replent, unde conuenienter cū
eis bibitur uinum , idq; forte & calidum , hoc enim
uentositates discutit , & aquositatem ex esu pyro-
rum consumit. Secundo dicitur , nucem esse medici-
nam ueneno, id est, remedium contra uenenum, ut di-
ctum est cap. 13. Secundus autem & tertius uersus in-
dicant pyra absq; uino sumpta esse uenenum, id est,
natura nocere , cuius caussa reddita est primo uersu.
Attamen non sunt simpliciter uirus, id est, uenenum,
ita enim comesta , mortem inferrent , ac proinde py-
rus ea producens esset maledicta & excidenda.
Quarto uersu innuitur pyra cruda esse uenenum, id
est , nocumentum inferre , faciunt enim ebullitionem
humorum colicam, phlegmata & scabiem. Sit tamen

DE CONSERVANDA

coquuntur, fiunt antidotū, id est, medicina, eo modo quo dictum est supra, cum uino, & maxime post alios cibos sumpta, ita enim adiuuant ficum expulsionem. Quinto uersu dicitur pyra cruda grauare stomachum. Impediunt enim digestionem & inflant, sed cocta releuant ac reficiunt stomachum grauitum, pristinoq; uigori restitunt, Vltimus uersus, duo cominet, primo scilicet, ut post esum pyrorum, sumatur haustus uini, ut dictum est. Deinde uero, ut post esum pomi alui excrementa deiciantur. Auicenna. 2. Canon. cap. 309. Poma inquit, dulcia & acetosa, quando in stomacho inueniunt humorem crassum, quandoq; dponunt ipsum in egestionem. Potest etiam hęc adsignari ratio, quia poma uehementer inflant, uentositatem generant, qui per secessum emititur.

DE CERASIS. CAP. XL.

Si cerasum comedas, tibi confert grandia dona.

Ex

Expurgat stomachum, nucleus lapidem
tibi tollit.

Hinc melior toto corpore sanguis in
est.

Ecphrasis.

Heic enumerantur tria commoda ex esu cerasa- Cerasa-
forum. Primum est, cerasa expurgare stomachum.
Quod quibusdam uerum uidetur, si una cum eis nu-
clei conterantur, hoc enim modo abstergunt & e-
mundant. Secundum est, nucleum cerasorum pe-
culiari proprietate, frangere lapidem in renibus, siue
uesica, si succus eius sumatur, uel lac inde fiat.

Tertium est, carnem cerasorum optimum gene-
rare sanguinem, confortare & impinguare. Et
hoc experientia comprobatur: uidemus enim passe-
res, qui plurimum cerasis delectantur, eo tempore
quo cerasa matura sunt, longe maiora habere epa-
ta, quam aliàs. Vnde colligitur cerasa epar au-
gere & confortare. Heic notandum duplicia esse
cerasa: crassa scilicet, & parua. Crassa rur-
sum duplicia, dulcia nimirum, & Pontica. Dul-
cia omnia & parua insalubriora sunt: facile cor-
rumpuntur in corporibus uermes generantia. Cras-
sa Pontica, Cina uocantur, quæ & ipsa dulcia inue-
niuntur, Quædam enim rubra sunt & mollis carnis,
quæ recentia sunt edenda in principio mensæ: uim ha-
bent abstergendi stomachi, & ciedi appetitus. Alia cina

DE CONSERVANDA

nigra sunt & crassa, dura carnis, & maximè omnium Pontica. quae summo loco in prandio siue coena edenda sunt, quia ponticitate sua in fine mensae claudunt orificium stomachi, eoq; clauso digestio melius & citius peragitur.

DE PRVNIS. CAP. XLI.

FRigida sunt, laxant, multum profunt tibi pruna.

Ecphrasis.

Duae hoc loco adsignantur utilitates prunorum.

Prima est. Pruna infrigida dare corpus. Quare & Portu galenses, cum sint in calidare gione, decoctioni carniū suarum semper commiscunt pruna, & maximè Damasceana.

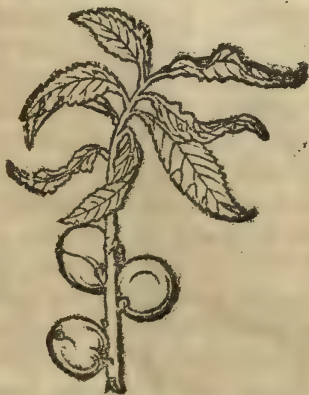
Secunda est, pruna humiditatis ac lentoris sui gratia uentrem subducere: autore Gale. lib. 2. de alimen. facul. id quod de prunis maturis intelligendum est. Crudis enim stypticitas inest, ut testatur Auicenna 2. Can. cap. 541. Et minimum

alimenti

alimenti corpori præstant. Et hæc secunda utilitas, licet multum conueniat prunis Damasenis, quemadmodum & prima, maximè tamen conuenit prunis allatis ex Armenia, quæ reliquis omnibus meliora sunt, & uehementius soluunt, ut testatur Auicen. loco citato. Sciendum autem pruna matura ex usu esse, immatura minimè. Probatissima in his, & naturæ Prunorum conuenientiora sunt, figuræ oblongæ, carne pauca electia, & dura, nonnihil siccitatis participantia. Cortice exteriori tenui, sapore non prorsus dulcia, sed acorem aliquem aut acerbicatem præseferentia, cuiusmodi sunt Damascena, hæc enim humectant, & refrigerant mediocriter: Sunt porro & aliæ multæ prunorum species, quorum tamen usus non est approbandus. Sunt etiam prunella quædam syluestria, parua, dura, acerbaq; & in cibo permolesta, & uentri mouendo idonea: ex quibus fit aqua ad uentrem sistendum commodissima. Conuenit autem ut pruna, pro uentris solutione exhibenda, primò, in aqua frigida, ad breue tempus macerentur. Hoc enim modo præparata magis refrigerant & humectant, choleram inuentam lubricando soluunt: stomachum melius cibo recipiendo disponunt. Pruna humida, recentia, magis alterant: quamuis sint peioris nutrimenti, ac plurius superfluitatum, siccæ magis confortant, & melius alimentum corpori præstant. Et quod dictum est de prunis, aliquo modo etiam intelligatur de cerasis: attamen cerasorum humiditas subtilior est, & minus uiscosa unde minus nutriunt quàm pruna.

DE CONSERVANDA
DE PERSICIS, RACEMIS,
& Passulis. CAP. XLII.

Persica cum musto uobis datur ordi
ne iusto,

Sumere, sic est mos nucibus sociando ra-
cemos.

Passula non impleni, tussi ualet, est bona
reni.

Ecephrasis.

Tria hoc loco traduntur praecepta. Primum
est, ut una cum Persicis bibatur mustum, uel cum mu-
sto exhibeantur Persica. Mustum enim ex calfacit plu-
rimum, & ebullitionem in corpore facit. Persica ue-
ro fri-

rō frigiditate sua hanc ebullitionem & calfactionem
 tollunt: Persicis contrā, quia uehementius refrige-
 rant, meritō adhibetur mustum, hoc enim calore sua
 frigiditatem eorum, ne stomacho noxam inferant,
 cōtemperat & mitigat. De Persicis dictum est suprā
 cap. 7. Secundum est, ut racemi edantur cum nu-
 cibus, quod equidem de nucibus siccis & antiquis in-
 telligendum est. Virides enim & recentes nuges, per
 se salubres censentur, Antiquæ uerō & siccæ excel-
 lenter exiccant, & propter unctuositatem suam fa-
 cile in corpore inflammantur: quare unā cum eis ra-
 cemos edere conuenit. Hi enim inflammationi & ex-
 iccationi humiditate sua resistunt. De nucibus copio-
 se dictum est cap. 13. Tertium est, Passulas, id est,
 uuas passas officere spleni, quia obstruunt eum: Vti-
 les autem sunt renibus, urinam enim prouocant, re-
 nes lauant, & abstergent. Renes namq; multa aquo-
 sitate ad sese ducta mundantur. Et de his satis dictū
 est suprā cap. 9.

DE FICVBVS.
 CAP. XLIII.

S Crofa, tu-
 mor, glandes, ficus, cata-
 plasmate ce-
 dunt,

Iune

DE CONSERVANDA

Iunge Papauere ei contrafacta foris tenet
ossa.

Ecphrasis.

Hic duæ recensentur commoditates ex emplastro ficuum. Prima est, ficum decoctam in aliquo liquore, uidelicet in aqua, & superpositam humidam, curare hasce tres ægitudines. Scrophulas nimirum, glandes, & tumores. Per scrophulas uerò, quas græci *χοιρὸν ἄξ*, latini strumas uocant, intelliguntur inflationes sub mento circa collum. Dicitur scrofula à scrofa, id est, sue, siue porca, uel quòd hæc ægritudo porcis, ob uoracitatem plurimum accidat. Vel quòd figura eius ut plurimum porcis ad similetur, teste Auicenn. Phen. 3. 4. Tracta. 2. cap. 9. Per glandes uerò intelliguntur apostemata, quæ serè sub axillis & inguinibus enasci solent. Per tumores possunt intelligi inflationes in qualibet corporis parte. Et hisce apostematibus curandis & maturandis decoquenda est ficus in aqua, ipsi aquæ commiscendo parum aceti. Hoc enim ad penetrationem uirtutis ficus plurimum facit. Decoctione autem facta, ficus in mortario conterende sunt, ac deinde aquæ in qua ebullierunt commiscende. Cataplasma propriè uocatur medicamentum confectum ex plantis uiridibus contusis, uel iisdem ad mollitudinem usq; in aqua decoctis. Vnde uersus:
Tunc cataplasma facis, cum succum ponis & herbam.

Secunda est, ficum cum papauere in cataplasma
redactam

reductam retinere ossa fracta. Simul autem decoquenda sunt in aqua absq; aceto, ac deinde conterenda: hinc aqua decoctionis eorundem addenda, & ita superponenda. Causa uidetur esse, quod papauer stupefaciat, unde tollitur dolor, qui accidere solet in fractione ossium, & prouocet somnum. Ficus quoq; trahit humiditates ad exteriora, quibus ad ossa attractis illa retinentur quidē & sanantur, sed nunquam ferē coalescunt. Nonnulli pro, tenet, trahit, habent, & ita sensus est melior. Papauer porrò triplex est, album scilicet, nigrum, & rubrum. Rubrum syluestre, est uenenosum, in aruis inter frumenta nascitur. Iuuenes solent conterere folia florum, & inde conficere atramentum.

Vermiculos, ueneremq; facit, sed cuili. Pediculos bet obstat.

Ecphrasis.

Duae heic traduntur operationes ficuum. Prima est, ex comestione earum, in corpore humano uermiculos, id est, pediculos nasci. Et hoc maximè intelligendum de ficubus siccis, ut refert Auicenna. 2. Canon. cap. 233. Causa est. prauitas & corruptio humoris inde generati. Vel alia causa adsignari potest, quod scilicet ficus multum sudorem prouocent, unde sequi solet interdum pediculorum generatio. Secunda est, quod ficus appetitum moueat coeundi, generant enim uentositatem, qua erigitur uirga, suntq; multa

DE CONSERVANDA
 multarum superfluitatum, & sperma augmentantē
 DE AESCVLIS. CAP. XLIII.

Multiplicant uictum, uentrem dant
 æscula strictum,
 Escula dura placent, sed mollia sunt me-
 liora.

Nespila. Recensentur hoc loco due esculorum utilitates.
 Prima est ea multiplicare mictum siue urinam. In-
 ducunt enim feces, & ita secum aquositas multitudi-
 nis urinae caussa est. Vel potest reddi ratio similis illi
 quæ

quæ habetur apud Hippoc. lib. 4. Aphorif. 83. Mi-
 ctio noctu plurima facta, paruum significat deiectionis **Mictio**
 nem: & uice uersa. Caussa est, teste Philotheo, noctis
 quoniam multa eademq; collectior facta est digestio **multa,**
 in epate, & ex aduerso materia deriuauit, & ob hoc
 multa urina deducta est, parum autem stercoris:
 & uice uersa, si multa stercoris deiecto fiat, pauca
 erit per urinam, ob eandem causam, quoniam pauca
 facta est digestio & ob hoc pauca etiam urina. Sea-
 cunda est, escula constipare uentrem, & hoc acci-
 dit ob stypticitatem & ponticitatem eorum. Ex quo
 infertur escula dura esse bona, quia constringant uen-
 trem, & ob id prodesse uentri nimium laxato, sed
 mollia escula duris præstare, quia nutrant, & uen-
 trem minus adstringant.

Sciendum tamen, escula minus conuenire ut alimen-
 tum quàm poma, pyra, Persica, ficus, & similia, quod
 satis deprehenditur ex austeritate saporis & duri-
 cie, substantiæ postquam in arbore maturuerunt. Par-
 e è itaq; eis, & magis ut medicamine, quàm cibo, uten-
 dum. Ob stypticam tamen facultatem, quam ualidissi-
 mæ in sese continent, plurimū in uentris fluxu sistendo
 ualent. Sed quia in arbore minus quàm ut edi possint
 mollescunt, ante quàm præmollienda sunt, ita namq;
 stypticitatem remittunt, & sapidiora fiunt.

DE MUSTO. CAP. XLV.

Prouocat urinam mustum, citò sol-
 uit, & inflat. **Hic**

DE CONSERVANDA

Hic tres musti uirtutes referuntur. Prima est, ipsum ciere urinā, quia insunt in eo feces terreae, & nitrosae, ac proinde cum in uesicam descenderint, ipsam mordicant, quare uesica eas citius expellere nititur. Intelligendus est autem uersus de musto, habente feces mordicantes, & non quolibet: cuiusmodi nō nulla esse deprehenduntur ex Rhenensibus. Mustum enim cuius feces crassae sunt, non mordicantes, oppilando urinam magis impediunt, ut dictum est cap. 26. Secunda est, Mustum citò soluere siue laxare uentrē, idq; ob eandem causam, quae iam dicta est. Tertia est, Mustum parere inflationes, & hoc propter ebullitionem quam in corpore facit: Inde enim proueniunt uentositates. Sed de his omnibus satis cap. 26.

DE CEREVISIA ET ACETO.

CAP. XLVI.

CRassos humores nutrit cereuisia, uires
Praestat, & augmentat carnem, generatq;
cruorem, Pro-

Prouocat urinam, uentrem quoq; mol-
lit, & inflat.

Frigidat & modicum, sed plus deficcac
acetum.

Frigidat, emaceratq;, Melanch. dat, sper-
ma minorat,

Siccos infestat neruos, & pinguia siccac.

Octo imprimis hoc capite recensentur proprie-
tates cereuisiæ. Deinde agitur de quinq; proprietati-
bus aceti. Prima ergo cereuisiæ proprietas est,
quòd in corpore crassos gignat humores. Idque maxi-
mè respectu uini. Secundum materiæ uerò uarieta-
tem unde conficitur, alias atq; alias in sese uel increas-
sandi, uel extinuandi humoris rationes adsumit. Cere-
uisia enim ex crassiori substantia, crassiores humo-
res generat, ex tenuiori uerò, tenuiores. Secunda
est, cereuisiam augmentare uires, id quod intelligen-
dum de cereuisia ex optimis granis confecta, & pro-

DE CONSERVANDA

bè cocta, cuiusmodi est cereuisia Ostiensis. Hæc enim multum nutrit, & uires auget.

Tertia est, augmentare carnem, & hoc propter multam eius nutritionem. Quarta est, multiplicare sanguinem, eadem de causa. Et hæ tres ultimæ proprietates ueræ sunt, si intelligantur de cereuisia antiqua, probè cocta, & ex optimis granis confecta. Quinta est, prouocare urinam. Sexta, laxare uentrem, Quæ duæ proprietates potissimum intelligendæ sunt de cereuisia clara, cui plurimum lupuli incoctum sit, cuiusmodi est cereuisia Hamburgensis, quæ prouocat urinam, & laxat uentrem propter lupulum. Minimè tamen conuenit hominibus imbecillioris cerebri, facile enim ex ea ob lupuli multitudinem inebriantur. Septima est, inflare uentrem: quod intelligendum de cereuisia cui decoctione cocta: cuiusmodi est Coyta Holandiæ, quæ maximè inflat & oppilat, plurimumque impinguat. Octaua est, cereuisiam nonnihil in frigidare, cuiusmodi est Cereuisia Holandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, & Flandriæ, qua plebei uulgares utuntur. Et hæc proprietas potissimum ueritatem habet, si ad uinum respicias.

*Cereuisia
confectio.*

Sciendum autem, cereuisiam fieri posse ex aena, hordeo & frumento. secundum uerò materiæ rationem, diuersa ei inducitur qualitas & constitutio. Nam quæ conficitur ex hordeo, frigidior euadit, quia hordeum frigidum est. Quæ autem ex hordeo

Et auena, minus oppilat, minus uentositatum generat, minusq; nutrit. Quæ ex frumento, calidior existit, magis nutrit, & magis oppilat.

Cereuisia quo crassior, eo deterior, & quanto subtilior, tanto melior. Pessima cereuisia quæ conficitur ex rebus inebriantibus, utpote ex lolio, hæc enim maxime capitis dolorem generat, & nervos lædit.

Secundo deinde loco recenseantur quinque proprietates aceti. Prima est ipsum exiccare, quia est fortis exiccationis, autore Auicenna lib. 2. Tact. 2. cap. 78. Quare Medici præcipiunt, tempore pestis uti aceto in cibo & potu. Auicenna enim 3. 1. doct. 5. cap. 1. de eo sic inquit: Aceto præterea in cibo & potu uti in pestilentia, est nocumenti ipsius securatio. Secunda est, acetum ex proprietate infrigidare. Tertia est, emacerare hominem, id est, macrum reddere, Quia exiccat, & hoc maxime uerum est, si intelligatur de aceto, quod ieiuno stomacho sumitur, ut test. Auic. Phen. 3. 1. doct. 4. ca. 5. Assiduus tamen usus aceti in ieiunio, multa incommoda adfert, uisum enim debilitat, pectus offendit, tußim comouet, stomachum, epas, nervos, & iuncturas uehementer lædit. Iuncturas quidem articularib. dolorib. tremorib. & paralyfi infestans. Quarta est, Acetum generare melancholiã, humores enim infrigidat et exiccat. Quinta est, acetum imminuere, et extinguere sperma, quia exiccat, infrigidat, et emaciat. Et has proprietates aceti, refert Rhaz. 3. ad Mans. ca. 17. Acetum, inquit, frigidum est, et

DE CONSERVANDA

ficcum, quod & maciem efficit, & uirtutem destruit, sperma quoq; minuit, bilemq; corroborat nigram, rubeam uerò bilem, & sanguinem debilitat, cibosq; quibus admiscetur, subtiliat.

Vltimo uersu tria comprehenduntur. Primum est, acetum nocere macris, Ratio, quia exiccat, & ita maciem auget. Simile enim additum suo simili, facit ipsum furere, & constitutio lapsa, per contrarium curatur, per simile uerò deterior redditur. Secundum est, acetum nocere neruis, ut dicit Auicenna. 2. Can. cap. 78. Tertium est, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita est.

DE RAPIS. CAP. XLVII.

Rapa iueat stomachum, nouit producere uentum.
Prouocat urinam, faciet quoq; dente
ruinam.

Si

Si malè cocta datur, sic torrio tunc generatur.

Hic tria enumerantur imprimis raporum commoda, siquidem probè percoquantur, & unicum deinde nocumentum. Primum commodum est, rapa iuuare stomachum, ut quæ facîle digerat ac ferat. Secundum est, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur. Tertium est, prouocare urinam. Auerrois præterea testatur mirabilem habere proprietatem, ad illuminandos oculos. Nocumentum uerò raporum est, quod frequens eorum comestio dentibus noceat.

Vltimo porrò uersu traditur, rapa crudiora Rapa. torsiones & tormina parere, inflant enim uehementius, & stomachum infestant, nonnunquam etiam mordent illum, teste Galen. lib. 2. de alim. facul unde uersicalus uulgatus:

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis.

Caudæ raporum fortiter uentrem soluunt. Inter radices omnes, quæ quidem edendo sint, rapa maxime conueniunt corporis nutritioni, quod satis ex saporis iocunditate deprehenditur. Hæc enim natura est omnium eduliorum, ut amara & pungitiua minus alimentum corpori præstent, Dulcia uerò maius. Rapa autem cum radicibus alijs sunt dulciora, minusq; pungant, consentaneum est, maius alijs præstare alimentum, magisq; in uictus salubris ratione conuenire, Attamen sanguinem generant crassum, & melans

DE CONSERVANDA

cholicum, si digestiua uirtus imbecilla fuerit. Conuenit aut ut à prima decoctionis aqua sequestrata, bis percoquantur. Cruda enim nullo modo sunt edenda. Venerem stimulant, & urinarios meatus emundant.

DE MEMBRIS ANIMALIUM.

CAPVT XLVIII.

E Geritur tardè cor, digeritur quoq;
durè,

Atq; idem stomachus, tamen exteriora
probantur.

Reddit lingua bonum nutrimentum me-
dicinæ,

Concoctu facilis pulmo est, citò labitur
ipse.

Est melius cerebrum gallinarum reli-
quorum.

Quinq; adnotantur hoc loco de membris animali

um. Primum est, cor tardè & digeri, & per inte Cor.
stina descendere. Caro enim eius melancholica est, cu
ius natura est agrè concoqui, & tardissimè deiici.
Gal. lib. 3. de alim. facul. Cor substantia sua fibrosa du
raq; est caro, ideoq; non sine magno negotio confi
ci potest, tardeq; commeat. Rhazes 3 ad Man. ca. 11.
Cor, inquit, calidum est, & duræ substantiæ, quod
& tardè digeritur, neq; multum nutrit.

Secundum est, & stomachum similiter malè esse Stoma
concoctionis, & tardi descensus. Est enim membrum chus.
neruosum & cartilaginosum, neq; generat bonum
sanguinem. Additur tamen: eundem in extremitatib.
nimium in fundo & orificio facilius concoqui, in il
lis etenim partibus magis carnosus est, et pinguior.

Tertium est, linguam esse boni nutrimenti, & ma Lingua.
ximè circa radicem, teste Auic. 2. Can. cap. 146. Ra
tio, quia facilis est concoctionis & carnosæ. Inter o
mnium animalium linguas faciliè primam laudem ob
tinet porcellorum, hæ siquidem ablata pellicula cir
cumcingente, carni aprinæ æquiparantur, id quod
structores & prægustatores principū nō ignorant.
Lingue bouinæ, ob nimiam humiditatem parum in
uictus salubris ratione comedantur: quare Apitij et
delicatuli ijs usuri, antequam assentur, inserunt ga
rryophilla, quo humiditas illarum temperetur, & e
dendo aptiores fiant.

Quartum est pulmonem faciliè concoqui, & per.
intestina descendere, idq; obraritatem & mollitiem.

Pulmo.

DE CONSERVANDA

Veruntamen nutrimentum non satis conuenit naturæ humane, quia exiguum est, & phlegmaticum, ut testatur Auicē. 2. Can. cap. 568. Pulmo autem aritis, licet minime ut cibus conueniat, bona tamen medicina est, quia sanat excoriationem calcanei ex calciamento, si calidus imponatur, teste Auic. ibidem.

Cerebrū. Quintum est cerebrum gallinæ, inter omnia esse præstantissimum, de quo Auic. 2. Can. cap. 129. scribit, conferre fluxui sanguinis narium. Cum sale autem & speciebus comedenda sunt, Pituitosa existunt, & nauseam concitant. Pullorum uerò cerebra, scribunt medici, conferre memoriæ. Cerebra porcorum naturæ sunt inimica, sed cerebrum ouis, leporis, & cuniculi, cum sale & speciebus edi conceditur. Plura de hoc supra cap. 9.

DE SEMINE FOENICULI.

CAPVT XLIX.

Semen Foeniculi pellit spiracula culi.

Foeniculum.

Hic agitur de semine Foeniculi, quod Marathrum græcis dicitur. Expellit hoc, & dissoluit uentositates, quia calidum est, & siccum, ac carminatiuum. Ex esu uerò seminis foeniculi, utilitates promanant. 4. Primo enim confert febribus, deinde pellit uenenū. Tertio mundificat stomachum. Quarto uisum acuit, unde uersiculi uulgati:

Bis duo dat Marathrum, febreis fugat atq; uenenū,
Et puro

Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutū.

Harum utilitatum meminit & Auicenna 2. Canon, cap. 281. ubi inter alia refert & Democritum existimasse, uermes uenenosos, siue serpentes, recentis Fœniculi semine pastos, senectam exuere, oculorumq; aciem, succo eius reficere, ubi uerno tempore cauernas suas reliquerint. Vnde intellectum est, hominum quoq; caliginem præcipuè eo releuari, inquit Plini. lib. 20. cap. 23. Legatur idem lib 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. Nicander sub exordium theriacorum: Non tamē ut cibo fœniculo utendum est, sed magis ut medicamine, tardius enim digeritur, prauum & exile nutrimentum præstans. Adhiberi autem aliquando solet ad corrigendam quorundam ciborum prauitatem & maliciam: quemadmodum enim lactucæ additur interdum petroselinum, ut frigiditas & humiditas eius contemperentur, ita & fœniculus nonnunquam unā cum cucurbitis, aut rapis concoquitur, ad malitiam eorum imminuendam.

DE ANISO. CAP. L.

EMendat uisum, stomachum confortat Anisum,
Copia dulcoris anisi fit melioris.

Hic duæ referuntur utilitates anisi. Primum est confortare uisum. Secundum uerò & stomachum. Anisum enim emundat stomachum à phlegmatibus, & calfacit. Eadem etiam ratione confert uisui, quis

Anisum.

DE CONSE RVANDA

nihil æquè nocet uisui ac immundities stomachi, quia à stomacho immundo eleuantur fumi immundi, qui oculis nocent, perturbando spiritus uisuos, & hæc maximè præstant Anisum dulce. Præter has Auicenna 2. Canon. capit. 1. longè plures utilitates recenset. Anisum, inquit, est apertiuum, dolorum sedatiuum, uentositatum resolutiuum, abscindit sitim, factam ex humiditatibus falsis, & confert oppilationi epatis & splenis, generatæ ex humiditatibus. Prouocat urinam & menstrua, emundat matricem à fluxu humiditatum albarum, uenerem stimulat, & aperit oppilationes renum, uesicæ & matricis.

DE SPDOIO. CAP. LI.

SI cruor emanat, spodium sumptum cito sanat:

Spodium.

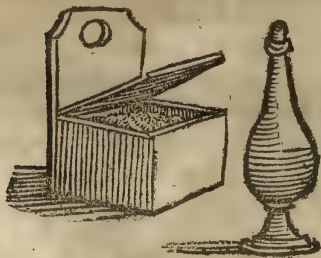
Traditur hoc loco Spodium sanare fluxum sanguinis; habet enim uirtutem propriam confortandi epatis. Epate autem, qui fons & origo est sanguinis, corroborato, melius ab eodem sanguis retinetur. Auicenna 2. Canon. cap. 617. testatur spodium esse radices cannarum adustas. Dicitur enim, inquit, quòd ipsæ aduruntur propter frictionem suarum extremitatum, cum uentus eas prestat. Simon uerò Ianuensis dicit Spodium esse rem, cuius origo nos lateat. Rest, inen adusta uidetur, & diuisiones cannarum adustarum. Confert autem non modò nimio sanguinis

sanguinis fluxui, uerum etiam uentris, & uomitui, teste Rhazez. ad Mansorem cap. 36. Confert etiam febribus acutis, & siti, confortat cor, & confert tremori eius calido, & syncope facta ex effusione cholerae ad stomachum, ut habet Auicenna loco citato. Et sicut spodium rationem habet siue respectum epatis, ipsum confortando, ita sunt & aliae medicinae quae habent similem aspectum & proprietatem confortandi alia membra singularia, ueluti Macis cor, Moschus cerebrū, Glycirrhiza pulmonem, capparitis splenem, & galanga stomachum, unde uersus:

Gaudet epar spodio, mace cor, cerebrum quoq; Moscho.

Pulmo liqueritia, splen. cap. stomachusq; galanga.

DE SALE. CAP. LII.

VAs condimenti praeponi debet edenti.

Sal uirus refugat, rectè insipidumq; sapo-
rat. Nam

DE CONSERVANDA

Nam sapit escam malè, quæ datur absq;
sale,

Vrunt res falsæ uisum, semenq; mino-
rant.

Et generant scabiem, pruritum siue ri-
gorem.

Hoc loco tria discutiuntur. Primo ponitur præ-
ceptum generale, nemini hactenus non obseruatum,
ut uidelicet uas condimenti, id est, salis, quod sali-
num dicitur, primum in mensa apponatur, iuxta uulo-
gatos hosce uersiculos:

Sal primò poni debet, primòq; reponi,

Non bene mensa tibi ponitur absq; sale.

Sal. Secundo recensentur duo commodæ salis. Pri-
mum est, salem resistere ueneno. Cuius duplex po-
test assignari causa, uel quia sal exiccatum cum sit,
siccitate sua exiccet humiditates, unde sequi solet cor-
ruptio. Galenus libro 11. de simp. Med. facult. Nam
sal, inquit, quicquid in corporibus humidum inest, id
quodammodo absument, & quod reliquum est substan-
tiæ solidæ, adstrictione contrahit, ac proinde etiam
conditura sua carnes seruat, & à putredine tuctur:
uel quòd sal exiccet & reprimat humiditates à cor-
pore extrahendas, porosq; claudat, & per conse-
quens penetrationem ueneni, quæ fieri solet per po-
ros, prohibeat. Secundum est, salem cibus sapo-
rem inducere. Nam quotidiano discimus experimen-
to, nulla cibaria sine salis commixtione sapere.

Tertio

Tertio loco enumeratur & nocumenta salis siue cibariorum nimis salforum. Primum est ea urere, id est, lædere uisum, & itidem duplex causa adsignari potest, uel quòd res nimium salse uehementer exiccantes inimicæ sint oculis, uisus instrumentis. Oculi enim sunt de natura aquæ, ut testatur Aristot. cap. 2. de sensu & sensibili: uel quòd cibaria admodum salsa, pruritus excitant & mordicent, à cibarijs autem mordicatiuis in stomacho existentibus eleuantur & sumi mordicatiui, mordicatione sua oculis plurimū nocentes, ipsosq; rubefacientes. Vnde uidemus ebullientes salem rubros ferè habere oculos. Secundum est, cibaria salstiora imminuere sperma. Quia multum exiccant omnes humiditates, unde etiam sperma exiccatur & imminuitur. Tertium est, generare scabiem, quia sal humorem gignit acutum, mordicatiuum, & adustum, unde scabies nascitur. Quartum est, augere pruritus, quia generat tumorem mordicatiuum & pruritiuum. Horum 4. nocumentorum meminit Rhazes 3. ad Mansorem ca. 17. Eorum, inquit, sanguinem, qui multam ex eo sumunt quantitatem, adurit, uisum quoq; debilitat. atq; sperma minuit: generat pruritus & scabiem. Per salsa præterea gignunt serpiginem, impetiginem, morpheam, & lepram in dispositis, & uias urinae diu continuata excoiāt. Moderatè tamen salsa fastidium auferant, ciborum adpetentiam faciunt, atq; acuiunt.

DE CONSERVANDA

DE SAVORIBVS.

CAPVT LIII.

Hl feruore uigent tres, falsus, amarus, acutus.

Alget acetosus, sic stipans, pōticus atq;
Vnctus & insipidus, dulcis, dant temperamentum.

Ecphrasis.

Hoc loco recensetur cuiusq; saporis qualitates. Et primo dicitur hos tres, falsum, amarum, & acutum, calfacere corpus utentis. Dein hos treis: acetosum, stypticum, & ponticum infrigidare. Tertio uerò loco, hosce tres: unctuosum, id est, pinguem, dulcem, & insipidum, quem Græci ἀπὸ τοῦ, id est, qualitatis expertem, esse temperatos, adeo ut corpus neq; refrigerent neq; excalfaciant. Auicenna
2. Canon. Tract. 1. cap. 3. Octo sunt inquit, ueri sapes, qui sequuntur insipidum, ut sunt dulcedo, amaritudo, acuitas, salsedo, acetositas, ponticitas, stypticitas, & unctuositas. Enumerando tamen insipiditatem pro sapore, sicuti fit hoc loco, erunt nouem sapes. Accipitur autem sapor pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Horum tres sunt calidi, falsus scilicet, amarus, & acutus. Auicenna ibidem. Acutum, inquit, est calidius, dein amarum, ac dein falsum, quoniam acutum est fortius ad resoluendum, incidendum, & abstergendum, quàm amarum, & inde falsum est

Sapores
octo.

Sapor.

sum est sicut amarum confractū cum humiditate frigida. Tres sunt frigidi, scilicet acetosus, stipans, id est, stypticus, et pōticus. Ponticus tamē cæteris frigidior, dein stypticus, hinc acetosus. Et propter hoc in omnibus fructibus qui dulcescunt, prius est ponticitas uehementis frigidationis, dein postquam per calorem solis digestiuium, aliquo modo digesti sunt fructus, sentitur in eis stypticitas, & declinant ad acetositatem, sicut agresta, & tandem dulcescunt. Acetosum Acetosum uerò quamuis sit minus frigidum quàm stypticum, tamen propter subtilitatem & penetrationem suam in pluribus maioris est infrigidationis. Pomicum Pomicū, & stypticum, eodem Auicenna teste, sunt in sapore propinqua, sed stypticum nihil contrahit linguae præter superficiem extimam. Pomicum uerò contrahit & exasperat, & superficiem extimam, & interiora eius.

Postremo uerò, saporum tres sunt temperati, id est, non excedentis caliditatis siue frigiditatis, dulcis scilicet, unctuosus, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, sicut dicit Rhazes 3. ad Mansorem ca. 1. Porro unicuique saporis propriæ adsignantur operationes, sicut testatur Auic. & Rhazes.

Operationes enim dulces, inquit Auic. sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, et natura diligit ipsum, & uirtus attractiua attrahit ipsum. Et Rha. inquit: qui dulci usus fuerit, multa bilis in eo generatur.

DE CONSERVANDA

generabit & sanguinis multitudo, oppilationes quoque generat, & apostema in epate & splene: & precipue si hæc membra ad hoc fuerint preparata, uentris itidem fluxus ex eo sequitur, & molliciat stomachum. Pectori uero & pulmoni confert, corpus itidem impingat, & augmentum spermatis tribuit.

Operationes uero amari (secundum Auic.) sunt abstersio, & exasperatio, secundum Rhazen, amarum calfacit & desiccatur fortiter, citoque sanguinem ad adustionem & malitiam perducit, bilem quoque rubeam in sanguine augmentat.

Operatio pontici, iuxta Auicenni sententiam, est contractio, si ponticitas fuerit debilis, aut expressio, si fortis.

Operationes stiptici, secundum Auic. sunt contractio, inspiratio, induratio, & retentio. Secundum Rhazen uero, stipticum corpus infrigidat, & desiccatur, carnum quoque ac sanguinis minorationem facit, si quis eo multoties utatur, stomachum confortat, ac uentrem secundum plurimum constringit, & sanguinem generat melancholicum. Videtur autem Rhaz. Ponticum sub stiptico comprehendisse, quia de Pontico nihil expressit.

Operationes unctuositatis, secundum Auic. sunt lubricatio, lubrificatio, & coctio, id est, digestio parua. Secundum Rhaz. unctuosum stomachum molliciat, & uentrem fluere facit. Ac satietatem adfert, ante quam homo cibi quantitatem sibi necessariam adsumat,

mat, & calfacit, maximè tamen febricitantes, uel habentes epar, uel stomachum, calida. Corpus preterea humectat atq; lenit. Phlegma uerò auget, & coagulationem reddit hebetem, & auget somnum.

Operationes acuti, secundum Auicennam, sunt resolutio, incisio, & putrefactio. Secundum Rhazen uerò, acutum calorem auget, & corpus uelociter inflammatur, ac sanguinem adurit, ipsumq; prius in bilem mutat rubeam, postea in nigram.

Operationes falsi, secundum Auicennam, sunt abstergio, ablutio, exiccatio, & prohibitio putrefactionis.

Operationes acetosi secundum Auicennam sunt infrigidatio & incisio. Secundum uerò Rhazen, acidam bilem rubeam & sanguinem reprimit, atq; uentrem stringit, si stomachus & intestina munda fuerint. Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, uentris efficit fluxum, & corpus infrigidatur, uirtutem quoq; debilitat digestiuam, propriam in epate. Nervis uerò, & neruosis membris nocumentum adfert, & corpus desiccatur, uirtutem autem appetitiuam excitat. De operationibus insipidi, dicit Rha. aliquod esse insipidum, quod magis nutrit, scilicet quod aquaolitati uicinum est. Aliud uerò, quod temperatè infrigidatur, cum quo multa fuerit humiditas, humectabit. Cum autem fuerit siccum, desiccabit.

DE VIPA. CAP. LIIII.

BIs duo uipa facit, mundat dentes,
dat acutum

L

DE CONSERVANDA

Visum, quod minus est implet, minuit
quod abundat.

Quatuor hic recensentur commoda uipæ. Primum est, uipam mundare dentes. Quia propter panem diutius dentibus inhaerentem quam uinum sine pane, limositas illa dentibus inhaerens, unde luridi dicuntur dentes, à uino melius consumitur & abstergitur. Secundum est, uipam acuere uisum, quia reprimit malos fumos ad cerebrum ascendentes, ac sua commixtione spiritus uisui obfuscantes. Digerit enim materias malas stomacho inhaerentes. Tertium est, uipam cruda digerere, quia claudit orificium stomachi, & confortat digestionem. Quartum est, uipam superflue digestum ad temperamentum reducere. Et hoc maximè ueritatem habet de uipa panis cum uino, dum modo panis primo sit assatus, aut
Vipa. supra prunas exiccatus. Vipa dicitur uulgo, ein wein suppe.

DE DIAETA. CAP. LV.

OMnibus adfuetam iubeo feruare
diætam,

Approbo sic esse, ni sit mutare necesse.

Hippocrates testis, quoniam sequitur
mala pestis,

Fortior est meta medicinæ certa diætâ,

Quam si non cures, fatue regit, & male
curas.

Heic præcepta quædam traduntur de diætâ. Quo-
rum primum est, omnibus conuenire, ut seruent con-
suetam diætâ. Per diætâ uerò intelligitur admini-
stratio cibi & potus. Ratio est, quia transgressio à
consuetudine nocet nocummo magno. Consuetudo
enim est altera natura, quod ergo diu adfuetum est in-
naturam ferè transiuit, quemadmodû igitur naturam
custodire oportet, ita & consuetudinem, præcipuè si
laudabilis fuerit. Et quemadmodum seruanda est con-
suetudo administratio cibi & potus, ita & consuetudo
aliarum rerum non naturalium eadem ratione. Un-
de si quis consuetus multum laborare, uelit hanc con-
suetudinem immutare, ocioq; indulgere, minus ue la-
borare, uel aliud laboris genus adsumere, idq; alio
tempore & modo, ille proculdubio multum ex hoc de-
bilitabitur. Idem intelligendum de cibo & potu, som-
no & uigilia, repletione & inanitione, & animæ ac-
cidentib. In quibus omnibus obseruanda est consuetu-
do, si sit laudabilis, uel parum laudabilis, siue in differe-

DE CONSERVANDA

rens in bonitate & malitia, respectu illius ad quod fieri debet permutatio.

Sciendum autem hoc loco debiles & senes facilius ferre consuetos labores, quàm fortes atq; iuvenes inconsuetos, id quod his uerbis confirmat Hippo. lib. 2. Aphor. 49. Qui consueti solidos labores ferre, & si fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod uerò dicit inquit Philotheus, tale est. Sunt autem quidam, hic quidem senex, hic autem in uigore ætatis, uterq; incipit fodere terram, & seni quidem fodere bene cedit, illi autem qui in ætatis uigore est, minimè, illi quidem ob consuetudinem, etsi imbecillis, huic autem ob inconsuetudinem, etsi robustus sit.

Notionem enim uniuersalem esse oportet, quòd exercitatae partes alijs fiunt robustiores, & propter hoc faciliè subeunt consuetos labores. Secundum est, malam pestem, id est, maximum incommodum sequi permutationem consuetæ diætæ, ut testatur Hippoc. lib. 2. de uictus rat. in morbis acu. nisi fuerit necesse eam permutari, quando est illaudabilis, ita ut inde sequantur pessimæ ægritudines, qualis est prandium siue coenam prauis cibus terminare. Huiusmodi enim consuetudinem necessarium est corrigi & permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinatè. Nam omnis subita mutatio uehementer nocet, maximè si à consueto ad inconsuetum fiat permutatio.

Subita
mutatio
nocet.

Deinde etiam necesse est eam permutari, ne si forte ad

tē ad inconfucta fiat translatio, sequatur læsio. Nam qui se ad omnem dietam adsuefacit, minus lædetur, cum se ad inconfucta transtulerit. Idem etiam intelligendum de alijs rebus non naturalibus, id quod testatur Hippoc. lib. 2. Aphor. 50. Quæ ex longo tempore consuectæ sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad ea insuectæ permutari. Vnū quodq; enim ipsorum, inquit Philosophus, consuetum effectum minus lædit, cō quod natura qui dem magis innocuum, sed in consuetudinem nondum uenerit: ut consuetus comedere manna, in boni mutatione cibi iniuria adfcitur, propter desuetudinem: et consuetus bibere aquam, in meri potionem muta uerit, læditur, quoniam à consuetudine aberrat. Sic et in his quæ particularia sunt. Similiter autem oportet et ad insuectæ permutare, ut si quando fortuna coegerit, ea ferre possimus, cum enim qui usus est multo nutrimento, oportet et parum comedere, ut causa adueniente ferat et illius usum.

Quapropter quisq; cauere debet, teste Rhaf. lib. 4. cap. 10. ad Mans. ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam ipsum obseruare oporteat, ex cuius obseruatione constrictionē patiatur. Vt si quis uno cibo consuectē semper utitur, uel aliquo potu, uel omnino ab eis abstineat, uel dormire, uel coire consuescat: et ex aliquo istorū grauitè constringatur, maximum incurrit nocumentum, si ab eis abstinuerit.

Quapropter quisq; corpus suum sic disponere deo

DE CONSERVANDA

Consue-
tudoua-
rianda.

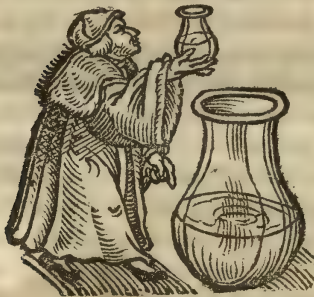
bet, ut caloris & frigoris patiens esse possit, & ad
motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur,
& ut somni & uigiliarum horas, atq; mansiones &
domos sine lesione permutare possit. Fortassis enim
ex necessitate hoc aliquando agere cogetur. Quod
quidem fieri poterit, si consuetudo non obseruetur ad
unguem, sed interdum ad inconsueta transeamus.

Tertium est, fortio rem ac potio rem metā meden-
di esse certam diatā, quam si medicus nō curauerit,
ac aliam indebitam administrauerit, fatuē regit æ-
grum, & malē curat.

Est porrō triplex diatā, siue alimentorum genus.
Alimentum scilicet plenum, alimentum modicum, ac
alimentum tenue. Alimentum plenum, est sanorum ci-
bus, qui non solum uires conseruat, sed etiam auget.
Alimentum modicum ad sanos etiam spectat, uireis
quidem conseruat, sed non auget. Alimentum tenue, id
est, quod uires imbecilleis reddit. Hoc uerō alimen-
tum quod tenue dicitur, ab autorib. in multas partes
diuisum est, nempe in tenue sine aliquo addito, in te-
nue exquisitē, in tenuissimum, et in tenuissimum in ex-
tremo. Tenuissimum in extremo alimentum est, nihil
penitus dare. Et si dubitabis, quomodo alimentum dici
potest, cum nihil datur? Respondemus, ita esse illius
uocabuli usum apud Medicos. Tenuissimum uerō est,
dare melicratum solum. Tenue est, ptisanæ succus:
qui si etiam in pauca quantitate sumatur, est exqui-
sitē tenuis. Sanos homines non solum conseruare de-
bemus,

bemus, sed etiam augere, propterea uictus plenus illis competit. Qui uerò ægritudine longa laborant, uires augere non debent, sed bene conseruare: aliter usque in finem non sufficerent. propterea hi modicè uictu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in quibus uires augere non cupimus, sed illas solùm conseruare animo est. Quos etiam in longo morbo totis uiribus seruare studemus. Cum uerò ægritudo breui terminatura est, si quarto die finiri debeat, aliquid dare non est opus. Imò si uires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dandum esset, nisi post illum terminum. Vnde Hippoc. lib. 1. Aphoris. 6. Extremis morbis, extrema exquisitè remedia optima sunt.

DE ADMINISTRATIONE
Medicinæ. CAP. LVI.

DE CONSERVANDA

Q Vale, quid, & quando, quantum,
quoties, ubi, dando,
Ista notare cibo debet medicus bene do-
ctus,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Heic traditur à medico sex esse considerata in
administranda diætâ. Primum est, *Quale*. id est, cu-
ius qualitatis debeat esse cibus, quia in ægritudine ca-
lida exhibendus est cibus frigidus, in frigida calidus,
in humida siccus, in sicca humidus. In sanis tamen si-
mili, non contraria qualitate præditus cibus exhiben-
dus est, ut testatur Gal. in arte Medi. cap. 86. Calidiora
corpora, calidioris uictus rationem exposcunt, fri-
gidiora frigidioris.

Secundum est, *Quid*. id est, cuius substantiæ, athle-
tis enim & rusticis, cum uehememius exerceantur,
cibus exhibendus est crassus, quia uis digestiua eorum
est fortis, nec conuenit eis cibus subtilis, ut pullorum,
caponum, uitulorum, siue hœdorum caro. hæc enim
in eis uel adureretur, uel nimis citò digereretur, qua-
re & sæpius comedere cogerentur: nobilibus uerò
& ocio deditis, exhibendus est cibus subtilis substan-
tiæ. Virtutem enim digestiuam habent debilem, quæ
nequeat crassis resistere cibus, eiusmodi sunt carnes
porcinæ salsæ, & bouinæ, & pisces sole exiccati. Si-
militer in ægritudinibus acutis, tenuiori diætâ uten-
dum est, quàm in Chronicis, id est, longis, ut quar-
tanis.

Tertium

Tertium est, Quando. id est, quo tempore sit adsumendus cibus, quia in sanis maximè conseruanda est consuetudo. Vnde in æstate hominibus mane surgentibus, & consuetis bis duntaxat in die cibum accipere, comedendum est hora decima, uel paulo antiè, nec expectandum dum meridies prætereat, ob nimium di ei calorem. Similiter cœnandum est eis hora sexta, uel paulo post. In hyeme uerò prandendum est hora undecima, ob longitudinem somni: & deinde cœnandum hora septima uel paulo post, & maximè seruanda est consuetudo. In ægris quoq; habenda ratio temporis, siquidem in febribus in ipso paroxysmo, uel paulo antiè, siue post, abstinere, id est, non nutrire oportet. Quia si statim antiè paroxysmum uel in ipso paroxysmo detur: natura impeditur, ac diuertitur à digestionem materie febris, eò quòd digestionem cibi magis sit intenta. Neq; dandū est statim post paroxysmum: uirtus enim adhuc nimis debilitata est ex paroxysmo immediatè præcedenti. Exhibendus igitur cibus tam diu ante paroxysmum, ut possit digeri, priusquam ille accedat. Vel exhibendus est aliquantulo tempore post paroxysmum. Et hoc nisi timeatur magna debilitas uirtutis, tum enim dandus est cibus etiam quocunq; tempore. Nam ubi casus aliquis interuenerit, robur naturæ dissoluēs, nutrire cogimur, inquit Gal. comment. 9. lib. 1. Aphor.

Quartum est, Quantum. id est, quantitas sumendi cibi, quæ in æstate, ut dictum est, minuetur. Quia

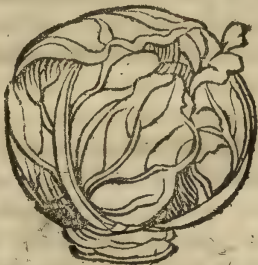
DE CONSERVANDA

calor naturalis tum debilior est ob nimias resolutiones. In hyeme uerò cibus augendus est, uirtute digestiua tunc forti existente, cum calor naturalis sit unitus propter frigus circumstantis. Supra cap. 19.

Quintum est, Quoties id est, quoties in die sit cibus exhibendus. Est ergo æstate sæpius exhibendus quàm hyeme, autumnino, seu uere, sed minori quantitate, ut dictum est supra. Similiter uirtute digestiua existente debili, sæpe parua quantitate cibus exhibendus est. Existente autem forti, exhibendus est quantitate magna, sed rarius.

Sextum est, Vbi id est, in quo loco, quia cibus non est sumendus in loco frigidiore, neq; nimis calido, sed temperato.

DE CAULE. CAP. LV.

IVs caulis soluit, cuius substantia strin-
git.

Vtraq; quando datur, uenter laxare para-
tur.

Tri-

Triā his determinantur uersibus. Primum est, eius caulis, id est, aquam caulium, id est, brassica, & maximè primæ ebullitionis, soluere uentrem, quia in folijs & partibus exterioribus caulium inest uirtus quedam nitrosa, abstersiua, debilitè inherens, & facile per pusillam decoctionem, siue ebullitionem separabilis, quæ sparsa per aquam, ipsam laxatiuam facit. Vnde & prima aqua decoctionis caulium magis aluum deijcit quàm secunda, quia uirtus illa nitrosa, abstersiua, per primam decoctionem plurimum se iungitur. Secundum est, substantiam caulium à decoctione uentrem stringere, quia omnis uirtus laxandi per decoctionem ablata est, & remanet substantia terrea, sicca, quæ uentrem stringit. Tertium est, utramq; simul sumptam, laxare uentrem. Ratio, quia uirtus abstersiua & nitrosa in aqua manet, unde etiam laxat. Sciendum autem primo, caules generare humorem melancholicum, & somnia terribilia, officere stomacho, parum nutrire, uisum obte-
nebrare, somnum conciliare, menstrua & urinam prouocare: & hæc partim colliguntur ex Auicenna, 2. Can. cap. 148. Partim uerò ex Rhaze, 3. ad Manso. cap. 18.

Deinde uerò sciendum, usum caulium, siue decoctionis, siue seminis prohibere, & retardare ebrietatem, unde Arist. 3. sectione, problemat. 12. Querit quid est, cur brassica sedet, crapulam? Idem testatur Rhazes & Auicenna locis citatis. Respondetur
secundum

DE CONSERVANDA

secundum nonnullos ex caulium comestione eleuari
fumos admodum crassos, qui incrassent fumositates
uini, & impedian ob crassitiem ad cerebrū penetra-
re. Aristot. uerò hanc adsignat causam, quia omne
quod trahit humidum uinosum, ad se ac à corpore
reuellit, & corpus refrigerat, curat crapulam: cau-
lis est huiusmodi, ergo caulis curat crapulam? Quòd
autem caulis sit huiusmodi, probatur, quia per succū
caulis, cum sit diureticus, detrahuntur humores uino
si indigesti à toto corpore, & in uesicam deferuntur,
& ipsa substantia frigida, styptica ac terrea suprā
in uentriculo remanens, corpus refrigerat, quo fit ut
tenuēs humores ad uesicam labantur. Cum itaq; hu-
mor utrinq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè
per consequens curatur crapula. Euenit ad hæc, ut
cum humores deorsum se trahunt, atq; excernunt, fla-
tum etiam secum deducant, qui si per uinum liceat,
in caput se efferens, grauitatem creat, & crapulam.
Sin autem deorsum se uertit, corpusq; ob causam
prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis
tollitur.

DE MALVA. CAP. LVIII.

Dixerūt malua ueteres, quòd mol-
liat aluum.

Huius radices rasæ soluunt tibi feces.

Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe dede-
runt.

Hic tres enumerantur proprietates, siue effectus Maluæ, quorum primus est, ipsam mollificare Maluæ uentrem. Est enim unum ex quatuor emollientibus, quæ sunt: Malua, Althæa, Brancha ursina, & Mercurialis: unde fræ clysteres fiunt lenitini, & mollificatini ad

DE CONSERVANDA

tiui ad fecum induratarum eductionem. Est autem duplex Malua, quædam enim floribus est sanguineis, quædam uerò albis: & in hac maior est uis emollienti quàm in prima.

Secundus effectus est, radices maluæ rase educere feces, & hoc quando inde fiunt glandes, id est, suppositoria, quemadmodum fieri solent ex radice Mercurialis.

Tertius est, Maluam cingere menstrua in mulieribus, & hoc ob nimiam eius humectandi ac lubricandi facultatem, qua uer-

ne matricis facilius à sanguine acuto funduntur. Tradit Platearius, Maluam certo experimento menstrua prouocare.

DE MENTA.

CAP. LIX.

MEntitur mēta si sit depellere lenta.

Ventris lumbricos, stomachi uermesque nociuos.

Heic

Heic habetur unicum præceptum de Menta,
quòd scilicet hoc nomine dignanda non sit, nisi uim
habeat auferendi uermes uentris & stomachi. Est
enim magnæ & fortis aromaticitatis, & uehemens
tis amaritudinis, unde non secus atq; Absinthium uer-
mes interficit. Exhibenda est autem decoctio eius
uelut Absinthij quoq; & non substantia. Aduer-
tendum tamen, eo quòd admodum sit calida & sica-
ca, sanguinem adurens, non competere ut cibum, sed
potius ut medicinam. Stomachum enim confortat,
& calfacit, sedat & digerit singultum, prohibet uo-
mitum phlegmaticum & sanguineum, vñerem pro-
uocat, ob inflationem quæ est in ipsa, & humidita-
tem hortulanam, prohibet sputum sanguinis, & pro-
pria quadam uirtute confert aduersus morsum canis
rabidi. Coire lac densariq; in caseum non patitur, si
folia eius lacti immergantur, teste Diosc. li. 3. Et Auic.
2. Can. cap. 499.

DE SALVIA. CAP. LX.

CUr moriatur homo, cui salvia cre-
scit in horto?

Contra uim mortis non est medicamen-
in hortis.

Salvia confortat neruos, manuumq; tre-
morem:

Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Salvia,

DE CONSERVANDA

Salvia Castoreumq̃, Lauendula, Primu
la ueris.

Nasturt. Athanas. hæc sanant paralyti-
ca membra.

Salvia saluatrix naturæ conciliatrix.

Hoc loco tria imprimis pertractantur. Primo in-
nuitur magnam esse utilitatem salvia. Queritur aut
per mo-

per modum dubij, cur homo moriatur, in cuius horto crescit salvia? Respondetur secundo uersu nullam medicinam crescere in hortis, quæ mortem prohibeat. Secundo traduntur tres effectus salviæ. Primo enim confortat nervos, quia exiccat humiditates, quibus ij impediuntur & relaxantur. Deinde remouet tremorem manuum, quia ut dictum est, nervos confortat. Quicquid autem confortat nervos, tremorem tollit, cum generetur tremor ex debilitate neruorum. *Vnde Tremor de senes quidam & uetule potui & cibo suo folia manuū. salviæ imponunt.* Tertio uerò remouet febrem acutam, id est, impedit ne inuadat, cuius hæc potest assignari causa: quia exiccando humores, impedit putrefactionem, unde febris acuta sequi solet.

Est porro salvia calida & sicca, neq; per se in uictus salubris ratione exhibenda. Attamen cum nervos plurimum corroboret, homines in sanitate tuenda, ea dupliciter utuntur. Primo quidem uinum inde conficiunt, quod salutatium uocant, quo plurimum uti solent in principio mensæ. Confert autem hoc ipsum paralyticis, & epilepticis, si quidem modicè sumatur. *Saluiatiū* Præcipuè tamen, si exhibeatur post purgatio uinum. nem ex sumpto medicamine.

Deinde utuntur salvia in falsis: exiccat enim appetitum, & maximè cum stomachus humoribus prauis, crudis, & indigestis, repletus fuerit.

Est autem salvia duplex. Domestica scilicet latius & magnis folijs: & quæ uulgo nobilis dicitur, folijs

DE CONSERVANDA

Minoribus & strictioribus. Græcis ἐλελίσφακος δι-
citur.

Tertio loco enumerantur sex res medicinales pro
curatione paralysis, Salvia uidelicet, Castoreum, La-
uendula, Primula ueris, Nasturtium, & Athanasia.
Hæc enim curant & sanant membra paralytica. De
Salvia quidem patet ex iam dictis, quia confortat ner-
uos: uel quia calida est, & sicca, consumit materiam
plegmaticam neruis imbibitam, unde paralysis nasci-
tur. Castoreum uerò neruos maximè confortat, calfa-
cit, & exiccat. De quo Auicenna Canon. 2. cap. 126.
Est, inquit subtilius, & fortius omni quod calfacit et
exiccat, confert neruis, & calfacit, & confert tremo-
ri & spasmò humido, & stupori, & Paralyfi. Neq;
est aliud magis iuuatiuū uentositatum in aure quàm
ipsum, cum ex castoreo accipitur quantum est lens u-
na, & dissoluitur in oleonardino, & distillatur in
eam. Plures alios effectus eius habet Auicenna ibi-
dem & Diosco. lib. 2. Est autem Castoreum, testi-
culus animalis, quod Castor, siue Fiber dicitur. Ole-
um de castoreo non minus ualet in paralyfi quàm ip-
sum Castoreum, si post euacuationem materiæ ex-
hibeatur: tunc enim materiam residuam consumit,
Lauendula & neruos confortat. Lauendula quoq; fragran-
tia sua neruos confortat, & calfactione paralysis
materiam consumit. Idem præstat & Primula ue-
ris, quia & ipsa sua fragrantia & calfactione ner-
uos confortat. Vnde nonnullis etiam herba para-
lysi

lysis appellatur. Dicitur autem Primula ueris, quod una sit ex primis aromaticis in uere prodeuntibus. Nasturtium est calidum & siccum, extenuat, incidit, & resoluit, quare ratione etiam materiam paralysis aufert. Auicenna 2. Canon. capit. 613. testatur conferre omni mollificationi neruorum, quia calfaciat, & educeat phlegmata, & emundet neruos à phlegmate. Quare consulunt medici, ut in ieiunio quadragesimali edatur Nasturtium, propter cibos phlegmaticos, qui per id tempus exhiberi solent. Est autem Nasturtium herba uulgaris, & ubiq; nota, nascitur in locis frigidissimis, scilicet petrosis, & aquis, ubi multi sunt fontes. Athanasia uero alio nomine dicitur Tanacetum, Teutonicè Reinfarn/ odder Wurmfraut. Hæc herba uirtutem habet purgandi phlegmatis, & caliditate sua exiccat neruos, expurgat etiam uermes, & materiam unde illi generantur. Quare Galli magna ex parte in diebus Paschalibus utantur Athanasia frixa cum ouis, ad purgationem phlegmatum, ex piscibus in ieiunio quadragesimali collectorum, unde facile uermes in dispositis & aptis generari possent. Vltimo uersu traditur Saluiam dici, quasi naturæ saluatricem.

Nasturtium

Athanasia

DE CONSERVANDA

Nobilis est ruta, quia lumina reddit
acuta,
Auxilio Rutæ uir quippe uidebis acutè.
Ruta comesta recens oculos caligine
purgat. Ruta

Ruta uiris coitum minuit, mulieribus
auget:

Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit
astum.

Cocta facit ruta de pulicibus loca ruta.

Recensentur heic quatuor effectus Rutæ. Pri-
mus est, ipsam uisum acuerè, & præcipuè *succum* *Visus.*
eius, ut testatur Auicē. 2. Canon. ca. 578. De hoc ef-
fectu uide supra cap. 13. Secundus est, Rutam mi-
nuere in uiris coeundi desyderium, augere uerò in
mulieribus. Ratione enim caliditatis suæ exiccat
& minuit sperma in uiris, eo quòd subtile sit &
aëreum, sed in mulieribus extenuat & calfacit; cum
sit aquosum & frigidum, easque magis ad coitum in-
citāt, ob subtilitatem & caliditatem. Tertius est,
Rutam facere astutiam, id est, apprehensionem faci-
lem, & inuentionem alicuius mediij in caussa subtili:
Calfactione enim & exiccatione attenuatur, & acu-
untur spiritus, fouetur & illustratur ingenium. Quar-
tus est, decoctione rutæ depellere pulices, si ex ea
domus irroretur, interficit enim eos, ut uno ore om-
nes medici testantur. Auic. 6. 4. Tract. 3. cap. undeci-
mo. Quando, inquit, aspergitur domus cum infusio-
ne colacanthidæ, saliant pulices, et fugiunt. Et simili-
ter ex decoctione rubi.

Pulices.

Et dixerunt quidam, quando ponitur sanguis Contra
hirci in fouea in domo, aggregantur pulices apud pulices.

DE CONSERVANDA

eum, deinde moriuntur, & similiter aggregantur. Super lignum linitum ex adipe ericij, & fugiunt ex odore caulis & foliorum Olcandri. Nihil autem æquè deijcit pulices atq; res fortis odoris, uelut Ruta. Menta, Mentastrium, Lupulus, præcipuè tamen feces, uel urina equi. Irroratio quoq; domus ex decoctione seminis rapæ occidit pulices. Ex suffitu etiam cornu taurini fugiunt pulices. Pro captione tamen eorum, melius nihil est, quàm impositio pauci bombycis in lecto, in illo enim congregantur.

DE CEPIS. CAP. LXII.

DE cepis medici non consentire uidentur.

Cholericis Fellitis non esse bonas ait ipse Galenus.

Phlegmaticis uerò multum putat esse salubreis.

Non

Non modicum fanas Asclepias asserit
illas.

Præsertim stomacho, pulchrumq; crea-
re colorem,

Contrititis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare
decorem.

Agitur hoc loco de cepis, de quibus adnotantur
quinq;. Primum est, medicos dissentire de natu-
ra ceparum, quibusdam enim uidetur eas conferre
phlegmaticis, alijs contrà. Rhazes namq; 3. ad Man-
forem cap. 18. testatur eas generare humores super-
fluos in stomacho, & phlegma. Secundum est,
Galenum probare, cepas multum obesse cholericis,
idq; facit lib. 2. cap ultimo, de alim. facul. Acrium, in-
quit, omnium, ut ceparum, allij, & porri assiduus
usus est euitandus, præsertim ei, qui naturæ est plus
æquo biliosæ, quoniam quidem solis pituitosum hu-
morem, aut crudum & crassum, & glutinosum col-
ligentibus, huiusmodi edulia sunt accommodata. Est
autem cepe, ut tradit Auic. 2. Can cap. 123. ex tertio
ordine ex calfacientium, ut Galen. lib. 7. de simpli.
facul. ex quarto. Quare nocet calidis, ut sunt cho-
lerici. Fellitos autem dixit biliosos, Tertium
est, cepas plurimum prodesse phlegmaticis, quia
ex calfaciunt, incidunt, extenuant, abstergant,
& aperiunt, unde phlegmaticos & glutinosos
humores in phlegmaticis coaceruatos digerunt.

DE CONSERVANDA

incidunt, abstergunt, & extenuant. Quartum est. cepas conferre stomacho, ipsum enim à phlegmatibus exonerant & calfaciunt, Auicenna loco citato. Et quod inquit, ex cepis cōeditur propter suā caliditatem confortat stomachum debilem, & appetitum facit, eadem etiam ratione decarant colorem faciei. Fieri enim nequit, ut calor faciei sit uiuidus ac floridus, stomacho phlegmate & humoribus prauis ac crudis referto. Quintum est, locis glabris ac depilatis pilos siue crineis restituere, si costæ conterantur, & inde loca perfricentur. Et hoc uerum est, si depilatio acciderit ex pororum opilatione, & corruptione materiae sub cute. Cepæ enim aperiunt poros, resoluendo materiam malam sub cute detentā, ac bonam in locum attrahendo. Quapropter alopecie earum succo conuenientissimè perfricantur, ut testatur Auicenna 2. Canon. capit. citato, & 7. 4. capit. 6. Vnde infertur capitis decorem reparari per cepearum frictionem, capitis porrò decor pili sunt. Cepæ præterea Venerem stimulant, appetentiam inuitant, faciei ruborem inducunt, cum melle eradicant uerrucas, sitim mouent, & nocent intellectui. Humorem enim prauum & crassum generant, saliuam multiplicant. Succus earum confert aquæ in oculum defluenti, et abstergenti uisum. Cepæ item tritæ cum melle et aceto, conferunt morsui canis rabidi, quare quidam addunt hos duos uersus:

Adpositas perhibent morsus curare caninos,

Si tritæ

Si trita cum melle prius fuerint & aceto.
Plura de his diximus suprâ capite decimotertio.

DE SINAPI. Cap. LXIII.

EST modicum granum, sic
cum calidumq; sinapi.
Dat lachrymas, purgatq; ca-
put, tollitq; uenenum.

Heic agitur de sinapi. Primo quidem
ad signatur complexio ipsius, quod uidelicet granum
sit pusillum, calidum & siccum, & quidem ordine
4. teste Auicen. 2. Canon. cap. 982. Deinde uerò recen-
sentur tres proprietates, siue effectus grani sinapis.
Primus est, commouere lachrymas, quia nimia ca-
liditate sua extenuat, & dissoluit humiditates cere-
bri, quibus deinde fluentibus proueniunt lachrymæ.
Secundus est, expurgare caput, cerebrum uideli-
cet mundando, & abstergerendo humiditates phlegma-
ticas à capite. Expurgat etiam caput, quod sternuta-
menta creat, tritum & naribus admotum, quare apo-
plectics quoque auxiliatur eodem modo. Per sternu-
tamenta enim expelluntur nocumenta cerebri. Se-
men item sinapis, caliditate sua extenuat phlegma-
ta, & dissoluit ea quibus obstruuntur meatus cere-
bri, & generatur apoplexia, unde colligitur admo-
dum incidere phlegma, consumere & mundare.
Tertius est, tollere uenenum, id quod testatur &

Caput
purgare.

DE CONSERVANDA

Quic loco citato. Et fugiunt, inquit, ex fumo eius uer-
mes uenenosi.

DE VIOLA. CAP. LXIII.

Crapula discutitur capitis dolor atq;
grauedo,
Purpuream uiolam dicunt curare ca-
ducos.

Ebrietas. Referuntur hic tres proprietates, siue effectus
uiolae. Primus est, uiolam sedare ebrietatem. Odo-
rem enim habet temperatum, & suauem, & hic ma-
ximè confortat cerebrum. Forte autem & ualidum
cerebrum, non facillè ebrietate tentatur, sed imbe-
cillum facillimè. Viola item cum frigida sit, cere-
brum refrigerat, & ineptum reddit ad recipiendos
fumos

dos fumos calidos. Secundus est, uiolam discutere Caput
 & sedare dolorem ac grauedinem capitis. Et hoc ue-
 rum est, si intelligatur de dolore ex calida caussa, ut
 testatur Auic. 2. Can. ca. 726. Et Rhazes 3. ad Man.
 cap. 21. Et Mesues lib. 2. sectionis primæ simplicium,
 cap. 11. Ratio, quia uiola frigida est, & ita repugnat
 caussæ calidæ. Tertiū est, uiolam curare caducos, Epilepsia
 id est, epilepticos. neq; sine caussa additum est, dicūt.
 quia celeberrimi auctores hunc effectum uiolæ non at-
 tribuunt. Cuius tamen hæc posset adsignari causa,
 quod scilicet ob fragrantiam uiolæ, confortetur cere-
 brum, ita ut à paruis nocumentis minimè lædatur,
 & per consequens, non incurrat epilepsiam, quæ di-
 citur parua apoplexia, ex opilatione neruorum sen-
 sitiuiorum eueniens.

DE VRTICA. CAP. LXV.

Agrīs dat somnum, uomitum quo-
 q; tollit & usum.

Illius semē colicis cum melle medetur.
 Et tussim ueterem curat si sæpe bibatur.
 Frigus pulmonis pellit uentrisq; tumo-
 rem.

Omnibus & morbis sic subuenit articu-
 lorum.

Septem hic referuntur effectus urticæ. Quorum Somnus
 primus est, urticam agrīs somnum cōciliare, quia
 extenuat, incidit, & abstergit phlegma, & crassos
 humores

DE CONSERVANDA

humores, quibus natura grauat^{ur} & somnus impe-
ditur. Secundus est, tollere uomitum & usum e-
ius. Vomit^{us} enim & nausea, plurimum ex uiscoso hu-
more accidunt, quem urtica incidit. Tertius est,
Colica. urticam mederi colicis, quia incidit, extenuat, resol-
uit, & abstergit humiditatem phlegmaticam, &
uentositatem crassam, unde colica frequentius acci-
dere solet. Et autem colica uehemens dolor in intesti-
no laxiori, quod colon græcis dicitur, quemadmo-
dum iliaca siue colos, in tenuiorib. intestinis. Quar-
Tusis. tus est, urticā curare tusim ueterem, & maxime si
semina eius in melle temperata fuerint, | urtica enim
phlegma uiscosum ē pectore expellit, teste Rhaze 1.
ad Manso. cap. 28. Auicē. 2. Can. cap. 725. Quando
inquit, bibitur cum aqua hordei, mundificat pectus,
& quando decoquuntur folia eius in aqua hordei, edu-
cunt humores crassos, qui sunt in pectore, sed semen
eius est fortius. Quintus est, urticam pellere frigus
pulmonis, & hoc ob caliditatem suam. Sextus est,
urticam sedare & pellere humorem ueneris, resol-
uit enim inflationes, unde sæpius uenter intūescere so-
let. Septimus est, urticam subuenire omnibus do-
Podagra loribus articularum, uelut Arthridi, ischiadi, & po-
dagræ, quando scilicet proueniunt à materia frigi-
da, phlegmatica, crassa: urtica enim calfacit, inci-
dit, & extenuat urticam phlegmaticam crassam. Vn-
de etiam, autore Auic. loco citato, excitat coitum, et
propriè semen eius cum uino, quod & Gal. adprobat
lib. 6.

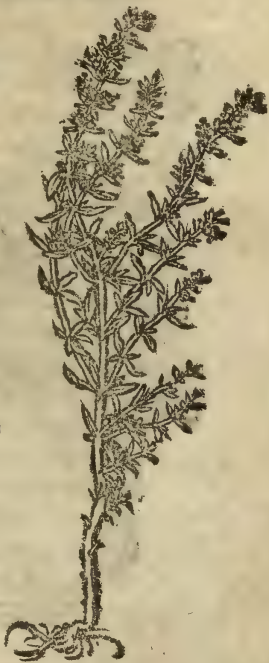
lib 6. de sim. Medi. facul. ubi sic inquit : Sed & quid
dam flatuosum obtinent , quo & uenerem extima-
lant, & maximè ubi cum musto semen bibitur. Ape-
rit etiam urtica orificium matricis , uentrem modicè
subducit, ipsa duntaxat abstersione , ac ueluti titilia-
tione, non purgatione, phlegma & humorem crudum
educens. Ne uerò guttur exurrica a ut semine eius la-
datur , prodest post sumptionem
eius bibere aliquamulū olci rosæ
rei. Est aut urtica calida in princi-
pio 3. gradus, & sicca in 2. Ani.

DE HYSOPO, Ca. LXVI.

Hysopusq; herba est
purgans à pectore
phlegma.

Ad pulmonis opus cum
melle coquenda iugata,
Vultibus eximium fer-
tur prestare colorem.

Recensentur hoc loco effectus
hysopi. Quorū primus est. Hys-
sopum purgare & expellere è pe-
ctore phlegma. Desiccatur enim &
excalfacit ordine 3. uehementer
abstergit , dissoluit & consumit
humiditatem phlegmaticam, &
pre-

DE CONSERVANDA

præcipuè respicit partes pectoris, expurgans inde
& expellens phlegma. Secundus est, purgare
pulmonem à phlegmate eadem de causa. Et propriè
quidem, si coquatur cum melle, nam & mel abster-
git, unde augetur abstersio hyssopi. idem testatur A-
uicenna. 2. Can. cap. 367. ubi sic inquit: Hyssopus con-
fert pectori & pulmoni, & affectos dispnoea, & ue-
teri tussi, & eius decoctio cum ficibus & melle simi-

liter. Tertius est, præstare
bonum & eximium colorem fa-
ciei, idq; confirmat Auicenna
loco citato. Eius potus, inquit
efficit colorem bonum, & e-
ius gummi abstergit uestigia in
facie. Eadem quoque ratione
soluendo educit phlegma, et a-
scaridas, & uermes, eodem A-
uicenna ibidem teste. Vinum de
coctiõis eius, autore Plateario,
matricem expurgat & abster-
git à superfluis humoribus.

DE CEREFOLIO.

CAP. LXVII.

ADpositum cancris
tritum cum mel-
le medetur.

Cum uino potum late-
ris sedare dolorem

Sæpe solet, tritam si nectis desuper her-
bam.

Sæpe solet uomitum, uentremq; tenere
solutum.

Ecphrasis.

Heic recensentur tres effectus cerefolij. Primus
est, cerefolium tritum cum melle & impositum, cu-
rare cancrum. Idem dicit & Platearius. Est autem **Cancer**,
cancer, apostema melancholicum, corrodens partes
corporis tam carnosas quam neruosas. Nomen acce-
pit à fluuiatili cancro. Quemadmodum enim in isto
pedes ex utraq; parte sunt corporis, ita in hoc malo
uenæ oppletæ, & in ambitu tensæ, cancri animalis
pedibus omnino sunt similes. Secundus est, cerefo-
lium potum cum uino abscindere dolorem lateris, tor **Tormenta**,
mina quoque uentris discutit, quia inflammationem
eius ex crassa uentositate, unde prouenit dolor, mi-
tigat. Præterea & stomachi uentositatem omnis
umq; aliorum uiscerum soluit, & oppilationem tol-
lit, & ad hoc ipsum efficax est uinum. Tertius est,
cerefolium sedare uomitum & fluxum uentris, quia **Vomitum**,
eum calidum sit in tertio gradu, & siccum, in 2. mate-
riam illam ex qua uomitus prouenit, digerit & exic-
cat. Et maxime si uomitus aut solutio uentris fuerit
à materia frigida phlegmatica. Prouocat urinam
& mena

DE CONSERVANDA

et menstrua, soluit dolorem lateris, renum *et* uesicae, præcipuè si cum melicrato exhibeatur.

DE ENULA CAMPANA.

CAPVT LXVIII.

ENula campana, hæc reddet præcordia sana.

Cum succo rutæ, succus si sumitur eius, Affirmant ruptis quòd profit potio talis.

Ecphrasis.

Heic agitur de Enula campana, quam Græci Eleonion uocant. Referruntur autem duo eius effectus. Quorum primus est, enulam confortare præcordia, quo

quo nomine hic exta in homine, orificium stomachi, membra spiritus siue anhelitus, & quaecunq; cordi uicina sunt, intelliguntur. Idq; maximè radix eius præstat. Odorata enim cum sit, manifestum est, cam membra nervosa, cuiusmodi est orificium stomachi, corroborare. De membris spiritus siue anhelitus, nullum est dubium, quin ex Helenij radice confortentur. Vinum enim inde factum, quod enulatum uocant, pectus & pulmonem expurgare & emundare, experientia constat. Approbatq; Auicenna 2. Canon. cap. 240. Eadem deglutita (ut ibidem habetur) cum melle, adiuuat ad expuendum, estq; ex ijs quæ lætificant & confortant cor. Secundus est, succum entiae, cum succo rutæ plurimum conferre herniosis, id est, ruptis, quibus intestina in scrotum delabuntur. Maximè uerò si hernia fuerit ex uentositate. Hæc enim succo rutæ & enulæ dissoluitur, Confert præterea enula stomacho prauis humoribus referto, aperitq; oppilationes epatis & splenis, ut testatur Rhazes 3. ad Mansorem cap. 18. Confert item omnibus lesionibus & doloribus frigidis, & commotionibus uentositatum, & inflationi, Autore Auicenna loco citato.

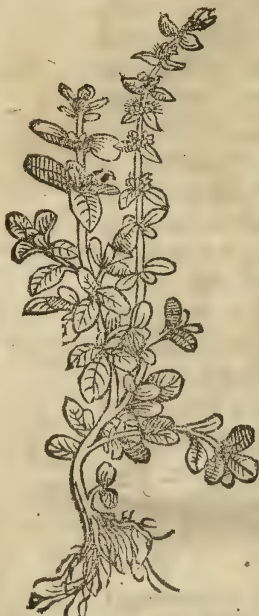
DE PVLEGIO. CAP. LXIX.

CUm uino nigram choleram potata repellit.

Adpositam uiridem dicunt sedare podagram.

DE CONSERVANDA

Hoc in loco duo enumerantur effectus pulegij. Quorum primus est, pulegium, & præcipuè liquorem eius stillatitium, cum uino purgare choleram nigram. Secundus est, pulegium proprietate quadam curare podagram antiquam, mirum ni quòd ualde excalfaciat, extenuet, & dissoluat phlegma, unde podagra frequentius generari solet. Est autem ex 3. ordine tum exiccantium, tum calfacientium, ut adfirmat Platearius. Substantia constat tenui, corroborandi facultate præditum est, id quòd ex fragore eius deprehenditur, aperitq; ratione substantiæ & qualitatum. Attrahit quoq; propter igneam substantiam siue naturam. Consumit etiam ratione caloris & siccitatis. Defectos animo recreat cum aceto naribus obiectum. Vinum de coctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex frigidityte uel uentositate.

DE NASTVRTIO. CAPVT LXX.

Mim

VALETVDINE.

Ilius succus crineis retine-
re fluentes
Illitus adseritur, dentisq; leua
re dolorem.
Et squamas succus purgabit
melle perunctus.

Heic referuntur tres effectus Nastur-
eij. Primus est, Nasturtium sistere de-
fluuium capillorum, si caput succo e-
ius inungatur, uel si aqua uel succus e-
ius bibatur, id quod Auicenna quoq; 2.
Canon. capit. 513. testatur. Retinet,
inquit, capillos capitis cadentes, bi-
bitum & linitum. Secundus est,
curare dolorem dentium, & maxi-
mè ex causa frigida. Nasturtium enim
incidit, resoluit & calfacit, ut osten-
sum est suprà cap. 60. Tertiusest,
succum eius purgare lychenas &
squamas cuti adherentes, cum melle
illitum. Eiusmodi enim squamæ gene-
rantur ex phlegmate salso. Nasturtiū
aut, ut dictum est, omne phlegma pur-
gat. Quare intra corpus adsump-
tum, prohibet causam squamarum,
& easdem, foris illitum, abstersio-
ne sua tollit, & maximè cum melle,

DE CONSERVANDA

nam & hoc quoq; abstergit. Auicenna præterea & alios effectus enumerat. Exiccat, inquit, putredinem uacuitatis ueneris, mundificat pulmonem, & confert asthmatis, & ponitur in medicinis & sorbitionibus asthmatis, eò quòd extenuet & incidat. Calfacit stomachum & epur, confert crassitie splenis cum melle emplastri modo impositum, conciliat uomitum fla-

ue bilis, & per inferna eandem educit, augmentum efficit in coitu, Soluendo educit uermes, & menses ciet.

DE CHELIDONIA. Cap. LXXI.

COecatis pul-
lis hac lumi-
namater hirūdo.
(Plinius ut scrip-
sit) quamuis sint
eruta, reddit.

Ecphrasis.

Notatu dignum est,
quod hoc loco de chelido-
nia dicitur. Locus autem
est apud Pli. li. 25. ca. 8. u-
bi sic scripsit: Animalia
quoq; inuenere herbas,
impri-

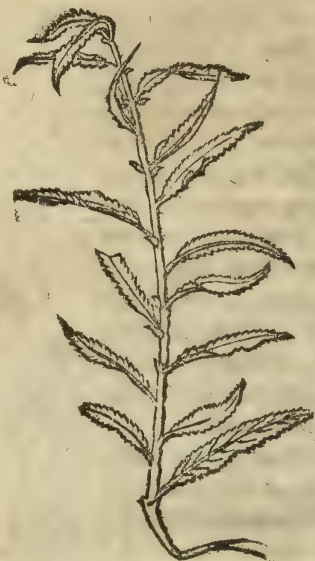

imprimisq; chelidonium. Hac enim hirundines oculis Visui. pullorum in nido restituunt uisum, & quidam uolunt, etiam erutis oculis. Eiusdem meminit etiam lib. 8. cap. 27. Hisce quidem uerbis Chelidonium uisui saluberrimam, hirundines monstrauiere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Diosco. lib. 2. Sunt, inquit, qui narrant, hirundines matres excæcatis pullis, ad mota herba, uisum restituere. Hinc etiam cognitum est chelidonium oculis hominum mederi, utiq; in quibus crassum quiddam in pupilla colligitur, digestionem atq; discussione indigens. Et ferè in omnia adhiberi solet medicamina ocularia. Herba est crocci succus, cuius inuentionem hirundini attribuunt, quod pulli eius sæpe cæcitatem incidunt quam ulli auium pulli. Excrementa enim & feces hirundinum oculos obledunt, & cæcitatem pariunt, idq; eis potissimum accidit ab excrementis matrum. Cornelius Celsus lib. 6. cap. 6. fabulam putat, per parentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia, teste Aegina & Plateario, calida & sicca est 3. ordine, facultate dissoluendi constat, consumendi, & attrahendi. Radices trite & uulnam ab humore frigido, & humido, si æger fumum per os recipiat, ac uinum deinde gargarizet.

DE SALICE. CAP. LXXII.

A Vribus infusus uermes succus necat eius.

DE CONSERVANDA

Cortex verrucas in a
ceto cocta resoluit.
Huius flos sumptus in
aqua frigescere co-
git

Instinctus ueneris cū
ctos acres stimulan-
tes,

Et sic deficcet, ut nula
la creatio fiat.

Hic tria dicuntur de sali-
ce Primum est, succum e-
ius auribus infusum uermes
earundem interficere, idq; ob
exiccationē & stypticam fa-
cultatē Auic. 2. Can. ca. 686.
Nō est aliud, inquit, magis uo-
tile, quā succus foliorū eius

in cura saniei, quæ currit ex aure. Secundum est,
Verruce corticem, id est, partem extremam salicis in aceto
decoctam resoluerē verrucas, unde Auicenna loco ci-
tato: Cmis eius eradicat verrucas, linitus cum aceto.
Est enim uehementis exiccationis, mordacitatis ta-
men expers. Gal. lib. 6, de sim. Eundem effectum Aui-
cenna & portulacæ attribuit 2. Can. ca. 543. Ex ea,
inquit, ficiantur verrucæ, & eradicat eas proprie-
tate sua

tate sua, non qualitate. Tertia est, florem salicis nocere partui, ob styp-
ticam enim & exiccandi facultatem,
partum difficilem reddit, unde Dio-
scorides asyllipsian facere dixit, id
est, ut mulier non concipiat. Lege de
hac re eruditissimas Iani Cornarij
annotationes in Macri lib. 4. ca-
pit. 11.

DE CROCO.

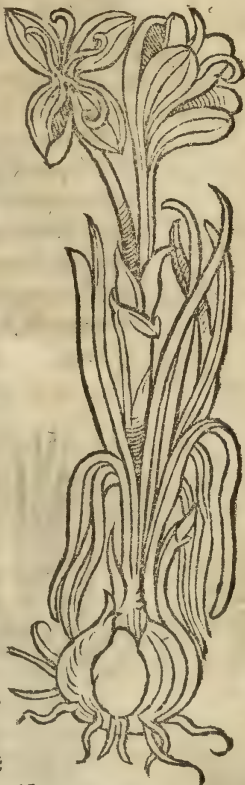
CAP. LXXIII.

Confortare crocus dica-
tur lætificando.

Membraq; defecta confor-
tat, epar reparando.

Ecphrasis.

Heic recensentur quædam pro-
prietates croci. Prima est, crocum
confortare corpus humanum lætifi-
cando. Tantam porrò habet lætifican-
di siue exhilarandi vim, ut paulo co-
piosius sumptus, ridendo enecet. Vn-
de Auic. 2. Ca. ca. 130. Dicitur, inquit,
quòd tres aurei de ipso interficiant
lætificando. Aureus aut est pondus sesquidragmæ. Se-
cunda est. Crocū cōfortare mēbra defecta, et imprimis

DE CONSERVANDA

cor. Confortat item styptica & excalfaciendi facul-
Epati. tate stomachum, eadem ratione & epas reficit, quod
 styptica facultas non sinit dissolui. Nimis tamen eius
 usus mouet nauseam, & deijcit appetitum, teste Aui-
 cen. loco citato. Propterea quod appositus sit aceto-
 sitati, quæ est stomacho, & ex qua est oppetitus. Cro-
 cus præterea & somnum conciliat, sensus obtene-
 brat cum uino epotus inebriat, uisum abstergit, & o-
 culorum fluxiones cohibet, anhelitum facilem reddit,
 eiusq; instrumenta corroborat, uenerem stimulat &
 urinam ciet, teste Diosc. lib. 1. cap. 15. Et Auicenn. loco
 citato.

DE PORRO. CAP. LXXIII.

R Eddit fecun-
 das mansum
 persæpe puellas.
 Manantemq; potest
 naris retinere cruo-
 rem.

Duo hoc loco referun-
 tur effectus porri. Pri-
 mus est, porrū mansum
 persæpe reddere puellas
 fœcundas. id est, efficere
 ut concipiant & matres fi-
 ant. Ratio, quia ut Auicenna 2. Can. cap. 649. con-
 firmat. Consert coarctationi & præclusioni matricis
 & duri-

& duriciēi, quæ est in ipsa, unde conceptio impediri posset. Secundus est, porrum naris retinere cruorem, id est, sanguinem è naribus effluentem, id quod testatur & Auicen. ibidem. Caterùm plura de hoc sta sunt suprà cap. 13.

DE PIPERE. CAP. LXXV.

Quod piper est nigrum non est dissoluere pigrum.
 Phlegma purgabit, digestiuamq; iuuabit,
 Leucopiper stomacho prodest tussiq;
 doloriq;.

DE CONSERVANDA

Vtile, præueniet motum febricq; rigorem.

Ecphrasis.

Multæ hisce uersibus comprehenduntur utilitates piperis. Et primo quidem tres piperis nigri. Quarum prima est, piper nigrum non esse pigrum in dissoluendo, id est resoluendo, ob fortem eius tum caliditatem tum siccitatem. Calfacit enim atq; desiccatur in 4. ordine. Secunda est purgare phlegmata, quia extrahit phlegma ex interiore corpore, ipsumq; concoquit, similiter & phlegma pectori ac stomacho inherens calfaciendo, extenuando, & dissoluendo expellit. Tertia est, iuuare uirtutem digestiuam. Auicenna. 2. Can. cap. 558. Piper inquit, est digestiuum, faciens appetitum, idq; maximè intelligendum de pipere longo, quippe quòd flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant aduenirem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit, inquit Gal. li. 4. de sanitate tuenda.

Secundo uerò loco quinque recensentur commoditates leucopiperis, id est, piperis albi. Prima est, piper album confortare stomachum, id quod ibidem Galen. testatur. Album utiq; supra duo reliqua genera uentrem roborat. Auicenna quoque loco citato sic inquit: Et album magis conueniens est stomacho, & uehementius confortat. Secunda est, piper conferre tussi, maximè ex materia frigida phlegmatica, illam enim calfacit, dissoluit & incidit.

dit. Auicenna ibidem. Quando, inquit, administratur piper in electuarijs, est conueniens tussi & doloribus pectoris. Tertia est, piper album conuenire dolori, id quod intelligi potest uel de dolore pectoris, quemadmodum iam dictum est ex Auicenna, uel de dolore uentoso. Huic enim omne piper conuenit, siquidem omne piper ob excalfaciendi facultatem uentositates discutit & expellit. Auicenna ibidem dicit, piper album & longum conuenire dolori uentris pungitiuo, si bibatur cum melle & folijs lauri recentibus. Quarta est, conuenientissimè exhiberi ante motum febris, id est, accessionem siue paroxysmum, & hoc in febre frigida. In huiusmodi enim piper materiam quodammodo calfacit & digerit. Quinta est, piper album in rigore februm plurimum ualere, quia caliditate sua confortet neruos, & materiam in eis sparsam consumit. Auicenna ibidem sic inquit: Ericando fit unctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. Et hæc quinque utilitates, non minus & alijs piperum generibus conueniunt, ut ex Auicenna liquet. Præterea uerò, adeo piper calfacit neruos & laetatos, ut in hoc non habeat sibi par, mundificat pulmonem: parua quantitate sumptum, prouocat urinam, magna uerò, soluit uentrem. Auicenna ibidem. Est porrò triplex piperum genus: album, longum, & nigrum. Fructus florentis aut germinantis etiamdum arboris longum dicitur piper. Fructus

DE CONSERVANDA

Etus autem immaturus & acerbus album piper nominatur. Nigrum, quod iam sole superassatum & exiccatum est.

DE GRAVITATE AUDITVS.

CAPVT LXXVI.

ET mox post escam dormire, nimisq; moueri. Ista grauare solēt auditus, ebrietasq;.

Ecphrasis,

Heic recensentur 3. auditum grauantia. Primum est, dormire immediate à sumpto cibo, & maxime, si uenter eo refectus fuerit. Hoc enim digestionem impedit, & cruditates gignit, hinc crassi & indigesti sumi procreantur, qui crassitie sua auditus meatus oppilantes, auditiones spiritus incrassant & perturbant. Secundum est, nimius motus à sumpto cibo. Quemadmodum enim bonæ ualitudini (inquit Gal. in lib. de cibis boni & mali succi) ante cibum exercitatio maximum adfert commodum, ita qualiscunq; sumpto cibo motus noxius admodum est, Alimentum enim ex uentre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia aggeritur, Vnde crassi uapores sursum elati meatus auditus obstruunt. Idem lib. 6. de ualitudine tuenda. Non leue, inquit,

inquit, incommodū nonnullis accidit, cū repleti cibo se exercitant, nonnullis enim caput impletur uaporibus. Tertium est, ebrietas, hinc enim resoluuntur multi fumi & uapores, qui ad caput & organum auditus praelati, spiritum eius perturbantes, auditum grauant. Neq; auditui modò ebrietas nocet, uerum etiam uisui & omnibus sensibus. Auic. 4.3. cap. 2. Ex eis quidem, inquit, quæ nocent auri & reliquis sensibus sunt fastidium, & repletio, & propriè seminus super repletionem. In nonnullis exemplaribus etiam hic uersus adscriptus habetur:

Balnea, sol, uomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem. Siquidem & hæc Auicenna 4.3. cap. 11 teste, auditum grauant, tinnitumq; generant. Oportet, inquit, ut omnes isti uitent solem, & balneum laboriosum, & uomitum, & clamorem, & repletionem.

DE TINNITU AURIVM:

CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, uomitus, percussio, casus.

Ebrietas, frigus, tinnitum cauſſat in aure. Ephraſis.

Septem hoc loco enumerantur, unde tinnitus, siue sonus aurium generari solet. Quorum primum est motus, ex motu enim corporis inordinato & uehementiori, commouentur humores, & spiritus, generaturq;

DE CONSERVANDA

neraturq; uentofitas, quæ ad auris penetrans tinnitum facit. Tinnitus enim nascitur ob aliquam uaporis aut uentositatis circa organum auditus commotionem, unde connaturalis in organo auditus aer commouetur. Secundum est, longa fames, ratio est, apud Auicennam 4. 3. cap. 9. Et illud est, inquit, propter agitationem cadentem in humoribus sparsis in corpore, quiescentibus in ipso. Et cum non inuenit natura cibum aliquem, conuertitur ad eos, & resoluit ipsos, & mouet eos. Tertium est, uomitus, in uomitu enim cum fiat motus uehementior, humores ad caput feruntur: unde quandoque oculi & facies rubescunt, & uisus sequitur imbecillitas, nonnunquam uerò uapores ac inflationes ad organum auditus pertingunt, tinnitumq; reddunt. Quartum est, percussio spheræ capitis, & maxime secundum aurem. Hinc enim aëri auditus connaturali uehementius commoto spiritus accedit, quia natura membro aliquo læso, statim eò spiritum & sanguinem, peculiaria instrumenta sua, dirigit. Vnde Galen. in lib. de renum adfectus dignotione. In omni, inquit, motione sanguis & spiritus concurrunt, qui sunt naturæ uehicularia. Hinc deinde in aure fit commotio.

Quintum est casus, & maxime supra caput, ob eandem causam quæ dicta est de percussione. Ex quocunq; etiam casu uehemens fit commotio in corpore humorum. Sextum est ebrietas, quia in ebrietate

Eate caput repletur fumis & uaporibus, quibus ad organum auditus penetrantibus commouetur aer connaturalis in organo auditus. Septimum est frigus, ex nimio enim frigore debilitatur auditus organum, & calor naturalis cerebri, caussanturq; uentositates, quæ ad aureis penetrantes, nullo negotio tinnitum cient. Neque solum ex dictis causis tinnitus aurium accidit, uerumetiam ex compluribus alijs, ueluti ex flatuoso spiritu in capite generato, ac commoto. Aut, ut inquit Auicenna loco citato, ex sonitu saniei, quæ generatur fortasse in ipsa aure, & ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu uentositatis accidentis multoties in meatibus eius, sicuti fit in febribus, aut ex repletione superflua in corpore, & propriè in capite: aut ex materia uiscosa, resoluta in paucam uentositatem; aut ex medicinis, quarum proprietas est, ut retineant humores, & uentositates in partibus cerebri.

DE NOCVMENTIS VISVS.
CAPVT LXXVIII.

B Alnea, uina, Venus, uentus, piper,
allia, fumus,

Porri

DE CONSERVANDA

Porri cum cepis, faba, lens, fletusq; finapi.

Sol, coitusq; ignis, labor, ictus, acumina, pulvis,

Ista nocent oculis, sed uigilare magis.

Ecphrasis.

Fit hoc loco mentio 21. rerum, oculis noxam inferentium. Quarum prima est balneum, idque cum humidum, tum siccum, hoc stupha barbaris dicitur, Latinis uerò aëreum, illud cina uulgo, Latinis solium appellatur. Verum duplici ratione oculis nocet. Primo quidem calore immodico eos excalfaciens complexionem eorundem destruit. Natura enim frigidi sunt & aquei, deinde uerò tenuiores humiditates, quibus spiritus uisui ijq; ignei temperantur, rescillanturq; exiccat, & resoluit, Quamobrem circa Rhenum, eo quòd plurimum stupha ac balneo utantur, plures cœci reperiuntur, quemadmodum apud Holandos, ob inordinatam dietam & uitæ regimen, plures leprosi. Secunda est uinum, idq; immodicè sumptum. hoc enim oculos & uisum debilitat, quia replet caput fumis & uaporibus, unde etiam omnes sensus hebetiores reddit. Tertia est, Venus, id est, nimius usus coitus, quem omnes medici perhibent uisum plurimum lædere. Aristot. Sectione 4. problemat. 3. hanc assignat causam, quòd scilicet per coitum auferatur quod oportunum est oculis. Oportet enim humidum aqueum subtile eis inesse,
in quo

in quo uisibiles spiritus fulciantur. Nam oculus natura est humidus, unde idem, in lib. de sensu et sensibili capit. 2. & lib. 5. de generatione animalium 2.

1. Refert oculum esse de natura aquae, sed euulsis humidis & euacuatis, contingit superiora desiccari, quare oculi à sua decedunt natura, qui humiditate uigebant. Merito autem oculi uigent humiditate, quia per spiritus igneos, qui sunt in frequenti motu euanescerent, nisi humido sustentarentur. Et hinc manifestum est coitum exiccare partes superiores, subtrahendo humidum, unde laesio sequitur aciei uisus. Quarta est uentus, & praecipue Meridionalis, de quo Hippocrat. lib. 3. Aphoris. 5. Austri auditum hebetantes, caliginosi, id est, caligine quadam oculos obfundentes, quia sensuum instrumenta plurima implent humiditate, & capitis grauitatem efficiunt. Principio autem neruorum humectato, necesse est & circa uoluntarios motus pigritiam euenire, & ueluti in se ipso dissolutum hominem apparere. Quinta est Piper, quod acrimonia sua gignit fumos, qui oculos mordicant. Sexta Allium, quod acrimonia & uaporibus, quibus caput implet, uisui nocet. De hoc supra capit. 13. Septima, Fumus, nam & hic propter mordicationem & exiccationem oculis infestus est. Lege Aristotel. de hoc, sectione 31. problemat. 22. Octaua, Porrum, ex cuius usu generantur fumi crassi melancholici, oculos

DE CONSERVANDA

rum aciem hebetantes, ut dictum est cap. 13. **Nona,** Cephæ, Quorum comestio ac redine sua similiter oculis nocet. **Decima,** Faba, generat enim fumum crassum, melancholicum, obtenebrantem spiritus uisivos, sicut & Porrum. Quare etiam comestio fabarum somnia parit terribilia, & horrenda. **Vndecima,** Lens, de qua Auicenna. 2. Canon. capite 449. Illius, inquit, qui plurimum eius comestione utitur, uisus obtenebratur, propter uehementiam exiccationis eius: **Duodecima,** Fletus, scilicet nimius, debilitat enim oculos, eo quod retentricem oculorum facultatem debiliorem reddat. **Decimatertia,** Sinapi, quod propter acrimoniam uisum debilitat. **Decima-quarta,** Adspectio solis, & hoc propter eximium eius nitorem ac splendorem, quibus destruitur uisus, ut constat manifesta experientia & ratione. Sensibile enim excellens, sensui non proportionatum, cuiusmodi sunt radij solares, corrumpit sensum. **Decima-quinta,** Coitus, & maximè post nimiam repletionem, uel nimiam inanitionem, ut dictum est paulò supra. **Decimasexta,** Ignis, cuius inspectio & splendor oculos uehementer exiccat, plurimumq; lædit. Quare fabri ferrarij, & quorū operatio fit ad ignem, rubeos ferè et debiles habent oculos. **Decimasextima,** Labor, scilicet nimius, quia sanguinè efficit sicciorem, sicut & reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, ergo uel eam qua pupilla integritur, itaq; uis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit.

cit. Lege Aristot. Sectione 3. 1. problemat. 14. Decima octaua, percussio secundum oculos, lædit enim oculos & uisum, eò quòd inde sanguis fluat ad oculos spiritum uisuum perturbans, & aliquando apostema generans. Decimanona, nimius usus rerum acutarum, cuiusmodi sunt salsamenta acria, fumorum atrimoniam generantia. Vicesima, puluis, siue inambulatio in locis puluerulentis, unde facilius puluis ad oculos pertingit, uisumq; obscurat. Vicesima prima, uigilia immodica, quæ cæteris omnibus excelsius lentius oculos exsiccat. Auicenna. 3. 3. Tract. 4. cap. 4. Omnis, inquit, repletio nocet oculis, & omne quod exsiccat naturam, & omne quod turbat sanguinem ex rebus salsis acutis & alijs, & omnis ebrietas. Vomitus uerò confert ei in quantum purgat stomachum, & nocet ei, in quantum mouet materias cerebri, expellendo eas & ipsum. Et si fuerit uomitus necessarius, debet fieri post cibum, & cum facilitate. Et somnus superfluus nocet uisui, & somnus statim post repletionem, & multitudo phlebotomia, & proprie cum uentosis continuus.

DE CONFORTANTIBVS

uisum. CAP. LXXIX.

FOeniculus, Verbena, Rosa, & Chelidonia, Ruta.

Ex istis fit aqua, quæ lumina reddit acuta.

DE CONSERVANDA

Ecphrasis.

Heic quinque recensentur herbe , quarum aqua
siue liquor stillaticius confert uisui. Prima est Foeni-
culus , cuius succus in oculo positus, acuit uisum, in-
quit Rhazes 3. ad Mansorem capit. 47. Secunda,
Verbena , cuius aqua ocularibus medicamentis plu-
rimum commiscetur. Tertia, Rosa, cuius aqua
confortat spiritum animale , & uisum. Dioscor.
lib.1. Quarta, Chelidonia , quæ herba succum ha-
bet croceum. Hoc nomen sibi uidetur uendicasse,
quòd aduentu hirundinum exoritur , & discessu
emarefcat, teste Dioscor. Quinta , Ruta , herba
uulgaris notitiæ, de qua Dioscor. lib.3. Visus, inquit,
aciem excitat , dolores oculorum illita cum polenta
lenit. Sed de his herbis satis dictum est suprâ in diuer-
sis & proprijs capitibus.

CONTRA DOLOREM DEN- tium. CAP. LXXX.

Sic dentes serua , porrorum collige
grana.

Vre cum hyoscyamo simul , utere iure
decenti.

Sicq; per embotum fumum cape dente
remotum.

Ecphrasis.

DE CONSERVANDA

autem seminis porri uirtus inest interficiendi & ei-
ciendi uermis, in concauitatibus dentium in tollerabi-
lem quandoq; dolorem excitantis. Auic. 2. Cano. cap.
549. teste. Porruuulgaris est notitie. Hyoscyamus ue-
ro herba est stupefactiua, cauleis emittens crassos, fo-
lia lata, oblonga, diuisa, nigra, hirsuta, pingua et fœ-
tida, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam
punicorum cytini, scutulis septi seminum plenis, ut
papaueris, de quo Macer:

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

DE RAUCEDINE VOCIS.

NVx, oleum, frigus capitisq̃, anguillaq̃, potus.

Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Heic recensentur sex causse raucedinis uocis.

Prima est, nux, nuces enim ualde exiccant, unde uocem exasperant, similemq̃; gruū uocibus reddunt. Secunda, Oleum, cuius partes aliquæ uiscosæ, ipsi pulmonis cannae adhærent, raucedinemq̃; faciunt. Secundo uerò loco, & cholericis corporibus raucedinem excitat, quia oleum in ijs citò inflammatur, unde exasperationem & raucedinem inducit. Sed prima ratio uidetur potior. Tertia, frigus capitis, quia inde fit compressio cerebri. Quare humores deorsum ad guttur & cannam pulmonis defluunt, raucedinem propter nimiam humectationem cannae causantes. Quarta, anguilla, quia ex esu eius phlegmata uiscosa multiplicantur, quæ ad cannam pulmonis penetrantia, atq; ibidem adhærentia, raucedinem inferunt. Quinta, potus, scilicet nimius, & maxime quando itur dormitum, quia & inde canna pulmonis plurimum humectatur, quæ potissima est caussa raucedinis uocis, secundum omnium medicorum sententiam. Sexta, pomum crudum, quatenus enim crudum existit, phlegmata multiplicat. Et si præterea immaturum, stypticum, siue ponticum fuerit, guttum exasperat.

DE CONSERVANDA

CONTRA REVMA.

CAPVT LXXXII.

IEiuna, uigila, caleas dape, tuq; labo-
ra,

Inspira calidum, modicum bibe, com-
prime flatum.

Hæc bene tu serua, si uis depellere rheu-
ma,

Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catar-
rhus,

Ad fauces branchusq; , ad nareis esto
coryza.

Heic septem enumerantur, quibus curatur rheu-
ma. Primum est Abstinentia, siue ieiunium, per
hoc enim materia rheumatis diminuitur, quia absti-
nentia exiccat materiam, meliusq; maturat & consu-
mit. Natura enim destituta cibo in quem agat, in ma-
teriam rheumatis agit, eamq; consumit, unde & ca-
put minus repletur. Auicen. 5. 3. Tract. 1. cap. decimo
tertio. Et oportet quidem, inquit, ne patiens catar-
rhum & coryzan, repleat uentrem cibis, qua re re-
pleatur caput eius.

Secundum, Vigilia, nam & hæ exiccant cere-
brum, & prohibent ascensum multorum uaporum
ad caput. Tertium, cibi calidi: qui plurimum con-
ferunt rheumati, ex materia frigida, hæc enim per il-
los digeritur. Quartum, Labor, nam & per hunc
materia

materia rheumatis consumitur, labor enim exiccat superfluitates corporis. Quintum. Inspiratio aëris calidi, idq; maximè in catarrho ex materia frigida, per aërem enim calidum inspiratum, calefcit materia, & maturatur. Sextum est. Modicum bibere, & quasi siti torqueri, siquidem & hoc modo rheumatis materia consumitur, sitis enim siue parua portio exiccat, neq; per paruam potionem tanta fit repletio, quanta per magnam. Septimum est, Comprimere flatum, id est, anhelitum, hoc enim ualde confert catarrho, & maximè in causa frigida, quia per retentionem anhelitus calefcunt ea quæ sunt pectoris, ut melius digeratur materia frigida, phlegmatica, faciens catarrhum. Vnde Auicenna loco citato. Oportet, inquit, ut adsiduet calfectionem capitis, & elongationem eius à frigore, & minuat ipsum à Septentrione, & propriè post Austrum. Auster enim replet & rarificat, Septentrio constringit & exprimit: & minore potum aquæ congelatæ, neq; dormiat in die, sitiat, & famem patiatur, & uigilet quantum potest, quia sunt initium curæ. Rhazes 9. ad Mansorem, cap. 14. præcipit ut uitetur decubitus supinus, ne peccans humor in posteriorem partem, & dorsalem medullam fluat, neq; cum posterior pars Supinus manifesto careat meatu, unde fluat materia, ad neruos decubitus penetret, & spasmus siue paralyfin generet.

Abstinentum quoq; omnino à uino. Vinum enim cum sit uaporosum, & calidum, dissoluit materiam,

DE CONSERVANDA

Et auget rheuma. Neq; stare conuenit ad solem, ut ignem, quia sol et ignis dissoluendo materiam augent rheuma.

Duobus ultimis uersibus refertur differentia, inter catarrhum, branchum, et coryzan.

Rheuma. Rheuma autem est nomen generale, ad quemlibet fluxum materiae. ἔπεὶ τοῦ ῥέω, id est, fluo. Ferè tamen accipitur per eo fluxu, qui ex capite delabitur.

Continet uerò in se tres species, uel membra. Catarrhum, branchum, et coryzan: unde si materia fluat ad pectus, uel membra uicina, dicitur catarrhus. Si ad fauces siue asperam arteriam, Βράγχος graecis, latinis raucedo: si uerò ad nares, κόρυζα, siue grauedo.

CONTRA FISTULAM.

CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, sulphur, miscere memento,

His decet adponi calcem, coniunge Saponi,

Quatuor hæc misce, commixtis quatuor istis,

Fistula curatur quater ex his si repleatur.

Hoc loco traditur confectio emplastri pro curatione fistulae, ex auripigmento scilicet, sulphure, calce, et sapone. Quia in his omnibus est uirtus exiccantia et mundificatiua, quæ necessario requiruntur in cura

in curatione fistulæ. Auripigmentum, inquit Platearius, calidum est & siccum in 4. gradu, dissoluit, attrahit, consumit, & mundificat. Sulphur item et Sapo, secundum eundem, calida sunt & sicca, sulphur quidem calidum est & siccum in 4. Sapo uero remissius. De calce Aui. 2. Can. cap. 148. sic inquit. Calx abluta est exiccatiua, sine mordicatione, & consolidat. Est porro fistula, uulnus assidue & periodicè fluens, id est, secundum diuersa tempora, siue diuersas luationes. Auripigmentum est, quo utuntur sculptores, & siue metallum lapidibus conglutinantes. Sapo siue σμύρον, est pinguedo illa alba, siue nigra, qua mulieres uesteis lauant & emundant.

DE NUMERO OSSIVM, DENTIVM, & neruorum in homine.

CAP. LXXXIII.

Ossibus ex denis bis centenisq; nouenis,

Constat homo, denis bis dentibus & duodenis.

Ex tercentenis decies sex quinqueq; uenis.

Hoc loco habetur numerus ossium, dentium, & uenarum corporis humani. Dicitur autem prima homo constare ducentis nouemdecim ossibus. Summis tamen & maioris autoritatis medicine doctoribus, Hippocrati nimirum, Galeno, Rhaze, Auerrho,

DE CONSERVANDA

rhai, & Auicennæ placet, ossa hominis esse 248. tametsi in particulari enumeratione ossium minus conueniant. Hinc ille uulgatissimus uersus:

Ossa ducentena atq; quater sunt & duodena.

Dentes.

Secundo dicitur homini inesse triginta duos dentes, & hoc intelligendum ut plurimum in hominibus perfectis. Aliquando enim contingit, ut quidam careant dentibus quatuor extremis, qui post molares sunt, & ij dentes habent duntaxat 28. Aliqui carent his dentibus ultimis in pueritia tantum, alij in pueritia, & iuuentute, ita ut eis non nascantur donec senescant, alij ijs per totam uitam destituuntur. Auicenna. 1.1. Doctr. 5. Sum. 1. cap. 5. Dentes quidem, inquit, sunt triginta duo, contingit tamen monnunquam homines quosdam non habere quatuor extremos, unde tunc non erunt nisi 28. Eorum uero duo sunt duales, & duo quadrupli superius, & totidem inferius ad incidendum. Et duo dentes anteriores, & duo quadrupli iunguntur dualibus à dextris & sinistris, & tam duales quàm quadrupli, sunt duo in superiori mandibula, & duo in inferiori. Et sunt omnes ordinati ad incidendum, ideo à græcis Τετράκωνοι, id est, incisores uocantur, præcipue duales. Et post hos duo sunt qui uocantur Κυνοδόντες, id est, canini, superius, & duo inferius immediatè coniuncti quadruplis, quorum officium est mandere, & escas duriores confringere. Hos sequuntur dentes maiores, à dextris & sinistris quatuor, tam in superiori quàm inferiori mandibula.

bula. Deinde in quibusdam est dens unus sensus, tam à dextris quàm sinistris, tanquam in inferiori quàm superiori mandibula, in quibusdam uerò non. Et sunt dentes illi molares & sensus omnes ordinati ad molendum. Et summa toties numeri dentium est 32. uel 28. in non habentibus dentes sensus. Sunt autem hi quatuor duales, quatuor quadrupli, & quatuor canini, sedecim molares, & quatuor dentes sensus. Tercio dicitur hominem habere 365. uenas, id quod Anatomia constat.

DE QUATVOR HUMORIBVS
corporis. CAP. LXXXIX.

Quatuor humores in humão corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, Melancholia.

Terra melanch., aqua phleg., aër sanguis,
choler. ignis.

Heic agitur imprimis de humoribus ad humani corporis constitutionem necessarijs. Sunt autem 4. Sanguis scilicet, phlegma, cholera, & melancholia. Deinde ostenditur natura & complexio eorundem cum cōparatione ad elementa. Melancholia est frigida et sicca, & comparatur terræ, quæ similis naturæ est. Phlegma frigidum est & humidum, & comparatur aquæ. Sanguis est calidus & humidus, & comparatur aëri. Cholera uerò est calida et sicca, & comparatur igni, Vnde uersiculi uulgares: Humi-

DE CONSERVANDA

Humidus est sanguis, calet, est uis aëris illi,
 Alget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa est.
 Sicca calet cholera, & sic igni fit similata.
 Frigens, sicca, melancholia est, terræ adsimilata.

Sanguis. Auic. 1. 1. Doctr. 4. capit. 1. attestante, sanguis inter humores præstantissimus est, uel quia est materia spirituum, in quibus consistit uita, & omnis operatio uegetatiua, uitalis, & animalis. Vel quia conformatus est principiis uitæ. Est enim calidus & humidus temperatè, uel quia plus nutrit & instaurat deperditum quàm cæteri humores. Et ut uno uerbo dicam, thesaurus est naturæ, ut quo amisso statim mors consequatur.

Phlegma. Secundum probitatis locum sibi phlegma uendicat, uel quia tēpore necessitatis concoctione in sanguinem mutatur: atq; hac ratione nullum proprium habet receptaculum, sed cum sanguine commixtus incedit, Vel quia uicinus est radicali humido, quod est quasi basis uitæ.

Cholera. Deinde sequitur cholera, quæ participat naturali calori, quàm diu mensuram seruat.

Melancholia. Hinc melancholia sequitur, uelut fex ac sedimentum sanguinis, elongata à principiis uitæ, inimica lætitiæ & liberalitati, & cognata senio ac morti. Sanguinis autem duæ sunt species, naturalis scilicet & innaturalis. Naturalis quidem, cuius color ruber est, uenalis scilicet ruber obscurus, & arterialis ruber clarus, expers mali odoris, & admodum dulcis, & hoc

Et hoc respectu aliorum humorum. Innaturalis duplex est. Quidam enim innaturalis est qualitate, mutatus scilicet à complexione bona in se, sine alterius humoris commixtione. Alter innaturalis est, propter humorem malum ei commixtum, peccantem qualitate, substantia, uel quantitate, uel in proportionem alterius ad alterum. Et hic duplex est. Nam quidam est non naturalis, ex permixtione mali humoris, extrinsecus superuenientis. Alter non naturalis est, ex permixtione mali humoris generati in ipsomet sanguine, quando pars sanguinis tenuior putrescens in cholera, & crassior in melancholiam conuertitur, earumque uel altera, uel utraq; in sanguine permanet.

Et hic sanguis non naturalis ex admixtione mali humoris, à naturali multifariam differt. Primo in substantia, quia crassior & turbidior est, cum misceatur ipsi melancholia, tenuior cum commiscetur ei cholera uel aquositas. Secundo in colore, quia declinat ad albedinem ratione phlegmatis, uel ad nigredinem, ratione melancholice. Tertio in odore, quia magis foetidus est ex admixtione putridorum humorum. Quarto in sapore, quia uergit ad amaritudinem propter admixtionem cholerae, uel ad acetositatem ex parte melancholice, uel ad insipiditatem, ratione phlegmatis.

Phlegmatis uero naturalis due similiter species habentur.

DE CONSERVANDA

bentur, naturale scilicet & innaturale. Naturale est,
 quod concoctione in sanguinem mutatur, quia san-
 guis est bene coctus. Et est quidam dulcis phlegma-
 tis, quod non ualde existit frigidum, imò comparatio-
 ne paucæ est frigiditatis, us agnini uerò & flauæ bi-
 lis comparatione est frigidum & naturaliter album.

**Phlegma
dulce.**

Et dicitur phlegma dulce, extenso hoc nomine dulce
 ad omnes sapes delectabiles, quia alio modo phle-
 gma naturale non est dulce, cum sit insipidum, aquo-
 sum, & sapor aquæ ualde propinquum. Hinc natu-
 ra proprium receptaculum machinata non est, sicut
 cholerae & melancholiae, sed reliquit ipsum cum san-
 guine mixtum, ut tempore necessitatis, in sanguinem
 conuertatur: habet enim similitudinem sanguini
 propinquam.

Et huius phlegmatis, duæ sunt necessitates, ac una
 utilitas. Prima necessitas est, ut sit iuxta membra, in
 hoc ut operentur in ipsum uirtutes eorum, coquant,
 digerant, & nutriantur inde cum amiserint nutri-
 mentum suum, quod est sanguis bonus propter retenti-
 onem materiae sanguinis, quæ quidem retentio fit à
 stomacho & epate, ob causas quasdam accidentales.
 Secunda necessitas est, ut misceatur cum sanguine,
 ipsumq; nutriendis membris phlegmaticæ constitu-
 tionis accommodet, cuiusmodi sunt cerebrum & nu-
 cha, quorum sanguini, non minimam phlegmatis par-
 tem admixtam esse conuenit.

Utilitas uerò eius est, ut humectet iuncturas &
 membra,

membra, quæ in iugi & continua motione sunt, ne desiccantur, ob calorem, ex motu & collisione prouenientem. Phlegma autem innaturale diuiditur, Primò secundū substantiam, aliud enim mucilaginosum est, aliud uerò secundum sensum diuersum in tenuitate & crassitie suarum partium. Dicitur autem mucilaginosum, ob similitudinem quam habet cum mucilage à seminibus extracta.

Phlegma crassum apparet æquale in substantia, **Crassum:** id est, tenuitate & crassitie, secundū sensus iudicium: reuera tamen in partibus suis diuersum est, & dicitur phlegma crudum, multiplicatur autem in stomacho & intestinis. Quod à stomacho euacuari uomitibus singulis mensibus, Hippoc. consulit in lib. de uictus ratione priuatorum. Et ad eius quidem expulsionem siue excretionem ab intestinis, natura statuit ut cholera à cysti fellis ad intestinum icinnium, & ad alia inferiora defluat, eaq; à pituitosis excrementis expurgat, & abstergat, atq; eorundem excretionem adiuuet. Interdum & in uenis multiplicatur, & præcipuè in senibus propter diminutionem digestionis, & illic moram trahens paulatim augetur & crassescit, & cum inde tandem grauetur natura, nec possit ipsum per ordinarias expulsionis uenas repellere, facit de possibilibus id quod melius est, elongatq; à corde & reliquis membris intrinsecis, propellens ad exteriora, præsertim ad tibias, quia propter grauitatē suam, naturaliter ad inferiora tendit. Et hæc causa

est, cur tibiæ senum inflentur, adeo q̃; intumescant, ut post digiti impressionem, in ijs uestigium ac fouea relinquantur, & maxime adpropinquante nocte, idq̃; in pinguibus etiam & ijs qui humido nutrimento gaudent, euenire solet.

Tenuē.

Aliud phlegma est ualde tenue & aquosum, simile aque aliquantulum inspissatæ, & sepe inuenitur in saluiis & sputis eorum, qui malè digerunt nimisq̃; bibunt. Solet autem à cerebro ad nares distillare in principio corysæ, quod per decoctionem in crassatū in phlegma crassum aut mucilaginosum conuertitur.

Gypseum.

Aliud phlegma est ualde crassum, album, quod uocant gypseum, cuius tenue resolutum est propter diuturnam eius iniuncturam moram, crassum autem cœulis lapidis induratum remansit. Et hoc phlegma facit podagram nodosam ferè incurabilem. Vnde Ouidius: Soluere nodosam nescit medicina podagram.

Vitreum.

Aliud phlegma est uitreum, spissum, crassum, & uitro liquefacto in colore, uis consitac & pondere simile. Secūdo diuiditur phlegma in naturale ex parte saporis. Quoddam enim dulce est ex admixtione sanguinis sub quo etiā continetur phlegma unctuosum, quod fit ex admixtione unctuositatis sanguinis cum phlegmate.

Salsum.

Aliud phlegma est insipidum ex cruditate, sicut et quoddam uitreum.

Aliud est salsum ex admixtione cholerae. Et hoc est mordacius, siccus, & leuius cæteris speciebus phlegmatis, ob choleram quam in se admittit, hæc enim sic
ca, leuis.

ea, leuis, & acuta est. Sæpe hoc reperitur in stomacho
 his frequenter fortia uina bibentium, & utentium
 falsis & acutis. Adhærens autem stomacho, causat in-
 terdum sitim uehementem, diuq; per intestina dis-
 currens, ea quandoq; excoriât & dysenteriam pa-
 rit, siue tenasmm.

Aliud phlegma est acetosum, quod fit quandoq; ob **Acetosum**
 melancholiam acetosam ipsi admixtam, quandoq; ue-
 rò ob ebullitionem, quæ accidit phlegmaticis, non se-
 cus atq; dulcibus succis fructuum accidere solet, hi e-
 nim primo ebulliunt siue feruent, & deinde acescunt.
 Et hoc phlegma sæpius reperitur in stomacho malè
 digerentium, quàm in alijs partibus, Nam ad os stoma-
 chi naturaliter melancholia profluit, ad desyderium
 excitandum, quæ deorsum cadens & phlegmati mix-
 ta ipsum quandoq; acetosum reddit. Id quod cogno-
 scitur per ructos acidos. Interdum etiam phlegma ta-
 le generatur in stomacho per uiam ebullitionis à de-
 bili calore ex chylo.

Aliud phlegma est ponticum, quod quandoq; ex **Ponticum**
 admixtione melancholiæ ponticæ generatur. Rarò ta-
 men reperitur, propter melancholiæ ponticæ rarita-
 tem: quandoq; uerò oritur ex uehementi infrigidatio-
 ne, qua humiditas eius congelatur, & nonnihil ad ter-
 restrem substantiam inalteratur, neq; superuenit ei
 calor debilis, quo ebulliens in acetositatem conuert-
 tur, neq; calor fortis, qui digerens ipsum, in sangui-
 nem commutet.

DE CONSERVANDA

Cholerae uerò species similiter duæ sunt. Naturalis scilicet, & innaturalis. Cholera naturalis est spuma sanguinis, cuius color est ruber clarus, id est, citrinus in ultimo citrinitatis gradu, sicuti capillamenta croci, estq; leuis & acuta, & quo calidior est, eò magis etiam rubet. Et hæc cholera in epate generata, in duas partes diuiditur. Quarum una cum sanguine ad uenas defertur, altera ad cystam fellis transmittitur. Pars autem, quæ cum sanguine transit, cum eodem necessitatis & utilitatis causa penetrat. Necessitatis quidem, ut misceatur cum sanguine pro nutritione membrorum choleriæ. Utilitatis uerò, ut extenuet sanguinem, quo commodius in uenas penetret. Pars autem illa, quæ transit in cystam fellis, consimiliter propter necessitatem & utilitatem transmittitur. Necessitas est duplex, quædam enim est corporis totius, ut uidelicet mundet ipsum à superfluitatibus cholericis. Altera est respectu cystis fellis, ut nutriat ipsum. Utilitas quoq; duplex est. Vna, ut abluat intestina à fecibus & phlegmate uiscoso, eis adhaerente. Altera ut pungat intestina & musculos ani, ad excernendum quod in eis noxium est. Cuius rei signum est, quòd colica sæpe accidat, propter oppilationem foraminis, quod à cysti fellis usq; ad intestina procedit.

Cholera uerò innaturalis duplex est. Nam una est innaturalis, ob causam extrinsecam, quæ ei admiscetur. Altera ob causam internam, quia substantia eius

eius non est naturalis. Cholera innaturalis ob causam extrinsecam, alia est famosa, cui phlegma admiscetur, & dicitur famosa siue notha, quod sæpius generari solet. Ex hac sæpe fit tertiana notha. Altera est minoris fame, cui scilicet melancholia admixta est. Cholera uero famosa, uel est citrina, & generatur ex admixtione phlegmatis tenuis cum cholera naturali, uel est uitellina, ouorum uitellis similis, & generatur ex admixtione phlegmatis crassi cum cholera naturali. Cholera autem minoris fame, duobus fit modis, uel quando cholera in se aduritur & in cinerem conuertitur, unde pars tenuis cholerae non separatur: & hæc est peior. Vel quando melancholia cholerae extrinsecus accedens, cum ea miscetur, & hæc est melior: calor eius ruber est, non tamen clarus, neq; floridus, sed sanguini uenali similior. Cholera uero innaturalis secundum propriam substantiam, sine alterius humoris commixtione: alia quidem sæpius in epate generatur, per adustionem eius quod in sanguine est tenuitus, cum crassum in melancholiam conuertatur. Alia uero in stomacho ex cibis malis non digestis, sed corruptis. Vel generatur in uenis ex humoribus alijs. Et huius duæ sunt species. Nam quædam est prasina, similis colori prasij nigri, quæ generatur ex uitellina quando aduritur. Adustio enim in cholera uitellina facit nigredinem, qua commixta citrinitate, generatur color uiridis. Alia est eruginosa, in colore erugini æris similis, & generatur ex pra-

DE CONSERVANDA

finis, quando eo usque aduritur, donec humiditas eius exsiccetur, & ob siccitatem albescat. Et hæc duæ ultimæ, male sunt & uenenosæ, æruginosa tamen peior est.

Melancholia species itidem duæ sunt, naturalis scilicet & innaturalis. Naturalis est sex boni sanguinis & turbulentia & superfluitas, cuius sapor inter dulcem & ponticum medius est. Et hæc in epate generata, in duas partes diducitur, quarum una cum sanguine ad uenas penetrat, altera ad splenem transmittitur. Prima pars penetrat cum sanguine ob necessitatem et utilitatem. Ob necessitatem quidem, ut nascatur cum sanguine, ad nutrienda membra melancholica, frigida & sicca, sicut ossa. Ob utilitatem uero, ut fluxibilitatem sanguinis nimiam coercet, & ergo corpulentiam eius condenset, donec fiat pars solida membrorum duorum inde nutriendorum. Altera pars, quæ sanguis non indiget, promanat ad splenem, propter necessitatem & utilitatem. Necessitas duplex est, quarum una est secundum totum corpus, ut scilicet ipsum à melancholica superfluitate emundet. Altera secundum splenem ut ipsum nutriat. Utilitas uero eius inde est, quod ipsa ad orificium stomachi profluens exprimat humiditates ibidem inueniuntur, sicut mulier mulgendo exprimit digitis suis lac ab uberribus uaccae. Et hæc utilitas, duobus coniungitur modis. Primo enim constringit, inspissat & confortat orificium stomachi: deinde in ore stomachi, acrimonia sua commotionem facit, & excitat dyscrerium ac sanum.

Melan-

Melancholia uerò innaturalis, est quasi res adu-
 sta siue cinis, respectu aliorum humorum. Eius 4. sunt
 species notæ, licet plures sint obscuræ. Prima est ci-
 nis cholerae, & est illud quod de cholera aduritur, &
 hæc amara est. Secunda est cinis phlegmatis, & est
 illud quod fuit adustum ex phlegmate, & si phle-
 gma adustum fuerit, ualde tenue & aquosum, tum
 melancholia, ex eo genita, erit falsa in sapore. Si au-
 tem fuerit phlegma crassum quod aduritur, tum cinis
 eius, siue melancholia inde genita, tendit ad acetosita-
 tem uel ponticitatem. Tertia est cinis sanguinis, &
 est illud quod adustum est ex sanguine. Et hæc melanc-
 holia falsa est, nonnihil dulcedinis participans.
 Quarta est cinis melancholice naturalis, & si natu-
 ralis unde fit tenuis fuerit, tum admodum acetosa est,
 terramq; si super effusa sit, attollit, ac fermentat, bul-
 lasq; quales firuentibus iusculis innatant, excitat. O-
 dor eius acris est, quem fugiunt muscæ & reliqua a-
 nimalia. Si uerò melancholia naturalis ex qua gene-
 ratur, fuerit crassa, minoris erit acetositatis, cum pau-
 ca ponticitate.

DE TEMPERATURA SIVE

Complexione sanguinea.

CAPVT XC.

Natura pingues isti sunt atq; iocan-
 tes,

Semper rumores cupiunt audire fre-
 quentes,

DE CONSERVANDA

Hos Venus, & Bacchus delectant, fercula
rifus,

Et facit hos hilares, & dulcia uerba lo-
quentes.

Omnibus in studiis habiles sunt, & ma-
gis apti.

Qualibet ex causa non hos facile exci-
tat ira.

Largus, amans, hilaris, ridens, rubei-
coloris,

Cantans, carnosus, satis audax, atq; be-
nignus.

Sanguinei

Enumerantur hoc loco signa complexionis san-
guineae, quorum primum est, Sanguineum, natura es-
se pinguem, id quod de pinguedine in propria acce-
ptione intelligendum non est, haec enim semper frigidi-
tatem complexionis significat, ut testatur Auic. 2. 1.
Doct. 3. cap. 3. Sed de pinguedine ad multam corporu-
lenciam siue carnis abundantiam extensa, quia auto-
re Auic.

re Auicen. loco citato, multitudo carnis rubræ cum decenti firmitate & non laxitate eius, significat complexionem calidam & humidam, qualis est sanguinea. Quia multitudo carnis rubræ attestatur super fortitudine uirtutis adsimulatiuæ, & multitudine sanguinis, quæ uigent & inualescunt calido & humido, teste Gale. lib. 2. temperament. Corpulentia, inquit, siue carnis abundantia ex sanguinis copia nascitur, quum enim calori, intra debitos fineis manenti, boni sanguinis accedit copia, necesse est ut corpulentia sequatur. Auicenna item loco citato, sic scribit: Corpus carnosum absq; multo adipe & pinguedine, est calidum & humidum, id est, sanguineum. Idem habet Galen. in arte medicinali cap. 59. Calidior autem & humidior temperatura &c. Secundum, est sanguineum esse uel iocosum, ut qui loquendo alijs risum excitet, uel lætum ex benignitate humoris sanguinei, prouocantis lætitiā ac iocunditatem, propter spiritus claros & perfectos, quos hic sanguis parit. Tertium est, sanguineos delectari fabulis iocosis, idq; eadem ratione. Quartum est, sanguineos esse pronos ad libidinem, ratione caliditatis & humiditatis, ad coitum incitatum. Quintum est, sanguineos libenter indulgere uini potionibus. Sextum est, eosdem libenter uesci cibis bonis. Quorum duorum eadem causa est, quia similia similibus conseruantur. Septimum est, sanguineos facile ridere. Sanguis enim risum prouocat.

DE CONSERVANDA

Vnde Hippoc. in lib. de præparatione hominis. Quibus inquit, concessum est puriore sanguine frui, frequenter ij ridem, & florida facie apparent omnes colore uenusto. Octauum est sanguineos esse hilares, & facie amabiles, & iocundos, propter uindum & floridum colorem, & uenustatem complexionis ex sanguine. Nonum est, ex sanguineorum ore dulcia profluere uerba, eo quod natura sanguine deletur. Decimum est, sanguineos esse ingeniosos, id est, habiles & aptos omnibus artib. discendis, idq; ob ingenij uigorem & insitam ex sanguine uim, siue docilitatem. Vndecimum est, sanguineos non facile ira commoueri, propter humiditatem qua feruor cholerae ad iram excitantis, reprimitur.

Duobus postremis uersibus repetuntur quedam signa dicta, & adduntur nonnulla alia. Primum est, sanguineos esse largos, id est, liberales, non auaros. Secundum est, sanguineos amorib. operam dare. Tertium est, sanguineos esse hilares, id est, nutu uenustos & iocundos. Quartum est, sanguineos quasi semper ridere, quorum omnium causa est benignitas sanguinis. Quintum est, eos esse rubicundos. Vnde Auic. loco citato. Color inquit rubeus, significat multitudinem sanguinis, id quod intelligendum de colore rubro, cum quodam splendore, & non de rubeo fusco, qualis apparet in facie eorum, qui libenter & abunde uina fortia bibunt, & utuntur salis atq; acutis speciebus. Hæc enim facies lepram præsignat.

præſagit. Sextum eſt, ſanguineos ob animi letiti-
am, cum delectare tum delectari cantu. Septimum
eſt, eſſe corpulentos & carne abundare, cuius ratio
ſuprà reddita eſt. Octauum eſt, eſſe audaces ob ca-
liditatem ſanguinis quæ eſt cauſſa audaciæ. Nonũ
eſt, ſanguineps eſſe benignos ac clementes, ob ſanguis-
nei humoris benignitatem.

DE TEMPERATVRA SIVE
Complexione Cholerica.
CAPVT XCI.

EST

DE CONSERVANDA

Est humor cholerae, qui competit im-
petuosus,
Hoc genus est hominum, cupiens præ-
cellere cunctos.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, ci-
ro crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa
perentes.
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, au-
dax,
Astutus, gracilis, ficcus, croceiq; colo-
ris.

Heic adsignantur signa, quædam & notæ com-
plexionis cholericae. Prima est, cholericum esse im-
petuosum, id est, facere cuncta cum impetu, quia su-
perfluus calor in cholerico impetum excitat, unde
Auiacen. 2. 1. Doct. 3. cap. 3. Operationes excessiui mo-
tus significant caliditatem. Secunda est, Choleri-
cum esse ambitiosum & honoris cupidum, primatq;
expetere sedes, ac conari præferre sese omnibus. Rati-
o, quia superfluus calor incitat animum ad arro-
gantiam & temeritatem. Tertia est, cholericum ci-
ro discere, & celeris esse ingenij, & hoc propter te-
nuitatē & caliditatem humoris cholerici. Vnde Aui-
cenna ibidem. Intellectus, inquit, id est, promptitudo
& uis intelligendi, significat caliditatem complexio-
nis. Quarta est, cholicos esse edaces & multiuo-
ros, for-

ros, fortior enim calor ipsis inest digerens, & maior
resolutio, quàm alijs corporibus. Quinta est, chole-
ricos citò adolescere, id est peruenire ad augmentū,
idq; ob fortitudinem caloris naturalis, qui est causa
augmenti. Sexta est, cholericos esse magnanimos,
id est, non posse tollerare iniurias, propter calidita-
tem, unde idem Auicenna eodem loco: Parum pati
ab unaquaq; re significat caliditatem. Septima est,
eosdem esse largos, & hoc in illos unde honores con-
sequi sperant. Octaua est, cholericos appetere sum-
ma, id est, summas dignitates & officia, propter
causam secundæ notæ. Nona est, cholericos esse hir-
sutos, id est, pilosos. Rationem reddit Gal. lib. 2. de
tempera. Calida, inquit, & sicca intemperies hirsuta
est, uerū in summo. Quippe per omnem cutem di-
geritur semper aliquid à calido, quod secum etiam in-
terni humoris nonnihil aufert ad cutem, unde pili ge-
nerantur. Decima est, cholericum esse fallacem, id
est, deceptorem. Undecima est, cholericos esse ira-
cundos, id est, faciliè irasci ob caliditatem, & hoc
ob facilem commotionem cholerae & ebullitionem
sanguinis circa cor. Duodecima est, cholericum
esse prodigum in exhibendis scilicet muneribus pro
honore consequendo. Decimatertia est, choleri-
cos esse audaces, idq; ob nimiam caliditatem, & ma-
ximè cordis. Decimaquarta est, eosdem esse astu-
tos, & hoc propter caliditatē & agilitatē cholerae.
Decimaquinta est, cholericos esse graciles, id
est, macios

DE CONSERVANDA

est, macilentos, & raræ corpulentie, ob caliditatem
nimiam, & uehementer resoluentem. Decima-
sexta est, eosdem esse siccos, id est, macros, eadem
ratione. Decima septima est, cholericos esse
coloris crocci, id est, citrini. Hinc Auicenna lo-
co citato: Color subrufus significat cholerae domi-
nium.

DE TEMPERATURA SIVE

Complexione Phlegmatica.

CAPVT XCII.

Phlegma dabit uires modicas, latos-
q; breuesq;.

Phlegma facit pingueis, sanguis reddit
mediocres.

Oria non studio tradunt, sed corpora
somno,

Sensus hebes, tardus motus, pigritia,
somnus.

Hic

Hic somnolentus, pigris, in sputamine
multus,

Est huic sensus hebes, pinguis, facie co-
lor albus.

Recensentur hoc loco signa complexionis pleg-
maticæ. Primum est, paucitas uirium, phlegmatici
enim segnes sunt, & paucas uires habent, ob debilita-
tem caloris naturalis, unde qualibet uirtus siue fa-
cultas exordium habet. Secundum est, phlegmati-
cos esse latos & breuis, inest enim eis parum calo-
ris innati, nec sufficit corpus in longum extendere.
Extendit igitur secundum latum. Tertium est, phle-
gmaticos esse pingues, propter frigiditatem & hu-
miditatem. Vnde dicit Auic. loco aliquoties iam ci-
tato. Pinguedo uel adeps superflua significat exces-
sum frigiditatis & humiditatis, & complexionem
corporis frigidam & humidam, quia quod in sangui-
ne pingue, leue, & tenue est, utriusq; materia est.
Cumq; id uenæ extra se transmiserint, ubi in frigidam
particulas incidit, in ijs concrefcit, & in adipem siue
pinguedinem conuertitur, inquit, Gal. lib. 2. de tem-
pera. Sequitur deinde apud eundem, sanguineos esse
mediocres in longitudine & breuitate. Quartum
est. Phlegmaticos magis ad ocia quàm studia inclina-
ri, nimirum instrumentis ueluti torpenti bus ob frigi-
ditatem, autore Gal. lib. 3. de Symp. causis. Quina-
tum est, eosdem multum dormire, & hoc propter
multam humiditatem & frigiditatem, ut innuis
Auicem.

DE CONSERVANDA

Auicen. loco citato. Sextum est, Phlegmaticos esse tardi & hebetis ingenij. Quemadmodum enim intelligendi facilitas & ingenij uigor ex calore innato oritur, ita tarditas & hebetudo eorundem à contrario, scilicet frigido exordium suscipiunt. Septimum est, phlegmaticos esse tardi motus, & hoc propter frigiditatem, quæ facit motum tardum, sicut caliditas uelocem, ut dictum est. Octauum est, Phlegmaticos esse pigros. Nonum, Phlegmaticos esse longi somni, quorum caussæ satis sunt manifestæ ex suprà uictis.

Duo postremi uer sus repetunt signa prædicta cum quibusdam alijs. Primum est phlegmaticum esse somnolentum, id est, inclinari ad nimium somnum. Secundum est, esse pigrum, id est, tardum ad quamlibet operationem. Tertium est, esse multi sputi, propter humiditatem abundantem, unde sputum multiplicatur. Quartum est, eos habere obtusos sensus, tam internos quàm exteriores. Quintum est, esse pingueis. Sextum est, phlegmaticos esse albos in facie. Albedo enim cutis & maximè faciæ signum est priuationis sanguinis, aut paucitatis eius cum frigidiæ, ut dicit Auic. loco citato.

DE TEMPERATURA SIVE complexione Melancholica.

CAPVT XCII.

R Estat adhuc tristis cholerae substantia nigrae, Quæ

Quæ reddit prauos, pertristes, pauca lo-
quentes.

Hij uigilant studijs, nec mens est dedita
somno,

Seruant propositum, sibi nil reputant fo-
re tutum.

Inuidus, & tristis, cupidus, dextræq; te-
nacis.

Non expers fraudis, timidus, luteiq; co-
loris.

*Heic referuntur signa complexionis melancholi-
cæ. Primum est, prauitas. Melancholia enim red-
dit homines prauos, & malorū morum, quales sunt
qui seipsos interficiunt. Secundum est, multa tri-
stitia, Melancholici enim naldè tristes sunt, propter
spiritus melancholicos, turbidos & tenebrosos, ut ho-
mines læti sunt ob spiritus claritatem. Tertium
est, taciturnitas. Melancholici enim sunt taciti, &*

DE CONSERVANDA

paucorum uerborum, propter frigiditatem, sicut nimia garrulitas ex caliditate prouenit. Quartum est, melancholicos esse aptos studio, propter loca solitaria, quæ amant: Studia enim, ut ille inquit, secessum quærent. Quintum est, Melancholicos esse breuis uel pauci somni, parumue dormire, propter nimiam siccitatem cerebri, & fumos melancholicos, causantes somnia terribilia, quibus facillimè expurgiscuntur. Sextum est, eos seruare propositum, nec facillè dimoueri ab eo quod semel menti hæserit, difficulterq; placari, & hoc propter siccitatem, quæ non sinit propositum citò mutari. Septimum est, melancholicos putare nil sibi fore tutum, eoq; semper timere, quòd nimirum atra bilis rationalis animæ arcem occupans, timorem inducat: neq; id mirandum est, cum uideamus in rebus externis, inquit Gale. lib. 2. de simp. caus. nihil magis quàm tenebras hos perterrefacere. Si igitur quippiam tenebris simile rationali parti animæ circumfundatur, hominem semper timere necesse est, utpote, qui semper timoris causam in corpore circumferant. Quod enim nobis extrinsecus accidit, cum ambiens nos aër uastissimis tenebris fuerit obscuratus, id melancholicis ab intimo corpore erumpere uidetur, occupante cerebrum & ipsamet atra bile, uel uapore quopiam melancholico.

Duobus postremis uersibus repetuntur quædam ex prædictis, & adduntur nonnulla alia. Primum est, Melancholicum esse inuidum. Secundum, tristem.

eristem. Tertium, auarum. Quartum, tenacem. Quintum, fraudulentum. Sextum, ualde timidum. Septimum, lutei, terrestres, siue fuscii coloris, color enim fuscus qui uiriditati adpropinquat, melancholice ostendit dominium. Rhazes 2. ad Mansorem capite primo.

DE COLORIBVS.
CAPVT XCIII.

HI sunt humores, qui præstant cuique colores,
 Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus:
 Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus:

Q 2

DE CONSERVANDA

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus.

Inflantur genæ, corpus nimiumq; grauatur,

Est pulsusq; frequens, plenus, mollis, dolor ingens,

In primis frontis, fit constipatio uentris, Siccaq; lingua, sitis, sunt somnia plena rubore.

Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæque.

Enumerantur hoc loco colores, unde cuiuslibet complexionis indicia habentur. Phlegmaticus enim albi coloris est. Cholericus rufi, sanguineus rubei, & melancholicus fusci, de quibus omnibus dictum est in præcedentibus.

Secundo loco habentur signa superabundantiæ sanguinis, quorum primum est, facies rubea, propter ascensum sanguinis ad caput & faciem. Secundum, oculorum prominentia, propter extensionem quam facit sanguis multiplicatus. Tertium, genarum inflatio, ob similem causam. Quartum, totius corporis grauitas, quia natura superatur, non sufficiens regere humores, & corpus debile sustentare. Quintum, pulsus frequens, propter caliditatem, quam inducit sanguis multiplicatus. Sextum, pulsus plenus, ob multitudinem uaporum calidorum & humidorum. Septimum,

timum, pulsus mollis, propter humiditatem nimiam, arteriam emollientem. Octauum, dolor in fronte, ob sanguinem multiplicatum in rete mirabili. Nonum, uentris constipatio, id est, induratio propter caliditatem nimiam exiccantem feces. Decimum, lingua siccata, ob similem causam. Vndecimum, sitis magna, propter exiccationem orificij stomachi ex nimia caliditate. Duodecimum, somnia de rebus rubicundis, unde Auicenna 2. 1. Doctr. 3. cap. 7. Et somnia, inquit, quæ illud significant, scilicet abundantiam sanguinis, sunt, sicut cum homo in somnis res uidet rubeas, aut sanguinem multum ex suo corpore exire, aut se in sanguinem natare, & similia. Decimum tertium, dulcedo sputi, propter sanguinis dulcedinem.

Signa uerò superabundantis cholerae, hisce comprehenduntur uersiculis:

Accusat cholera dextra dolor, aspera lingua,
 Timutus, uomitusq; frequens, uigilantia multa.
 Multa sitis, pinguisq; egestio, torsio uentris,
 Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis.
 Pulsus adest gracilis, durus, ueloxq;, calescens,
 Aret, amarescitq;, incendia somnia fingit.

Signa superabundantis phlegmatis habentur ex hisce uersiculis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges.

Os facti inspidum, fastidia crebra, saliuas.

DE CONSERVANDA

Castorum, stomachi simul occipitisq; dolores,
Pulsus adest rarus, tardus, mollis, quoq; inanis.
Præcedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Signa superabundantis melancholiae,
comprehenduntur hisce uero
siculis.

Humorum pleno dum fœx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; urina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia, tempus,
Crescet rugitus, sapor et sputaminis idem,
Leuâq; præcipue tinnit uel sibilat auris.

DE PHLEBOTOMIA, ET PRIMUM
de ætate secunda uenæ.

CAPVT XCV.

DEnus septenus uix phlebotomum
petit annus,
Spiritus uberiorq; exit per phlebotomi-
am. Spirite

Spiritus ex potu uini mox multiplicatur.

Humorumq; cibo damnum lentè reparatur.

Lumina clarificat, syncerat phlebotomia

Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.

Viscera purgabit, stomachum uentremq; coërcet,

Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.

Auditus, uocem, uires, producit & au-

Hic agitur de Phlebotomia, & primò ostenditur
etæ apta Phlebotomiae, annus nimirum 17. Gal. lib. 1. cap. 14. therap. Method. si in puerum, inquit, incidet, qui 14. annum haftenus non attigit, mitti illi sanguis non debet, propterea quòd tantillis, cum præsertim calidi & humidi sint, plurimum corporis substantiæ cottidie defluat, ac digeratur. Ita quòd ex incidenda uena molendum nobis fuerit, id ultro nobis ex curati natura præstat. Et quemadmodum pueris ante 14. etatis annum, sanguis haud detrahendus, Ita nec senibus post septuagesimū, Modò uires ijs parum ualidæ sint, & sanguine non ad modum abundant. In his enim, inquit Aui. 4. 1. ca. 20. cum parum sit sanguinis boni, & multi mali humores, Phlebotomia rapit bonum, & relinquit malos.

*Act de
phlebotos
mandi,*

*Phlebotos
mia noci
ua.*

DE CONSERVANDA

Secundo loco, indicatur noxa ex Phlebotomia. Quòd scilicet ex multa sanguinis euacuatione, uberior exeat spiritus. Vnde Gal. in lib. de scarificatione sic scriptum reliquit:

Per annum uenam sepius incidere haud expedire arbitror, quippe cum una cum sanguine uitalis excernatur spiritus. Atq; si hic copiosius absumatur, sit ut tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiantur.

Remedia. Tercio referuntur remedia, quibus spiritus recuperant, Potus nimirum uini, quia ex omnibus subito nutrimentibus præcipuum est unum, ut dictum est supra. Regenerantur etiam & recuperantur ex cibo,

Cibus. sed leni, id est, tardius. Exhibendus autem cibus digestibilis, & qui multum sanguinis generet, uelut oua sorbilia, & huiusmodi. Et licet cibus spiritus regneret post Phlebotomiam, abstinendum tamen à multo cibo in primo & secundo die sectionis uenæ, teste Rhaze lib. 7. cap. 21. ad Mansorem. Vnde Isaac in dietis. Cibus inquit, est eis minuendus, & potus augendus, respectu scilicet cibi, & non consuetudinis, imò minus eis bibendum quàm ante phlebotomiam, quia uirtus digestiua debilior est.

Commoda Quarto enumerantur ii. commoda tempestiue phlebotomiæ. Primum est, temperatam phlebotomiam clarificare & confortare uisum, quia diminutis humoribus diminuuntur et effumationes ad caput, & repletiones uisum obscurantes. Secundum est, phle-

phlebotomiam, mentem ac cerebrum synceriora red-
dere, & hoc ob consimilem causam. Tertium est,
calfacere medullam, quia minuit superfluitates quæ
ad eam uenientes, ipsam frigidant. Quartum est,
purgare uiscera, id est, interiora, quia exonerata na-
tura à sanguine, humores crudos in interioribus con-
tentos, melius digerit. Quintum est, phlebotomi-
am restringere uomitum & fluxum uentris, diuer-
tit enim humores ab interioribus ad exteriora. Vnde
Auicenn. loco citato. Phlebotomia, inquit, propterea,
quod ad diuersa trahit, naturam secundum pluri-
mum retinet. Et hoc maximè uerum est, facta phle-
botomia ex uenis brachij. Nam phlebotomia ex uenis
pedum, non ita retinet. Attamen per accidens contin-
gere nonnunquam solet, ut post phlebotomiam sequa-
tur maior fluxus uentris. Idq; dupliciter. Primo, quia
per phlebotomiam tollitur onus naturæ, unde uirtus
confortata prouocat aliquādo & alias euacuationes.
Secundo, si fluxus uentris fiat ex multa debilitate uir-
tutis retentiue, per phlebotomiam uirtus magis debi-
lilitur, & per consequens fluxus uentris augetur.
Sextum est, phlebotomiam sensus reddere puros,
quia minuit euaporationem ad caput, unde turbantur
sensus. Septimum est, phlebotomiam facere ad
somnum impeditum, quia per ipsam euacuantur hu-
mores plurimi, unde eleuati uapores acuti & diuersi
impediabant somnum. Octauum est, phlebotomi-
am tollere tedia & grauitates nimias, quia per ip-
sam uirtus

DE CONSERVANDA

*Sam uirtus exoneratur à suo grauamine. Eductio-
tem per ipsam sanguine, educitur simul & melancho-
lia, fex sanguinis & caussa tedium ac grauita-
tum. Nonum est, phlebotomiam conferre auditui,
quia per ipsam imminuuntur uapores & humores
ascendentes ad caput, & impediētes auditum. De-
cimum est, phlebotomiam conferre uoci, per ipsam
enim imminuuntur superfluitates & humiditates,
pertingentes ad pectus siue cannam pulmonis, &
impediētes uocem. Vndecimum est, Phlebotomia
am augere uires, quia per ipsam corpus à suo grau-
amine exoneratur, quare uirtus augetur.*

DE MENSIBVS, Q VIBVS

Phlebotomia conuenit, siue nocet,

CAPVT XCVI.

TRes insunt istis, Maius, September
Aprilis,

Et sunt Lunares, sunt uelut hydra
dies.

Prima dies primi, postremaq; postero-
rum,

Nec sanguis minui, nec carnibus anseris
uti.

Sit senium atq; iuuenta licet, si sanguis
abundat.

Omni mense probè confert incisio uenæ.

Hi

Hi sunt tres menses, Maius, September,
 Aprilis,
 In quibus eminuas, ut longo tempore ui
 uas.

Hoc loco tria aguntur. Primò, dicitur tres men
 ses, Maium scilicet, Septembrem & Aprilem, esse Lu
 nares, inq; ijs dies esse, quibus phlebotomia prohibe
 tur. Primam scilicet Maij, & ultimam Septembris et
 Aprilis. Et uulgo ita quidem fertur, cum reuera fictū
 sit, ac prorsus à ueritate alienum, Siquidem & hisce
 diebus, modò constellatio bona sit, uenam secare ni
 hil impedit.

Falsum est, & quod sequitur de anserum esu, ac
 erroncum, magisq; sortilegio adscribendum, uel trā
 ctum sortē à Iudeorum consuetudine. Secundo di
 citur, tam in senio, quàm iuuenta, singulis mensibus,
 modò uenæ sanguine abundant, Phlebotomiam adhi
 beri posse, ut in quibus substantia non facîle destuat,
 & boni sanguinis adsit copia. Tertio dicitur, inci
 sionem uenæ pro sanitate tuenda adhibendā esse, in a
 liquo horum trium mensium, Maio scilicet, Septem
 bri, & Aprili, differenter tamen, quia in Aprili &
 Maio incidenda est uena epatis, ob sanguinis multi
 plicationem, cum sit tempus uernale. In septembri ue
 rò, uena splenis, propter melancholiā, quæ per id tem
 pus multiplicatur, cum sit autumnale.

DE IMPEDIMENTIS PHLE
 botomie. CAP. XCVII. Fria

DE CONSERVANDA

F Rigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, post coitum, minor ætas, atq; senilis,
Morbus prolixus, repletio potus & escæ.
Si fragilis, uel subtilis, sensus stomachi sit.
Et fastiditi tibi non sunt Phlebotomandi.

Recensentur hoc loco 12. Phlebotomiæ impedimenta. Primum est, frigiditas complexionis. Hac enim Gal. teste, phlebotomia augetur, quia secundum Isaac in lib. de urinis, sanguis fundamentum est caloris naturalis, quo per phlebotomiam euacuato, necesse est & calorem naturalem imminui, corporisq; temperaturam frigidiorē reddi. Secundum, regio impense frigida. Hac enim phlebotomiam non sustinet. Eadem ratione & tempus hybernū uenæ secandæ idoneum non est, siquidem in profunditate sanguis inclusus detinetur, & qui circa extremitates est, à frigore condensatur, adeo ut fluxioni ineptus fiat. Tertium, dolor ingens, sub quo & nimia corporis inflammatio comprehendī potest. In quibus si fieret phlebotomia, sequeretur motus agitatius naturæ contrarius, cum sit difformis, & maior inflammatio, quæ & ipsa naturam magis debilitat. Causa motus

tus agitatiui in dolore intenso est, quia fit tractio ad diuersas partes. Per phlebotomiam enim fit tractio ad locum uenæ incisæ, & ex dolore fortiter tractio ad locum doloris. Causa uerò maioris inflammationis est, quia ex phlebotomia commouentur humores, unde etiam magis ex motu inflammatur. Et hoc uerum est si phlebotomia fuerit temperata & artificialis. Si tamen fiat usq; ad syncopen, prodest in prædictis casibus, hæc enim cum uincat attractionem doloris, non facit motum agitatituum, & similiter tollit inflammationem, cum non adsint humores, qui commoueamur, calefiant, & maiorem inflammationem inducant. Et hæc est intentio Galeni com. 23. lib. Aphorif. Vbi sic scriptum reliquit: In ardentissimis febribus si usq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur & febris extinguitur. In maximis uerò doloribus nullum maius noui remedium, quàm usq; ad animi defectionem euacuare. Quartum, balneum, & præcipuè resolutiuum, quod & ipsum euacuat, unde phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculosum est, teste Hippocrate, lib. 2. Aphor. 51. Hinc Rhazes 7. ad Mansorem cap. 21. Minutus inquit, nullo modo balneum ingrediatur, & præcipuè si locus fuerit ignitus, donec uulnus consolidetur, & calor atq; apostemata ipsius sedentur. Quintum, coitus. Post hunc enim prohibetur incisio uenæ, sic etiam maxima debilitatio naturæ sequeretur, quippe cum per coitum

DE CONSERVANDA

Aetas.

per coitum corpus iamdudum fortiter calfactum, dissolutum, & debilitatum sit. Sextum, etas, uel maior, uel minor quam requiritur ad phlebotomiam; qualis est etas infantie, & senij, ut dictum est supra. Horum impedimentorum meminit & Auic. loco supra citato. Tibi quoq; inquit, cauere debes à minutione in complexione uehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in etate, quæ est minor 12. annis, & in etate senum, quanto magis potens, nisi in figura confusus fueris & in soliditate musculorum & uenarum amplitudine, & earum repletionem, & coloris rubedine. Hos namq; ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamē, secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes, cum pauca minutione. Septimum, morbus prolixus. Hinc etenim natura dupliciter debilitatur, à morbo uidelicet, & à minutione. Auicenna ibidem. In corporibus inquit, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudines, cauet tibi à phlebotomia, niſi ſanguinis fuerit corruptio, quoniam tūc phlebotomabis ea. Octauum,

Repletio.

nimia repletio potus. Nonum, nimia repletio cibi, sub qua & indigestio cibi comprehenditur. Causa horum omnium est, quia secundum Auicenn. attrahentia sunt tria, uacuum scilicet, calidū, et tota species. Si ergo uenæ per phlebotomiā à sanguine euacuarentur, cibum indigestum, uel superfluum, siue potum superfluum;

fluum, à stomacho, uel epate attraherent, qui indige-
 stus ad membra ueniens, non corrigeretur, quia ter-
 tia digestio, non corrigit peccatum secundæ, nec se-
 cunda primæ, si peccatum sit magnum, unde in mem-
 bra non conuerteretur, sed ibi remanens, pareret æ-
 gritudines. Decimum fragilitas, id est, debilitas **Debilitas**
 uirtutis, Phlebotomia enim est fortis euacuatio, quam
 uirtus debilis pati non potest. Undecimum, subti- **Sensus.**
 lis sensus orificij stomachi, quem statim à phleboto-
 mia syncope sequitur. Sub hoc comprehenditur &
 debilitas stomachi, & facilis fluxus cholerae ad orifici-
 um eius, inducens ad uomitum facilem cholerae. Vnde
 de habentibus prædicta accidentia non conuenit phle-
 botomia. Per phlebotomiam enim humores commoti
 ad os stomachi impellerentur, ceu ad locum consue-
 tum, & cum sit membrum debile, & impar ad resiste-
 dum illi fluxui, multa illi mala per phlebotomiam ac-
 cidunt. Et hæc est una caussa cur nonnulli ex phlebo-
 tomia in syncopen incidant. Cholera enim ad stoma-
 chum fluens, et mordicans stomachum, ex compassione
 stomachi et cordis, syncopem adfert. Duodecimum **Fastidium**
 fastidium, si enim in fastidio fieret phlebotomia, uenæ
 euacuata materiam malam & fastidij ad se attraher-
 rent. Et hæc omnia habentur apud Auic. loco citato:

Quibus adduntur et alia quedam, quorum primum **Menstrua**
 est fluxus menstruorum, siue hæmorrhoidum, qui impe-
 dit phlebotomiam, & hoc quantum ad euacuatio-
 nem attinet, licet ad diuertendum fluxum, sed mate-

DE CONSERVANDA

Raritas. riam posset fieri. Secundum, est corporis, siue compositionis raritas, quia à corporibus raris multum dissoluitur, quibus sufficit illa resolutio, nec euacuacione indigent, ut testa. Gal. lib 9. cap. 17. Thera.

Cruditās. Methodi. Tertium est humorū cruditās & uiscositās, in quibus cauendum est à phlebotomia, augeretur enim cruditās humorum, unde morbis longis non est adhibenda phlebotomia, quia cruditās humorum augeretur, & uirtus debilitaretur, & morbus produceretur, timendumq; foret de casu uirtutis. Quare præcipit Auicen. ut in morbis chronicis fiat phar-matia ante phlebotomiam, & non phlebotomia ante phar-maciam, licet utraq; opus habeant ægri. Sed cruditās humorum potest accidere duabus de causis, Vel propter abundantiam humorum, calorem naturalem suffocantium, qui debilitatus ac suffocatus, humores crudos generat, & tum bene competit phlebotomia, unde (secundum Alexandrum li. 3. ca. 29.) phlebotomia hypofaræ conuenit, ubi prouenerit ex multitudine sanguinis menstrui, cū prohibeantur fluere menstrua ob aliquam causam: aut ex multitudine sanguinis hæmorrhoidum. Nam quemadmodū uidere est ignem uiridibus & humidis sub lignis periclitari & extinguī, sublatisq; è medio his, denuo accendi. Ita & consimili de causa, calore innato sub humorum multitudine suffocato, sanguinem auferre expedit, ut calor recuperetur. Vel propter caloris innati debilitatem, ut in hominibus debilis complexio
nis,

nis, & à longo morbo conualescentibus, & scribis, quibus non competit phlebotomia. Sanguine enim in quo calor conseruatur, extracto & corpore refrigerato, humorum cruditas augetetur. Conseruandus ergo sanguis, ut humorum cruditatem digerat. Quartum est, aëris indebita dispositio, & nimia caliditas, aut nimia frigiditas, quia per caliditatem nimiam, fortis fit resolutio, & per frigiditatem humores ad fluxum ineptissimi fiunt.

QVAE OBSERVANDA CIRCA
Phlebotomiam. CAP. XCVIII.

HAec facienda tibi quando uis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris uel quando minutus.

Vnctio, siue lauacrum, & potus, fascia, motus,

Debent non fragili tibi singula mente teneri.

Hoc loco docetur quinque esse obseruanda circa phlebotomiam, aliqua quidem ante phlebotomiam, nonnulla in ipsa phlebotomia, quaedam uero post phlebotomiam. Primum itaque est vnctio, quae aliquando adhibetur in phlebotomia, uelut vnctio phlebotomi, ut dolor leniatur, Aliquando uero post phlebotomiam, ut consolidatio uulneris retardetur, quo post

DE CONSERVANDA

phlebotomiam humores in uenis relictī aliquam habent respirationem, & fumi mali exhalent.

Potus. Secundum est potus, & præcipuè uini, quod ualet & in ipsa phlebotomia, si syncope accadat, & post phlebotomiam pro regeneratione nouorum spirituum, & noui sanguinis.

Lauacrū. Tertium est lauacrum, id est, balneum, quod ualet per duos uel tres dies ante, & per duos uel tres dies post phlebotomiam, & non eodem die. Antè quidem, ut si quis timeat se habere humores crassos, hos enim balneum dissoluit, & commouet, & ob eandem causam etiam confert, si antè sumatur parum syrupi acetosi, & fiat motus, ut humores dissoluantur & extenuentur: unde etiam tempore phlebotomiæ, fricandum est brachium, ut humores existentes in uenis brachio propinquis, extenuentur, & ad exitum præparentur. Post phlebotomiam uerò ualet, ut reliquæ humorum & uaporum resoluantur. In ipso die phlebotomiæ non conuenit, quia per balneum cutis lenis redditur: unde percussione factam in phlebotomia fugit, & hoc est periculosum.

Fascia. Quartum est fascia, id est, ligatura cum pannis lenis, quæ immediatè post phlebotomiā ualet ad reprimendum fluxum, & ante phlebotomiam, & ut propellantur humores ad locum phlebotomiæ, & ut inde uenæ incrassatæ melius uideantur.

Motus. Quintum est motus, siue inambulatio temperata, quæ potest fieri antè, ut humores dissoluantur & extenuentur.

inuenitur, & post, ut resoluantur reliquæ humorum ex phlebotomia relictæ. Vulgo cōsuetudo inualuit, ut uena ieiuno & uacuo stomacho incidatur: Sed tamen Doctoribus quibusdam conducibilis uidetur, ut antè phlebotomiam administretur ouum molle siue sorbile cum haustu uini, idq; circa horam nonam, uel decimam ante prandium, & confestim deinde uena secetur. Stomacho enim existente uacuo, natura fortissimè sanguinem retinet, ne deficiat in nutrimento. Sed cum cibus plurimum nutriens est in stomacho, cuiusmodi sunt oua sorbilia, & uinum, tum natura facilius sanguinem exire patitur.

DE EFFECTIBVS Q. VIBVS-
dam Phlebotomiæ. Cap. XCIX.

EXhilarat tristes, iratos placat, amantes

Ne sint dementes, phlebotomia facit.

Heic referuntur tres effectus phlebotomiæ. Primus est, phlebotomiam exhilarare, id est, hilares ac *Hilaritas.* letos reddere homines contristatos. Secundus est, phlebotomiam placare & reconciliare iratos, Mansue-
quorum utriusq; causa est, quòd in sanguine, quando tundo.
multa commisceatur melancholia, fiat tristitia, & quando multa cholera, ira, cum melancholia sit causa tristitiæ, & cholera iræ. Sed uterq; horum humorum educitur cum sanguine propter commixtionem.

DE CONSERVANDA

Castitas.

Tertius est, prohibere amantes, ne insaniant. Expellit enim & diuertit humores à capite ad partes exteriores. Quinq; porrò caussæ habentur, propter quas fiat phlebotomia. Prima directæ est, reliquæ uerò indirectæ. Directa quidem ut abundantia sanguinis euacuetur, siue abundet in qualitate, siue in quantitate, siue in utraq;.

Nam duo genera hominum, Auiç. teste, phlebotomia indigent, quorum unum est eorum hominum, qui iam parati sunt incidere in ægritudines, ut qui habeant abundantiam sanguinis in quantitate. Alterum uerò illorum qui iam in ægritudinem inciderunt, propter humorum, siue sanguinis malitiam. Sed differt horum phlebotomia: ob sanguinis enim abundantiam phlebotomiam multam esse conuenit, sed si in qualitate peccans prauus sit, competit phlebotomia pauca, unde iuxta Gal. sententiam libro nono, Thera. Metho. Si sanguis malus in corpore fuerit, euacuandus est paulatim.

Quare multum illi peccant qui uidentes sanguinem malum, eo usque de industria sanguinem auferunt, quo ad uideant sanguinem effluere bonum, cum fortè totus sanguis prius exeat, quàm bonus appareat. Debet ergo fieri pauca euacuatio, Et ut Galenus auctor est, in huiusmodi casu ante phlebotomiam exhibendus est cibus bonum sanguinem generans, ut in locum mali sanguinis bonus substituatur. Ac paulò post sequetur phlebotomia pauca. Hæc phlebotomia

botomia dicitur directa, quia fit per se, ad euacuationem illius, quod per se uenæ sectione euacuari debet, scilicet, ad euacuationem plenitudinis humorum, siue sanguinis. Principaliter tamen secundum quod cum eo sunt alij humores.

Prima causa indirecta, est magnitudo morbi, siue apostematis uehementis inflammationis, In apostemate enim uehementis inflammationis, in febribus & dolorib. maximis, non inuenitur maius remedium quam phlebotomia, teste Gale. comment. 23. libro primo Aphorif.

Secunda causa indirecta est, ut retrahatur materia ad partem, per quam euacuari debet. Vnde in retentione menstruorum & hæmorrhoidum, aperienda est Saphena, ut testatur Galenus in libro de curandi ratione per sanguinis missionem. Plenitudines, inquit, à suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis. Idem comprobatur & Auicenna 4. 1. capite uicesimo, ut trahatur scilicet materia sanguinis de orsum.

Tertia causa indirecta est, ut humores trahantur ad locum contrarium loco, ad quem sua sponte fluunt, & hoc ut diuertatur ac reuellatur materia à loco in quem fluunt humores, unde in nimio fluxu menstruorum secunda est basilica, ut reuellatur materia ad locum contrarium, & diuertatur à suo fluxu.

Quarta causa indirecta est, ut per phlebotomiā portio una materie euacuetur, & natura residuum

DE CONSERVANDA

euincere valeat. Atque ita tandem competit phlebotomia, si repletio in corpore fuerit, ne fiat apostema, natura enim respectu regiminis illorum humorum debilis est, ideo una portio illius materiae est euacuanda, ne ob imbecillitatem & impotentiam naturae, materia fluat ad locum aliquem debilem, ubi aggregata, apostema generet.

DE SCISSURAE QUANTITATE IN UENAE SECTIONE.

CAPVT C.

FAC plagam largam mediocriter, ut cito tumus

Exeat uberius, liberiusque cruor.

Vnicum hic habetur praeceptum de quantitate scissurae in uenae sectione, ut scissura scilicet sit mediocriter larga, quo sumus & crassior sanguis liberius exeat. Scissura enim stricta existente, subtilis tantum sanguis exit, & remanet crassus.

Sciendum autem aliquando in phlebotomia faciendum esse uulnus magnum, aliquando uero paruum. Et magnum quidem tribus de causis, Primo quidem quando humores sunt crassi, & crassus sanguis euacuandus est, ut per uulnus magnum sanguis facilius possit exire, unde Melancholicis faciendum est magnum uulnus. Secundo, propter temporis frigiditatem, quod humores incrassat, quare Hyeme faciendum est uulnus magnum. Tertio, propter abundantiam humo-

humorum, qui melius per uulnus magnum quàm paruum euacuantur. Sed uulnus paruum fit cùm est uirtus debilis, ut de spiritibus & calore minus euacuetur. Et in tempore calido eadem de causa, & quando est sanguis subtilis & tenuis.

QVAE CONSIDERANDA

circa uenæ sectionem.

CAPVT CI.

Sanguine subtracto, sex horis est uigilandum,

Ne somni fumus lædat sensibile corpus.

Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda,

Sanguine purgatus, ne carpas protinus escam.

Recensentur hoc loco tria in uenæ sectione consideranda. Primum est, ne is cui uenæ secta est im- Somnus.
mediatè post phlebotomiam dormiat, nisi ad minus sex præterierint horæ: ne sumi, qui scilicet in somno causantur, ad caput elati, cerebrum lædant. Attamen et aliæ causæ adsignari possunt, quarum prima est, ne in somno eger se uertat supra brachium in quo uenæ secta est, & ita lædatur. Secunda est, ne humores in somno ad læsum membrum fluant, in quo dolor est, propter ictum phlebotomi, fiatque apostema. Nam ut Galenus Comment. 1. libro secundo Aphoris. testatur. Si in somno fiat apostema intra

DE CONSERVANDA

corpus, aut membrum lædatur, eodem confluunt & humores. Auicenna uerò aliam adsignat causam, quòd scilicet per somnum possit accidere confractio membrorum, quia somnus, ut Galenus loco citato auctor est, in principijs accessionum competit. Calor enim naturalis in profundum corporis uergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio contingit, fumi que inconsumpti remanent, unde rigor augetur, & paroxysmus prolongatur. Eodem modo fumi ob humorum commotionem & in phlebotomia, ad neruos & lacertos eleuantur, qui si non consumantur in somno, in frigidantur & inspissantur in exterioribus, & faciunt neruorum lacertorumque confractionem, si immediatè post uenæ sectionem somno indulgeatur. Alia ratio, quia materiam inspissat, & facit confractio- nem, sicut in quartana, in cuius typo fit confractio ob frigiditatem & crassitiem materie. Nerui autem & lacerti sunt frigidi, quare ad ipsos ueniens fumus in somno, in quo fit retractio caloris ad interiora, in- frigidatur et densatur. Fumus autem in frigidatus & den- satus, frigiditatem & crassitiem inducit membro, si- ue confractionem, ad membrum enim consimile, consi- miles properant ægritudines. Et hoc uerum est, de somno phlebotomiæ uicino, & non remoto.

Plaga. Secundum est, ut uenæ sector caueat, ne nimis pro- fundam plagam incutiat in sectione uenæ, ita ut phle- botomo lædat neruū, uel arteriam uenæ subiacentem. Nam ex læsione nerui, spasmus, spasmus deinde accerbisi-

cerbissima mors sequitur, uel ad minus amissio mēbri, utpote brachij, siue digiti, &c. Ex lēsione arteriæ sequitur fluxus sanguinis arterialis, difficilimē curabilis.

Tertium est, ne is cui uena secta est, protinus à ues- Cibus.
næ sectione cibum sumat, sed expectet donec humores quiescant, nec cibus antequam digeratur ad subueniendum membro leso, cum sanguine simul attrahatur.

QVAE VITANDA SINT POST
Phlebotomiam. CAPVT CII.

OMnia de lacte uitabis ritè minus
tus,

Et uitet potum phlebotomatus ho-
mo,

Frigida uitabis, quia sunt inimica mi-
nutis;

Interdictus eritq; minutis nubilus aër.

Spiritus exultatq; minutis luce per au-
ras,

Omnibus apta quies, & motus sæpeno-
cuius.

Hic præcipitur quinq; uitanda esse ei, cui uena se-
cta sit. Primum est, lac & lacticia, ex commotio- Lactici-
nia.
ne enim humorum per phlebotomiam, sæpe fluunt hu-
mores aliqui ad stomachum. Si ergo lac sumeretur ex
commixtione illorum humorum, lac in stomacho cor-

DE CONSERVANDA

rumperetur, eò quòd per se faciliù corrumpatur, propterque dulcedinem nullo negotio indigestum ad uenas raperetur, ac ob humorum commotionem faciliù corrumpetur.

Potu.

Secundum est, ut caueat à potu nimio, quia propter euacuationem uenarum, potus faciliù ad uenas indigestus raperetur, ut iam dictum est.

Frigida.

Tertium est, ut uitet omnia frigida, tam intra corpus sumpta, quàm extrinsecus adhibita, cibaria nimirum frigidiora, aërem frigidum, balneum frigidum, tenuitatem uestium, sessionem supra petram, frigiditatem capitis, uel pedum, quia calore naturali per phlebotomiam debilitato, corpus faciliù nimis infrigidaretur.

Nebula.

Quartum est, ne incedat, siue ambulet in aëre tenebroso, nebuloso, turbido. Hic enim contristat animam, ut dictum est suprà capite decimoquarto. Tristitia enim caussa est sanguinis melancholici, sed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali spiritus uitales, naturales, & animales recreantur, mouenturq; ad exteriora, congaudentes simili.

Quies.

Quintum est, ut querat temperatam quietem, & motum excessiuum uitet, quia motus excessiuus hominem maximè debilitat, & humores commouet, qui es uerò temperata motum sedat.

Quibus

QVIBVS MORBIS ET AETA-
tibus conueniat uenæ scētio, & quantum san-
guinis quoq; tempore detrahendum.

CAPVT CIII.

PRincipio minuas in acutis, perper
acutis,

Aetatis mediæ multum de sanguine tol-
le.

Sed puer atque senex tollet uterque pa-
rum,

Ver tollat duplum, reliquum tempus ti-
bi simplum.

Quatuor hic determinantur. Primum est, ue-
nam secandam esse in principio perperacutarum, id
est, maximè acutarum ægritudinum, quæ uidelicet
terminantur die quarta: Breues enim sunt, nec cons-
cedunt inducias, & ob id statim à principio curan-
dæ sunt.

Secundum est, ut in ætate mediâ, ab anno nimi-
rum 30. usque ad annum 45. uel 50. amplius de sangui-
ne extrahatur, quàm in aliqua aliarum ætatum, quia
in hac ætate maximè augetur & crescit sanguis, ne-
que eius subtractio impedit augmentum, neque di-
minuit uirtutem corporis, quod in ea ætate non au-
getur, neque diminuitur sensibiliter, sed stare ueluti
uidetur.

Tertium est, senibus & pueris parum sanguinis
detra-

DE CONSERVANDA

detrahendum, quia in pueris sanguis multus ad nutritionem & augmentationem requiritur. In senibus uerò uirtus iam incipit debilitari.

Ver. Quartum est, ut in Vere dupla sanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, respectu habito ad alia tempora. Vere enim maximè crescere sanguinem apud omnes autores medicinae in confesso est.

Porro, quod ad primum attinet, regulæ quædam circa phlebotomiam obseruandæ sunt. Quarum

Prima est, ut in principio morbi non fiat Phlebotomia. Medicus enim, teste Gal. capite 87. artis medicinalis, est minister naturæ. Omnium inquit, natura opifex est, Medicus autem minister. Et in Comment. uicesimo secundo, libro quarto Aphor. Quando, inquit, aliquis incipit morbus, nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura in principio morbi non euacuat, ita nec Medicus. Hoc tamen in tribus casibus habet instantiam. Primò in materiæ furiositate, id est, si materia turgeat, unde Auicenna 4. 1. ca. 20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur, quia humores commouet, & subtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac sano sanguini admiscet, nisi materia sit furiosa, id est, turgeat. Secundo, in materiæ multitudinæ. Hinc Galenus Comment. 29. lib. 2. Aphor. testatur phlebotomiam, siue purgationem oportere fieri circa principia, quo minorem iam factam materiam facilius possit natura concoquere. Tertio, in morbi magnitudinæ & uehementia, ut in aposte-

apostemate magno, & doloroso, licet non sit multa materia, scilicet antecedens in corpore, Vnde Galen. libro 13. Therap. Methodi, sic inquit: Si apostema fuerit magnum, uena principio secetur, licet non sit materia multitudo, ne crepet, aut aperiat apostema antequam maturetur. Quare ut magna Symptomata cuitentur adhibenda est sectio.

Secunda regula est, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, ueluti in crisi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet, ne materia à loco ad quem natura ipsam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxysmo. Recteque Galenus præcipit Comment. uicesimo nono, lib. 2. Aphor. ut morbo iam consistente, neque uenæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones tunc maximè fiant, quæ melius in quiete quàm motu perficiuntur. Ceterum sicut se habet status ad integrum morbum, ita & Paroxysmus respectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in statu non est euacuandum, ita nec in Paroxysmo.

Tertia regula est, ut phlebotomia non fiat in principio morbi, quando crisis est remota, quia teste Isaac in opere de urinis, Sanguis est fundamentum caloris naturalis, ipsum scilicet sustinens, licet cor sit fundamentum generans, & spiritus fundamentum deportans, sed sanguis est fundamentum caloris naturalis, quia ex eo ut materia, calor naturalis generatur, unde per sanguinis euacuationem euacuatur calor, qui materiam

DE CONSERVANDA

teriam morbi debebat digerere, & uirtus debilitatur, ut timendum sit, ne propter longitudinem morbi & debilitatem uirtutis, natura succumbat.

Quinta regula est, ne in corpore habente feces in intestinis, fiat phlebotomia. Tria enim sunt attrahentia, calidū scilicet, uacuum, & tota species. Quia ergo per phlebotomiam uenæ euacuatae à membris sibi propinquis attrahunt, quemadmodum & Mesaraica à stomacho, accidit ut uenter magis constipetur, materiaq; in uenis contenta plus inficiatur. Mesaraica enim attrahunt humiditatem fecum, & feces plus desiccantur. Vnde uenter primo leniendus est per suppositoria aut clysterem, nisi per se laxetur.

Quinta regula est, ne fiat phlebotomia multa, Hinc enim circa senium generantur multi morbi mali, uelut epilepsia, apoplexia, & paralysis, quia ob sanguinis & caloris remotionem generantur multe superfluitates Phlegmaticæ, quæ sunt caussæ harum ægritudinum.

Sexta regula est, ne fiat phlebotomia in muliere cui menstrua fluunt, aut utero gerente. In utero gerente quidem, ne per hoc calor digerens cibum, diminuat, & alimentum foetus auferatur, & maxime si foetus sit maior, quia plurimo indiget alimento, teste Hippocra. lib 5. Aporis. 31. In muliere uero cui menstrua fluunt, scilicet naturaliter & secundum reuolutionem mensis, non est secanda uena, nisi in fluxu

numo

nihilominus menstruum ad diuertendam materiam. Sed quando eueniunt naturaliter, & secundum debitum cursum nature, ab hac prorsus est abstinendum, cum materia euacuetur sufficienter à natura, neq; natura debeat diuertere ab operatione.

Septima regula est, ne post cholericam passionem fiat phlebotomia. Cum enim phlebotomia commoueat humores, timendum ne per hoc humor cholericus ad stomachum fluens, ipsum inflammet: neq; fiat post uomitum, ne eodē modo ad stomachum fluant, neq; post fluxum uentris, neq; post uigilias magnas, neq; post motum fortem: & in summa neq; post ullū ualde exalfaciens, siue multum dissoluens: quia phlebotomia humores magis commoueret, uirtutemq; magis debilitaret.

Postremo uidendum est, quibus hominibus phlebotomia conueniat, Ad quod quidem regule nonnullæ ponendæ sunt. Quarum prima est, phlebotomiam conuenire hominibus delicatis, ociosis, & quietam uitam agentibus, ualde corpulentis, & alimento multum sanguinem generante utentibus. Secunda est, phlebotomiam conuenire illis qui abundant sanguine, quod cognoscitur per urina crassitiem. Abundantia enim sanguinis reddit eam crassam, sed cholera tenuem. Tertia est, phlebotomiam conuenire illis in quibus abundat melancholia. Vnde cum multa melancholia naturalis discurrit cum sanguine per totum corpus, eo quod sanguis in epate
ab ea

DE CONSERVANDA

ab ea non emundetur, confert phlebotomia, deinde uero & purgatio. Duplex uero melancholia est, naturalis scilicet, & innaturalis. Naturalis, est sex sanguinis, quæ cum abundat, ipsa cum sanguine per phlebotomiam euacuatur, unde ad eius euacuationem, secunda uena est. Ab eodem colore enim, scilicet temperato, fiunt sanguis & melancholia. Postea sequetur euacuatio pharmaci. Quarta est, quod illis in quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, & calfactio, conueniat phlebotomia, ijsq; statim ubi senserint se calefieri, secunda uena est, cum sit timor ebullitionis, conturbationis & calefactionis, propter humorum abundantiam. Aliquando tamen decipiuntur nonnulli per hanc regulam. Quamprimum enim sentiunt calfactionem, & timent de humorum ebullitione, statim phlebotomia utuntur. Et cum hoc acciderit ex colera calfactione & incensione, per phlebotomiam non cessat calfactione ebullitio, imò augetur, quia phlebotomia humores commouet, & per corpus discurrere facit. Quare non conuenit phlebotomia, nisi ex hoc sit abundantia humorum, quod cognoscitur per sudoris multitudinem, & præcipue tempore matutino. Aliqui enim non sudant, nisi quando euacuatione indigent. Quinta est, ut illis fiat phlebotomia, qui habent uirtutem fortem, & sunt sanguineæ complexionis, non frigide & sicca. Vnde Rhazes 7. ad Mansorem cap. 21. Corpora, inquit, quæ phlebotomiam magis tollerare possunt, sunt

sunt quæ uenas manifestas & amplas habent, Pilo-
saq; sunt et bruna, atq; ex colore rubeo et fusco mix-
tis, sunt colorata, & iuuenes & adollescens, & se-
nes non decrepiti. Pueri uerò & infirmi minuendi
non sunt, nisi magna incumbens necessitate. Lega-
tur & Auicenna 4. 1. cap. 20.

QVAE MEMBRA QVOQVE

tempore uenæ sectione euacuanda.

CAPVT CIIII.

VER æstas dextras, autumnus hy-
emsq; sinistras.

Quatuor hæc membra, epar, pes, cepha,
cor, uacuanda,

Æstas epar habet, uer cor, sicq; ordo se-
quetur.

Heic recensentur quædam spectantia ad membra
per phlebotomiam euacuanda. Et primo quidem di-
citur: Vere et æstate secandas esse uenas dextræ par-
tis: dextræ scilicet manus, brachij, uel pedis. Sed hyc
me & autumnno sinistras, sinistræ scilicet manus, bra-
chij, uel pedis. Vere enim crescit & augetur sanguis,
æstate cholera, unde in uere & æstate euacuandæ
sunt uenæ, in quibus sanguis & cholera magis abun-
dant, suntq; illæ uenæ dextræ, quia in dextra corporis
parte collocatum est membrum sanguinem generans,
epar nimirum et cystis fellis, receptaculum cholæræ.
In autumnno uerò generatur melancholia, quæ etiam

DE CONSERVANDA

edaceruatur, nec resoluitur per hyemem, unde in autumno & hyeme secandæ sunt illæ uenæ, in quibus melancholia magis dominatur, suntq; uenæ sinistræ. In sinistra enim parte corporis situs est splen, receptaculum melancholiæ.

Secundo dicitur, hæc quatuor membra, cepha, id est, caput, cor, pedem, & epar, iuxta quatuor partes anni esse euacuanda. Cor quidem in uere, epar in æstate, caput in hyeme, & pedes in autumno.

DE COMMODIS EX SECTIONE ne Saluatellæ. CAPVT CV.

EX Saluatella tibi plurima dona minuta,

Splenem, epar, pectus, uocem, præcordia purgat.

Innaturalem tollit de corde dolorem.

Splen. Referuntur hoc loco sex commoda ex sectione uenæ, quam saluatellam uocant. Estq; uena in dorso manus inter digitum auricularem & annularem. Primum est, purgare splenem. Secundum emundare epar. Tertiū mundificare pectus. Quartum, auferre nocumenta uocis. Quintum, præseruare præcordia, id est, orificium stomachi à nocumento. Sextum tollere dolorem innaturalem cordis. Ratio omnium est, quod hæc uena ab omnibus illis locis sanguinem euacuet, ut paulo post declarabitur.

Pro maiori declaratione sciendum est in phlebotomia, aliquando aperiri uenas, aliquando uerò arterias. Sed in sectione arteriæ est periculum ex nimio fluxu sanguinis, qui contingit duplici de causa. Prima est, caliditas uehemens sanguinis arterialis. Calidum enim facile mouetur, arteriamq; dilatat, & aperit, quare iuuat multum euacuatio sanguinis in phlebotomia arteriæ. Secunda est, arteriæ mobilitas, unde tardius in ea uulnus curatur, Vulnera enim non curantur nisi quiescant.

Prodest tamen hæc phlebotomia tripliciter. Primo, quando est in corpore tenuioris sanguinis abundantia. Secundo, quando uaporosi. Tertio, quando calidissimi. Sanguinis enim tenuis & subtilis, unde calor naturalis & spiritus fiunt, sedes in arteria est. Sed sanguinis craffi, quo membra nutriuntur, in uenis, & uaporosi similiter in arteria, Sanguinis uerò sanguinei, in uenis receptaculum est. Sanguis etiam calidissimus, qui à corde membro calidissimo perficitur ac digeritur, in arteria continetur. Alius uerò in uenis.

Secundo sciendum est, uenarum sectionem multis adhiberi membris. Aliquando brachio, siue manui magnæ, nonnunquam parvæ, quandoq; pedi, aliquando naso, nonnunquam fronti, quandoque labijs, aliquando linguæ siue palato, nonnunquam oculorum angulis frontem uersus. In manu maiori, quæ est ab axillis usq; ad cubitos, sunt quinque

DE CONSERVANDA

aperiendæ uenæ, secundum Rhazen 7. ad Mansorem cap. 21. Et Auicem. loco citato. Vna uocatur Cephalica, quæ est uena capitis. Altera, Basilica, quæ est uena epatis, & dicitur Epatica. Tertia Mediana, siue cordiaca, siue nigra, secundum Auicem. siue matrix, secundum Rhazen. Quarta, axillaris. Quinta, finis brachij. In manu minori est sceiles siue saluattella, & ita in brachio, tam secundum maiorem manum quàm minorem aperiendæ sunt uenæ sex.

Cephalica

Cephalica, quam & humeralem uocant, à partibus euacuat quæ suprâ collum sunt, quare confert passionibus capitis, ut hemicrania, mania, & similibus calidis passionibus, siue ex materia calida. Incipit autem siue oritur ab humero, & tendit uersus sinistram brachij partem.

Basilica.

Basilica euacuat immediatè à partibus sub collo collocatis, ut à pectore & epate. Confert ergo passionibus pectoris et epatis & similibus, ut in pleuritide. Incipit autem hæc ab axillari, et tendit ad partem dexteram brachij, id est, curuaturam.

Mediana.

Mediana, est media, situ & compositione, inter duas prædictas, quia ex eis componitur. Est autem ramus utriusq;. Est etiam in euacuatione, quia undiq; euacuat, ab inferioribus partibus sub collo, à collo et supra collum. Vnde exquisitissima omnium humorum euacuatio fit per huius uenæ sectionem, et uniuersalis toti corpori. Vniuersalis quidem, non ut quibusdam placet, quod à corde oriatur. Sed quod sit ramus cephalicæ

phalica et basilica. Vnde sanguinē ē cephalica detra-
cturus, eaq; nō appareat, debet cōfugere magis ad me-
dianam quā Basilica: Et similiter quando basilica
non apparet, magis ad medianam quā cephalicam.

Saluatella

Sceiles siue Saluatella uena est inter auricularem
et annularem, magis tamen ad annularem digitum
inclinans, et oritur à basilica. Hæc aperitur in dex-
tra manu in oppilatione epatis, et in sinistra manu,
in oppilatione splenis. Quare hoc fiat, nescitur ratio-
ne, inquit Auicenna, sed experientia, Hanc enim inue-
nit Gale. per insomnium admonitus, ut ipse refert. Ha-
bebat enim in cura laborantem quendam oppilatio-
ne epatis et splenis, et somniabat se incidere patien-
ti hanc uenam, itaq; fecit, et curatus est. Ex hac fit
phlebotomia, ponendo manum in aquam calidam,
quia subtilis est, ut incrassetur et dilatetur, neq; uul-
nus citius quā par est claudatur, et ut sanguis cras-
sus extenuetur.

Axillaris.

Axillaris sita est sub basilica, et apparet in ligatu-
ra brachij, de hac idem est iudicium cum basilica. Fu-
nis brachij, sita est supra cephalicam, siue altius bra-
chij uersus partem sinistram. Et est idem iudicium
de hac et cephalica. Licet autem secundum Gale.
et Auicennam in uenæ sectione, fiat euacuatio uni-
uersalis à toto corpore, non tamen ab omnibus uenis
æqualiter, ut uisum est. Licet etiam uenæ à toto cor-
pore euacuent, non tamen in eis timor est æqualis,
imò cephalica secundum Rhazen est securior. Et ba-

DE CONSERVANDA

filica magis timenda & cardiaca, licet minus quam basilica. Cephalica est securior, quia iuxta eam non est neque nervus neque ateria, neque super eam. Sed sub cardiaca est nervus, & altius supra eam est nervus subtilis, quare timendum, ne nervus incidatur. Basilica est periculosa valde, quia sub ea arteria est, et iuxta eam nervus & musculus, quare admodum timenda. Sceiles Saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, unde convenit in sectione eius, manum in aquam calidam inferi.

Pedis ue-
na.
Saphena

In pede sunt tres uenae, Ischiatica scilicet, Saphena, & uena poplitis. Quae aperiuntur, quando uolumus sanguinem auertere ad partes inferiores, ut in prouocatione menstruorum. Et illa quae est in poplite, iuxta Auicennae sententiam, magis ualet quam Saphena, aut Ischiatica, quia propinquior est matrici, unde etiam melius potest ab ea trahere. Saphena uero, à uirga, testiculis, & à matrice, sanguinem attrahit. Sed Ischiatica ab anchis, renibus & membris collocatis uersus partem syluestrem, melius trahit. Saphena uero, à matrice, & membris positus uersus partem domesticam, licet sint rami unius uenae.

Frontis
uena.

In medio frontis, est uena una aperienda in antiquatis passionibus faciei, ut in morphea, impetigine, scabie, & passionibus oculorum, prius tamen fieri debet minuatio de cephalica.

Et si

Et similiter uena est in naso, in quarum utriusq; **Nasi.**
 sectione, collum sudariolo, adeò stringendum est, ut ca-
 pitis partes intumescant, ita enim melius conspici-
 untur.

In labijs item uenæ sunt, quæ aperiuntur propter **Laboriū.**
 apostemata oris, aut ginguarum: Cephalica tamen
 prius minuta. In palato sunt uenæ quatuor, quæ si a-
 periantur, conferunt fluxui rheumatis ad dentes, inq̃
 cis dolorem facientis. Et illæ uenæ sunt manifesta, &
 incidenda materia digesta.

Item quedam sunt uenæ in angulis oculorum, uer **Oculos**
 sus frontem, & aperiuntur in passionibus oculorum, rum.
 cephalica prius minuta.

Item quedam sunt uenæ sub lingua, quæ aperiuntur **Lingue.**
 in angina, cephalica prius minuta.

Sunt item uenæ in temporibus retro aures, quæ **Tempo-**
 inciduntur propter hemi craniam, & capitis dolo- rum.
 rem magnum, & aegritudinem diuturnam, & has
 Hippocrates in lib. de aëre, aquis, & locis, & Auic.
 Iuueniles uocant, quarum incisio reddit hominem
 sterilem.

In collo etiam sunt uenæ, uocate guidegi, quæ mi- **Colli.**
 nuendæ sunt in principio lepræ, & fortis anginae,
 & coangustatione anhelitus, & asthma acuto, et
 rauedine uocis, in apostemate pulmonis in dispnoea,
 in aegritudinibus splenis, & laterum, teste Auic.

IOACH. CAMERARIUS DE
 Dieta post Pphlebotomiam.

DE CONSERVANDA

Prima cœna die sit misso sanguine parca,
Lux abeat letis aucta secunda modis.
Tertia sed placida debetur tota quieti,
Quarta & quinta sibi mollius esse uolunt.
Balnea sexta petit, mox septima colligit auras,
Fertq; uagos circum rura nemusq; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Ante fuit nitam restituisse solet.

DE CAPITIS DOLORIBVS.

CAPVT CVI.

SI capitis dolor est ex potu, limphabi
batur,
Ex potu nimio nam febris acuta crea-
tur.
Si uertex capitis, uel frons æstu tribulen-
tur,
Tempora, fronsq; simul, moderatè sæpe
fricentur,
Morella cocta nec non calidaq; lauen-
tur.

Hoc loco duo notantur. Primum est, si cui do-
lor capitis accidat ex potu nimio uini, uel alterius cu-
iusq; potus inebriantis, ut is in potu utatur aqua frigi-
da. Hæc enim frigiditate sua et crassitie impedit, ne su-
mi ex eiusmodi potu eleuati, cerebrum petant, ipsum
q; lædant. Secundū est, si uertex capitis siue frons
nimio calore æstuet, ut hic tempora & frons modera-
tè fri-

tè fricentur, et lauentur deinde aqua decoctionis morellæ calida. Morella enim, quæ communiter à medicis Solatrum dicitur, refrigerat, quia frigida est in secundo gradu.

Contra fluxum uentris.

*Qui fluxum pateris, si non caueas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.*

**DE QVATVOR TEMPO-
ribus anni. CAPVT CVII.**

TEmporis æstiu ieiunia corpora sic
cant,

Quolibet in mense & confert uomitus,
quoq; purgat

Humores nocuos stomacho, anfractus
lauat omneis,

Ver, autumnus, hyems, æstas, dominan-
tur in anno.

Tempore uernali calidusq; aër humi-
dusq;

Et nullum tempus melius sit phleboto-
miæ.

Vsus tunc homini Veneris confert mo-
deratus,

Corporis & motus, uentrisque solutio,
sudor.

Balnea, purgentur tunc corpora per me-
dicinas,

DE CONSERVANDA

Aestas more calet sicca, & noscatur in illa

Tunc quoque præcipuè choleram rubeam dominari,

Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extra.

Balneæ non profunt, sint raræ phleboto miæ,

Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

ieiunia. Plurima comprehenduntur hoc capite. Primum est ieiunia per æstatem corpora ualidissimè exiccare. Aestas enim cùm natura calida et sicca sit, humores corporis resoluit, quæ etiam resoluuntur per id tempus multiplicatis sudoribus, & ita superueniente ieiunio, corpora magis arescunt, quia absente humido cibi, calor corporis in humiditates proprias agit, ipsas exiccando. Rectè igitur Hippocrates lib. 7. Aphoris. 61. Corporibus, inquit, carones habentibus humiditas, famem adhibere conuenit.

Vomitus. Fames enim corpora siccatur. Secundum est, uomitum conferre in quolibet mense, per hunc enim euacuantur humores noxij, qui toti ambitui stomachi inhaerent. Idem testatur Auic. 4. 1. capitis 13. Hipp. inquit, præcipit uomitum fieri in unoquoque mense duobus diebus continuis, ut secundo die expellatur, quod primo expelli non potuit. Per hoc enim secundum Hippocra-

pocratem, sanitas conseruatur. Vomitus enim mundi-
 ficat stomachum, euacuando pblegma & cholera.
 Stomachus namque non habet, quod ipsum munda-
 det, sicut intestina cholera rubram, quæ descen-
 dens mundat ea. Auicenna recenset & longe plu-
 ra commoda uomitus, si quidem rectè fiat, quorum
 primum est, conferre grauitati capitis, & hoc ue-
 rum est, quando illa accidit ex materia humoralis
 uaporosa, à stomacho & membris inferioribus ad
 caput adscendente. Si enim grauitas capitis fuerit
 à proprio ipsius cerebri nocumento, tum uomitus
 magis noceret. Secundum est, clarificare uisum,
 & hoc si uisus obscuratio accidat, ob materiam ua-
 porosam à stomacho ad ipsos oculos adscendentem,
 aliàs minimè. Tertium est auferre fastidium, id Nausea
 est, nausèam, remouendo scilicet & euacuando à sto-
 macho humorem, qui erat causa fastidij. Quartum
 est, conferre ei, ad cuius stomachum cholera descen- Cholera
 dit, cibū corrumpens. Quintum est, remouere abo-
 minationem, quæ ex unctuositate accidebat. Sextū
 est, remouere causam desiderij, & illud, quod facit
 desiderare acutum, ponticum, aut acetosum: quia uo-
 mitus omnium istarum dispositionum causam remo-
 uet, remota autem causa remouetur & effectus.
 Septimum est, conferre laxitati, quæ præce Laxitas
 dit hydropem. Euacuat enim materiam, & munda-
 dat stomachum. Octauum est, conferre ulceribus Vlceres
 renum & uesicæ, diuertendo materias currentes ad
 illa

DE CONSERVANDA

- Lepra.** illa loca ad partem oppositam. Nonum est, & lepra conferre, maximè si fiat cum uomitu uo forti, uelut helleboro, cuiusmodi namq; uomitus euacuat materias quæ sunt in locis remotis, & difficilis eradicationis, ex quibus fit lepra. Corrigit etiam digestionem primam, unde & aliæ digestionem melius procedunt. Lepra enim peccat corruptione digestiue. Decimum est, malitiæ coloris in cute, ex aliquo humore conferre, ipsum à cute diuertit. Vndecimum est, conferre Epilepsiæ stomachicæ, euacuando scilicet humorem contentum in stomacho, ex cuius effumatione Epilepsia causatur. Duodecimum est, conferre ictero, & maximè illi qui ex oppilatione prouenit. Nam ob motum fortem in uomitu, materia oppilans à loco ubi oppilationem faciebat, remouetur. Euacuatur item per uomitum materia phlegmatica, quæ ferè caussa esse solet istius oppilationis. Decimum tertium est, conferre asthmæ, euacuanda materiam antecedentem è stomacho, quæ materiam asthmatis fouebat, calfaciendo etiam membra spiritalia, & pulmonem, ex quorum calfactione consumuntur superfluitates, unde asthma oriebatur. Decimū quartum est, tremori conferre & paralysi, euacuat enim harum passionum materiam. Decimum quintum est, conferre habentibus ulcera nigra, magna in extremis partibus, diuertit enim humores à partibus illis.

Et licet uomitus rectè adhibitus, hæc commoda præstet,

præstet, tamen si modum exceſſerit, multorum incommodorum cauſa eſt. Stomachum ſiquidem debilitat, & reſoluit, aptumq; reddit, ut materie ad eum perueniant, ob eſt pectori, uiſui, dentibus, & antiquis doloribus capitis, teſte Auicenna 4. 1. capite decimo-quarto.

Tertium ex ijs, quæ in textu notantur eſt, quatuor eſſe anni tempora, Ver ſcilicet, Aſtatem, Autumnum, & Hyemem, Et inter hæc Ver calidum eſt, & humidum, reſpectu habito ad alia tempora, tametſi per ſe ſit omnis exceſſus plane in medio, teſte Gale. lib. 1. de temperamentis. Accommodatiſſimum autem eſt hoc tempus mittendo ſanguini, ſiquidem æquale eſt, atq; adeo neq; nimis calidum, neq; ſupra modum frigidum. Vnde Hippo. lib. 7. Aphor. 55. Quibus à uenis ſanguinem mittere conſert, his Vere uenam oportet ſecare. Fit item hoc tempore augmentatio ſanguinis in corporibus. Conuenit etiam uere moderata Venus, motus temperatus, & uentris ſolutio, & ſudor temperatus, balnea quoq; temperata, ad diminuendam repletionem, unde hoc tempus apertum eſt purgationi corporis per medicamenta.

Quartum eſt, æſtatem caſſificare & exiccare, ac promde in ipſa creſcere cholera rubram, quæ calida & ſicca eſt. Quare in æſtate ſercula conuenit eſſe frigida & humida, ad remouendam diſtemperantiam caliditatis & ſiccitatis ex temperamento æſtatis. Abſtinendum eſt à coitu, & crebris balneis, nam et
hæc

DE ELECTIONE

et hæc exsiccant. Sit rara phlebotomia, ni si necessitas
cogat. Sit quies, & paucus motus. Quies enim humes-
cat, motus uerò exsiccat. Utendum potu moderato, et
in primis frigido, quia ex superflua sumptione potus
frigidi, propter pororum apertionem, sequitur ali-
quando subita corporis infrigidatio, uel paralysis si-
ue laxitas membrorum, uel mors subita.

FINIS.

DE ELECTIONE

MELIORVM SIMPLICIVM AC

Specierum Medicinalium, Rhyt-
mi M. Ottonis Cremonensis.

Aloë.

Est aloës lignum melius, sit hoc tibi signum,
Quod nigredo parum dat fragile, subamarum,
Sit graue, nodosum, subdurum, sit preciosum.

Aloë epaticum.

Est aloë carum simplex, res una bonarum,
Subrufum, clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Res frangi præsto, preciosus Agaricus esto,
Candidus & splendens, libramine leueq; pendens.

Alumen.

Si petis lumen, albedine lucet alumen,
Et sit pars oris salsi conpuncta saporis,

Mor-

Mordicat, ac sputum præterea reddit acutum,
Laus huic detur, præstantius illa medetur.

Afa foetida.

Quomage foetorem facit Assa, tu dic meliorem.

Armoniacum.

Est precium pendens armoniacum bene candens,
Quo magis est purum, precij plus est ualiturum.

Antimonium.

Multi splendoris antimonium est melioris,
Et signum stagni si splendet imagine magni,
Et manibus teritur, sic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, levis est & dentibus hærens,
Diues odore, foris gypsi sunt signa coloris.

Amidum.

Laus est albentis amidi fecunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi sunt meliores.

Ammi. Ameos.

Vt sibi laus detur ameos, aurumq; meretur,
Si tibi gustatum mordet pungitq; palatum.

Anisum.

Copia dulcoris mos est anisi melioris.

Asphaltum.

Grandi foetore, leuitate, nigro colore,
Hæc per signa potes asphalti discere dotes.

Alcanna.

DE ELECTIONE

Alcanna.

Quisquis ea gaudes, Alcannæ collige laudes,
Quam color obfuscatur subrusus, laude coruscat;
Laus augmentatur, leuitas si consociatur.

Anethum.

Non tibi sit spretum, si linguam pungit anethum.

Acetum.

In terra fusum si spumat, cedat ad usum,
Gestans impletum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

De bonitate boli spem tu tibi ponere noli,
Qui frangi nescit, qui partim uixq; rubescit,
Quo non uiscatur dens, si cum dente teratur.

Balsamum.

Laudari digna sic sint tibi balsami signa,
Cui fructus citri, color est lux splendida uitri,
Cui mos, ut linges, capitis turbare maringes.
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum.
Quod si ponatur in aqua non submergatur,
Vasis in extrema, media uel parte suprema,
Si dimittatur, illic immota moratur.
Quod multum clarum citrinum sit tibi charum.

Borax.

Si tibi uoracem mens est nouisse boracem,
Elige candentem, duram, sine sorde nitentem.

Camphora.

Camphora candore nimis emula, suauis odore,
Lucida fulgenti candens, sit hæc tibi menti.

Cardamomum.

Sic Cardamomi precium tibi collige pomi;
 In morsu dentis si linguam pungere sentis,
 Non sine dulcore, rufo rutilante colore.

Cassia lignea.

Tolle, uenalis si Cassia lignea talis,
 Rufa, iuuans gustum, dat quæuis fractio frustum;

Coloquintida, Colocynthis.

Seminibus pulpa, Coloquintida sit sine culpa,
 Non residens mota per plurima, candida tota.

Cubebe.

His laudem præbe, quæ spirant lene Cubebe,
 De precio tutus sis cum sapor adsit acutus.

Castoreum.

Gustibus exosum graue Castoreum preciosum,
 Nigrum, neruosum, simulatq; recens, glutinosum.

Costus.

Costum gustate, si sit cum ponticitate,
 Et si lingua parum gustu dignoscit amarum,
 Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis.

Sit tibi Capparus solidus, rubeus, subamarus.

Corallus.

Forma corallorum sic sit tibi nota bonorum;
 Si solidi, plani, spe non laudantur inani.
 Si grossi, clari, sint digni laude notari.

Calamus.

Parte candescit Calamus, sic laus sua crescit,

DE ELECTIONE

Si iuuat olfactus, nec abundat puluere, fractus.

Diagridion.

Sputo clarescens Scammonea fitq; nigrescens,
In gustu grata, frangi leuis albificata.

Tragantum.

Commendat tantum uirax splendor esse Traganta-
tum.

Quo minus obscurum laude magis est habiturum.
Album, frigoris fomes, ruffiq; coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, & per hæc signa probantur.
Quæ si pertundat unguis, liquor intus abundat.
Si tumor absit ei coniunctus grossitie.
Quod cum mordetur, bene mordicat, æra meretur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ sit subruffa, Galangæ.
Si sit acuta, grauis, odoratus, minimè suauis.

Gummi Arabicum.

Gummi si splendet, quia laus ex hoc sibi pendet,
Quod mittunt Arabes, non culpat insita labes.

Galbanum.

Hæc tibi sit cura, quia splendent Galbana pura.

Hermodaetylus.

Laus datur iure tibi Hermodaetyle dure,
Integer absq; poris tibi sit, albiq; coloris.

Liquiritia, Glycirrhysa.

Sit tibi probata Liquiritia puluerisata,
Et si tundatur, sit rufa, croco simulatur.

Lauda-

Laudanum.

Ex precij merito laudanum laudabile scito

Molle laudari, leue nigrum, neq; grauari.

Myrabolani.

Quod grauitate manum premit, eligo Myrabolanā.

Intus splendorem gummosa luce nitorem.

Qui magis est clarus in acumine sit subamarus.

Macis, Macer.

Est preciosus acer, si mordet acumine macer.

Vtq; scias dignum, rubedo sit tibi signum.

Mastix.

Mastix labe caret, si candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrham laudate, si grossa caret grauitate,

Quod potius præstat, iubar in rubedine gestat.

Manna.

Sunt uilia grana, nisi dulcis, candida, Manna.

Mumia.

Nigra uendetur, si Mumia clara probetur.

Sal nitri.

Nitri summa salis laus est albedo niualis.

Oppoponax.

Oppoponax clarum, subrufum sit tibi charum.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra, dura, pionia cara.

Reubarbara.

Libram ostendat, si quis Reubarbara uendat.

Rufa, sapore parum sub acuto si quid amarum.

Sarcocolla.

*Albam, spumofam, sarcocollam preciosam
Collige maiorem precio multo meliorem.
Mixtus candori modicus uiror in meliori.*

Spodium.

Es podio nota laus est grauitate remota.

Squinantum.

Candor squinanti signum est insigne probanti.

Tamariscus.

*Mollis, nigrescens bonus est Tamariscus arescens.
Is qui clarescit candens contagia nescit.*

Panis, & cætera cibaria.

*Panis habens oculos, non monstrans cascus ullos,
Et pulli stulti, piscesq; senes & adulti,
Et saliens uinum, lentum piper atq; cuminum,
Talis pastura non est sanis nocitura.*

Finis.

**S. AVGVSTINI PRIMÀ DE VI-
tanda ebrietate, Concio, Carmine
reddita,**

**Per Leonardum Ketnerum, He-
resbrugienfem.**

AD LECTOREM,

Christo. Aulæus, Poëta laureatus.

*Composuit dextris præsentia carmina Musis,
Ketnerus, patriæ sydus, amorq; sue.*

Acididi

*Aedidit in lucem Deygerus amicus amici,
Scripta per aeternos non moritura dies.*

*Ioan.
Val.*

*Erga age dic meritas tanto pro munere grates,
Conatusq; pari laude utriusq; proba.*

HUMANISSIMO VIRO, DN. IOAN
ni Hillar, Granarij præfecto apud Fontes sa-
lutares, S. P. D.
Leonardus Ketnerus.

CVM nuper tres S. Augustini Conciones, cōtra
Ebrietatem, turpissimam, nimisq; communem
pestem, exercitij gratia à me redditos carmine, cer-
tò edere statuissem, uir humanissime, tu statim inter
multos alios occurrebas, cui priorem illam dedican-
dam fore arbitrabar. Cū enim tanta tua uirtus sit,
(quod fide digni me docuerunt homines) ut & car-
minibus, nobiliq; poëseos studio ualde delecteris (ut
interim cætera uirtutum ornamenta reticeam, qui-
bus præditus es, ad colendos studiorum bonorum aliū
nos, ad colendam liber alium disciplinarum maiesta-
tem longè promptissimus) non uideo, cuius honori
rectius hoc Carmen dare & offerre possim. Argumē-
tum carminis non breue tantum est, sed cōmune et-
iam & uulgare: Ita, ut non paucos reperias, hoc no-
stro seculo, qui in eandem sententiā doctissima scri-
pta ediderunt, Theologi, Poëtae, Oratores, quorum fi-
delem operā, eruditionem, famamq; dignis nos decet
celebrare laudibus. Quia uerò non minor ueterum

scriptorum autoritas, nō minor in huiusmodi, alijs q̃s.
tractandis materijs est maiestas: placuit S. Augusti-
ni, quantum ad hanc causam attinet, doctissimum po-
tius imitari stylum & iudicium, studiososq; hoc car-
mine ad pios eius sermones excitare, et allicere, quāna
noui quidpiam, de eadem re, proferre in mediū. Acci-
pe igitur, eximie uir, beneuolo, quicquid id est, ani-
mo, pariq; fauore. Etiam si enim nihil inde aliud eue-
nerit, tamen maximi lucri, et honoris loco æstimabo,
si ita T. H. innotescere potuero, quam certè obserua-
re, & magnificare nullo desinam tempore. Vale sem-
per multa cum prosperitate. Data apud Onoltz-
bachium, Mense Febr. Anno 1551.

Ad Eundem, nomine Autoris,

Quintian. Stoa.

Ipse ego despiciam cunctos liuore loquentes,
Si (quāquam parçè) carmina nostra probes.

S. AVGVSTINI PRIMA DE VL-
tanda ebrietate, Concio, Carmine reddita,
Dom. Per Leonardum Ketnerum,
17. Ser Heresbrugiensem.
mo. 1.

Q Vamuis Ebrietas, turpissima pestis, amici,
Vt uideo, uestras exulet ante fores.
Quam scio, ceu stygia uos spernere stagna paludis,
Qui bibitis nullo uina coacta modo:

Qui

Qui uirtute tamen non delectentur honesta,

Possem non paucos enumerare uiros.

Scilicet ipsa quibus non grata modestia morum est.

Qui plenos optant euacuare cados.

Sed uos, nulla quibus conuiuia sobria sordent,

Sermones hilari mente probate meos.

Vt bibulos hortemur enim carpendo Gigantes,

Nos monet oblatae conditionis onus.

Omnipotens damnat uitium Deus istud, ab usu.

Quod dudum assiduo creuit ubiq; tamen.

Vt sic à uitio longè uideatur abesse

Ebrietas, multis turpiter aucta locis.

Hinc qui non æqua siccam data pocula lance,

Vinosi irridet gens maledicta Dei.

Quæ solet ad Bacchi nolentes cogere pugnam,

Vt quàm conueniat, plura falerna bibant.

Ast alium qui tam inuitos sic cogit ad haustus,

Vt sumpti noceant pocula plura meri:

Hic grauius peccat, quàm si uiolenter amici

Infesto corpus tunderet ense sui.

Nanq; per immodicè sumpti data pocula uini,

Vicini mentem sauciat ille sui.

Et quia de limo fabricauit corpora terræ

Nostra Deus, terræ uhm genitalis habent.

Ergo ut præcipites si mittat Iuppiter imbres,

Non datur, ut placidè rusticus arua colat.

Sic ratio est eadem, si nostri corporis exta

Per nimium languent debilitata merum.

Nam caro si turpi sic nostra grauat^{ur} Iach^o,
 Non coelestis agri semina ferre potest.
 Ergo ut quisq; suis placidum agris postulat imbrem,
 Ut colat, & fructus auferat inde suos.
 Sic quoq; corporibus bene conuenientia nostris,
 Non inuita tamen pocula danda forent.
 Ne fierent turpes sic corpora nostra lacuna,
 Ex nimia allati sorbitione meri.
 E quibus, infesti ceu uermes, crimina surgant,
 Et mage peccatum, quàm pietatis opus.
 Sunt etenim similes limosæ hac lege paludi,
 Sæpe student plenos qui euacuare cados.
 In qua serpentes auidi nascuntur, & angues,
 Ranae, & uiperei plurima monstra gregis,
 Quæ magis excrutiant, humanaq; pectora terrent,
 Ut quàm fortè cibi sint retinenda loco,
 Nam quæcunq; illic arbusta, herbaq; uirescunt,
 Nil certè eximie commoditatis habent.
 Quæ collecta simul rapidum mittuntur in ignem,
 Atq; in limosa depopulantur humo.
 Sic quod ab ebrietate uenit, quod nascitur isto
 Ex uitio, uolucris non minus igne cadet.
 Tales Centauri sunt hic, & ubiq; bibaces,
 Qui nihil in sano corpore mentis habent,
 Qui dānant proprios, perdūtq; hoc crimine sensus,
 Quos etiam uiuos mœsta sepulchra tenent,
 Sæpe fit, obnumium ne quenquam noscat Iachum,
 Nesciat & uultus Bacchica turba suos.

Consuetu
 do potō-
 rum.

Sæpe

Sæpe fit, ut nullas possit tibi reddere uoces,
Nec prona causam percipere aure tuam.
Sæpius exhaurit totas hæc turba lagenas,
Euomit arreptum sæpius illa merum.
Ad pugnam Bacchi Carchesia magna parantur,
Quorum sunt certè uina uoranda modo.
Qui spumante potest alios submergere potu,
Præ reliquis, tali crimine uictor abit.
Interea exurgunt lites, & crimina crescunt,
In uarios casus præcipitatur homo.
Huc obscœna uenit scortatio, stupra, Venusq;
Suscitat & cædes Bacchus ubiq; feras.
Pes negat officium, mens uino uicta tremiscit,
Extinctas uires corporis esse uides.
Hinc tepido recubant odiosa cadauera lecto,
Si sunt à porcis iussa cubare suis.
Hinc oculi multa ueniunt caligine crassi,
Hinc caput infirmum, hinc sollicitudo uenit.
Hinc facies, & forma perit, uultusq; colores,
Hinc grauib; morbis mens onerata uenit.
Hinc tremulis manibus languent, pedibusq; bibones,
Officium faciunt membraq; nulla suum.
Sed tamen occurrant, tantum defendere crimen
Qui cupiunt, atq; hoc qui scelus esse negant.
Hoc satis ingressum non est tractasse sodalem,
Quilibet hos bibulus fundit ab ore sonos:
Ebrius ex nostra si non discederet aula,
Qui conuiuia mihi fortè uocatus erat.

Sed tu, cui Christi nomenq; fidesq; probantur,
 Percipe, quæ fido pectore uerba loquor.
 Si quis, ut insensus tibi sit Deus, efficit, ille est
 Improbus, ille loco pestis habendus erit.
 Hac ut enim tibi lege suo insidiatur amico,
 Sic sibi uaccarum more bibendo nocet.
 Efficis, ut multo uincatur amicus Iacho?
 Ille tibi socius, sed Deus hostis erit.
 Quid sit agendum igitur prudens expende, sit utrum
 Aut melius socium, aut deseruisse Deum.
 Si pius æternæ tendis pietatis ad arcem,
 Pocula nolenti præbibe nulla, precor.
 Sed sine, quæ profunt, conuiuia falerma propinet,
 Ne percat tanto uictus uterq; malo,
 Hic mihi, quæ cunctis sedem stabiliiuit in oris
 Impietas? bibulos iam regit illa uiros.
 Quanta superuacuo est homines quæ ad pocula cogat
 Turba mero, in tantum prodiga turba merum?
 Interea antea fores qui pabula quærit egenus,
 Non habet, ut sicco leniat ore sitim.
 At qui sic alios cratera, meroq; laceffunt,
 Non hæc esse Deo danda falerma uident.
 Mat. 23. Qui quibus abiectos donis & honore fouemus,
 Hisce ait æternum nos coluisse patrem.
 Quos ita desertos fortuna miserrima reddit,
 Escant ab alterius sit capienda manu:
 Illis attonita Centauri uoce loquuntur:
 Ite, egram minuat, qui regit astra, famem.

Quo produnt sermone sue impietatis inanem
 Iusticiam, nullus ceu sit ubiq; Deus.
 Ceu iubeant miseros aliorum currere ad arces,
 Qui magnum credant numen habere Deū.
 Aspicite insanum, charissima pignora fratres,
 Quando pecus pastor ducit ad amnis aquas:
 Quod cum fortè sitim placidos excussit ad haustus,
 Affectat nullo pocula plura mero.
 Constat inhumanos igitur potando bibones,
 Peiores rigidis sæpius esse feris.
 Molle pecus tenero tunc quæ sapit unda palata
 Sorbet, at ultrò illi uina nociua bibunt.
 Vno sæpe die tot uina liquentia perdunt,
 Regali unde queant uiuere more tribus.
 Atq; utinam Bacchi tantum scuiret in orcas
 Gens mala, non aliud surgeret inde malum.
 Quos ferat ebrietas secum tristissima fructus,
 Exemplum, constat, si Pharaonis adest.
 Qui siue hoc uitio, seu turpi motus ab ira,
 Seruum ad non meritam iusserat ire crucem.
 Sic Iudæa cohors statuas sibi fecit inertes,
 Insipiens multo cum foret illa mero.
 Quæ nimis obsceno ducebat amore choreas,
 Vt statuis facerent scandala digna suis.
 Impius à uino, meretrixq; uictus Herodes,
 Ioannis iussit colla secare pij.
 Insuper adportet quæ plura incommoda uinum,
 Non ficta Salomon cum pietate docet.

Animalia
 ad nause-
 am non bi-
 bunt.

Fructus
 ebrietatis

Exod. 32,

Matt. 14,

Vina,

Eccl. 19. Vina, quòd à domino sapientum corda recedunt,
Foemineus sæpe est causaq; sexus, ait.

Prou. 23. Aspectus nunquam moueat tua pectora uini,
Præbet enim ardenti gaudia multa gulæ.

Pli. li. 14. Sed tandem colubri stimulos imitatur acerbos,
cap. 22. Ingeniumq; ferus postmodo ut anguis habet.

Tunc alienarum turpem exoptabis amorem
Vxorum : prauo corde malignus eris.

Præterea damnat potandi crimina Paulus,
Cum sic diuina uoce disertus ait :

Ephe. 5. Quæ nocitura ferunt effrenis semina luxus,
Admoneo, ne quis sumere uina uelit.

Insuper à Baccho quæ damna bibentibus adsiut,
Ex sacris aliquot commemorabo locis.

Pro. 21. 31 Cui placet ebrietas communis, inersq; uoluptas,
Ille sibi multas non cumulabit opes.

Salomon. Immodicos haustus, uinumq; à regibus aufer.
Nam uires minuit corporis ebrietas.

Ne iustè cessent inopum defendere causas,
Iudicij fiant immemoresq; Dei.

Eccle. 19. Ebrietatis amans, operarius atq; Lyei,
31. Potando nullas conciliabit opes.

Qui bibit, ut placeat frugalis regula uitæ,
Sobrius, & firmo corpore sanus erit.

Hunc Deus elegit preciosi nectaris usum,
Ut potu afflictum cor recrearet homo.

Non dedit, ut plus quàm beluino more bibones,
Nobilis haurirent munera grata meri,

Ingenij

Ingenij uires releuant, & corporis augent,
Si modicè, ut fas est, dulcia uina bibis.
Ast malè gustati blandissima pocula uini,
Tristitiam pariunt, pectoribusq; nocent.
Et magis insanum furioso pectore reddunt,
Qui uita & uerbis stultior antè fuit.
Propter inhumanos etiam hinc, post pocula, mores
Sæpe cruentato cæsus it ore domum.
Sed fortè incipient in nos scuire bibones,
Et malè, quòd seruens talia dico, ferent.
Qui tamen admittunt, quæ me monitore loquuntur,
Consilium optantes pondus habere meum:
Auxiliante Deo, nimij certamina Bacchi
Vitabunt, hostes criminis huius erunt.
Cætera quæ placidos gens Bacchica diligit haustus,
Non uelit hic dictis esse inimica meis.
Sed potius faciles dicenti præbeat aures,
Atq; probet causam, quo decet ore, meam.
Quilibet ad stygij properabit tartara regni,
Crudelis nigri prædæq; regis erit:
Si, dum uita manet, non crimine cedit ab isto,
Et uenia moritur reprobis absq; Dei.
Sanctus enim Pauli loquitur quæ spiritus ore,
Non possunt ueram fallere uerba fidem.
Ebria cælorum soboles non ibit ad arcem,
Ibit ad ardentes ebria turba rogos.
Non igitur madidi cupiant me odisse sodales,
Sed sibi sint iræ proxima causa suæ.

2. Cor. 6.

Tabificas discant potandi extinguere sordes
Dum uitæ admittunt tempora grata breuis.
Exurgant, malefacta tamen fateantur, & ista
Conueniant summum uoce rogante Deum:

Psal. 69. Eripe me impuri tepido de gurgite limi,
Ne noceat capiti labilis unda meo.
Nemo tempestas refluentibus obruat undis,
Néue mihi puteus tristitia damna ferat.

Ebrietas Ebrietas aliud nihil est, quàm flamma coruscans,
flamma in Qualis in inferno dicitur esse lacu.

fernalis, Que semel arreptos tanta ui cogit & urget,
(Si uitæ ratio non melioris adest)

Vt socij nunquam curent pia fœdera amoris,
Vt nunquam leges sobrietatis ament.

Sæpe dies auidos tamen haud facit una bibones,
(Quod decet haud dubia me monuisse fide)

Allati qui sæpe uorant data pocula uini,
Et quibus immodicè sumpta fœlerna placent.

Qui propter certum potant studiosius usum,
Quiq; student haustus ingeminare suos.

Hos Bacchi socios, hos dixeris esse bibones,
Qui nulla reuunt uina uorare uice.

Quos si grata mouet bibere omnia uina uoluptas,
Que iubet adpositum quodq; uorare merum:

Ad uinum tanto bibali incenduntur amore,
Vt nullum imponant sæpe bibendo modum.

Crimine qui poscit tamen ut sit liber ab isto,
A tanto cupiens degenerare malo.

251
Si furor, aut rabies, aut cæca cupido bibendi,
Ebria fecerunt quòd tibi uina placent :
Quotidiana tuos moderatio temperet haustus,
Rursus ut adcedas sobrietatis iter.
Quiq; superuacuo sua pectora saucia uino,
Vix modicum docuit sumere posse merum:
Vt potius cupiat concessam perdere uitam,
Quàm fugere indicti dulcia bella meri:
Hic sciat, humanum melius perijsse fuisse
Corpus, quàm mentem sic obijisse piam.
Hic ne potandi nimio superetur ab æstu,
Et uitare queat tam furiale malum :
Desinat ad solitum sæuire in pocula morem,
Donec potando discat habere modum.
Tam deforme studet qui sic auertere crimen,
Vinaq; qui nihili non moderata facit :
Extinguet tanta blandum ratione uenenum,
Et poterit duram sic remouere sitim.
Dum loquor hæc igitur, uerbis & adhortor amicus,
Excusatus ero, maximè Christe tibi.
Qui tamen huc promptas bibulus non arrigit aures,
Et negat à tanta cedere spurcitia :
Aut alios precio, precibusue ad pocula cogit,
Vt siccent auida dolia plena gula :
Cum socijs potor damnabitur ille, supremo
Si iudex Christus uenerit ipse die.

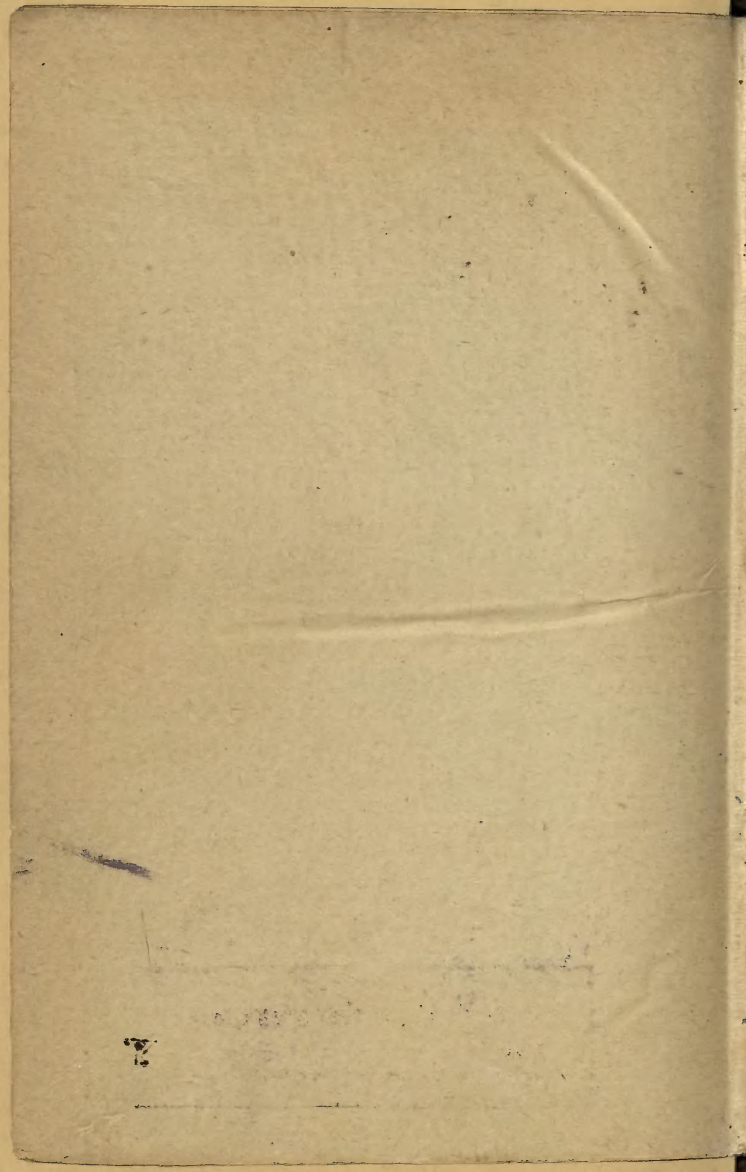
TEA. AN. M D LI.

Virgilia desiccata ligitur in
angustis istius ~~na²li²~~ ^{ramen²} hno²rum
R - ad om²s Virgiles desiccant
na²li² hno²rum..

Resplendens erat illa de luce inter
8° non angit. Curat / 3 resolutio
ne q^{uod} color ille resplendit illa frigida
materiam

Konserwacja dokonana w r.
przez Piotra Karowskiego
Inteligatora Biblioteki Miejskiej

11

B. 450--451
— 452

B.

B. 450--451